Lokalna Strategia Rozwoju

Stowarzyszenia
Lokalna Grupa Działania
„Ziemi Chełmskiej”
na okres programowania 2014-2020

Chełm 2015

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej”
Pl. Niepodległości 1, pok. 330, 22-100 Chełm
biuro@ziemiachelmska.pl, www.ziemiachelmska.pl
tel./fax 82 562 75 71

Spis treści

Rozdział I. Charakterystyka lokalnej grupy działania ... 3
1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia ... 3
2. Zwięzły opis obszaru ... 3
3. Potencjał LGD ... 4
3.1. Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD ... 4
3.2. Reprezentatywność LGD ... 6
3.3. Poziom decyzyjny – Rada ... 7
3.4. Zasady funkcjonowania LGD ... 7
3.5. Potencjał ludzki LGD a regulaminy organu decyzyjnego/zarządu/biura itd. ... 9
Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR ... 9
Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności ... 14
1. Uwarunkowania przestrzenne, geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe ... 14
2. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze obszaru oraz poziom aktywności społecznej ... 18
3. Specyfika obszaru objętego LSR ... 27
Rozdział IV. Analiza SWOT ... 29
Rozdział V. Cele i wskaźniki ... 31
1. Logika realizacji LSR ... 31
2. Proces formułowania celów ogólnych, celów szczegółowych i przedsięwzięć dla potrzeb LSR ... 31
3. Cele i komplementarność w LSR ... 41
4. Przypisanie wskaźników do celów ogólnych i szczegółowych oraz przedsięwzięć ... 41
5. Sposób prezentacji celów i wskaźników w treści LSR ... 42
Rozdział VI. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru ... 49
1. Formy wsparcia w ramach LSR ... 49
2. Cel tworzenia procedur ... 50
3. Zakres procedur ... 50
4. Kryteria wyboru wniosków ... 51
5. Informacja o realizacji projektów grantowych ... 52
Rozdział VII. Plan działania ... 52
Rozdział VIII. Budżet LSR ... 52
Rozdział IX. Plan komunikacji ... 53
Rozdział X. Innowacyjność - dotyczy całego procesu tworzenia i realizacji LSR ... 56
Rozdział XI. Zintegrowanie ... 57
Rozdział XII. Monitoring i ewaluacja ... 62
Rozdział XIII. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko ... 67
Wykaz wykorzystanej literatury ... 67
Załączniki do LSR ... 67
Załącznik 1 – Procedura aktualizacji LSR ... 67
Załącznik 2 – Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu ... 68
Załącznik 3 – Budżet LSR ... 70
Załącznik 4 – Plan działania wskazujący harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu ... 72
Załącznik 5 – Plan komunikacji ... 79

Rozdział I. Charakterystyka lokalnej grupy działania

1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej" jest stowarzyszeniem „specjalnym" posiadającym osobowość prawną, składającym się z przedstawicieli władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców. Działa na podstawie przepisów ustawy z 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855, z późn. zm.), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 13 marca 2015 r., poz. 349), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2015 r., poz. 378), zwanej dalej „ustawą o RLKS", rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającym wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 320, z późn. zm.), zwanego dalej „rozporządzeniem Rady (UE) Nr 1303/2013".

Tabela 1. Metryka Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej".

Data rejestracji w KRS	Nr KRS	Nr REGON	Nr NIP	Adres siedziby
9 września 2008 r.	**0000313222**	**060407999**	**5632353043**	**ul. 11 Listopada 2, pok.105 22-100 Chełm**

Źródło: opracowanie własne.

2. Zwięzły opis obszaru

Bezpośredni obszar działania Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej" obejmuje teren **spójnych terytorialnie, sąsiadujących ze sobą ośmiu gmin,** położonych administracyjnie w województwie lubelskim, obejmujących częściowo powiaty chełmski i hrubieszowski. Należą do nich gminy: Białopole, Dorohusk, Dubienka, Horodło, Kamień, Leśniowice, Wojsławice i Żmudź. Żadna z gmin wchodzących w skład LGD nie jest członkiem innego LGD ubiegającego się o wybór LGD do realizacji LSR w ramach Programu. Liczba mieszkańców obszaru wynosi 32 965 osób, w tym 16 725 kobiet i 16 240 mężczyzn.

Rysunek 1. Mapka obszaru LGD „Ziemi Chełmskiej".

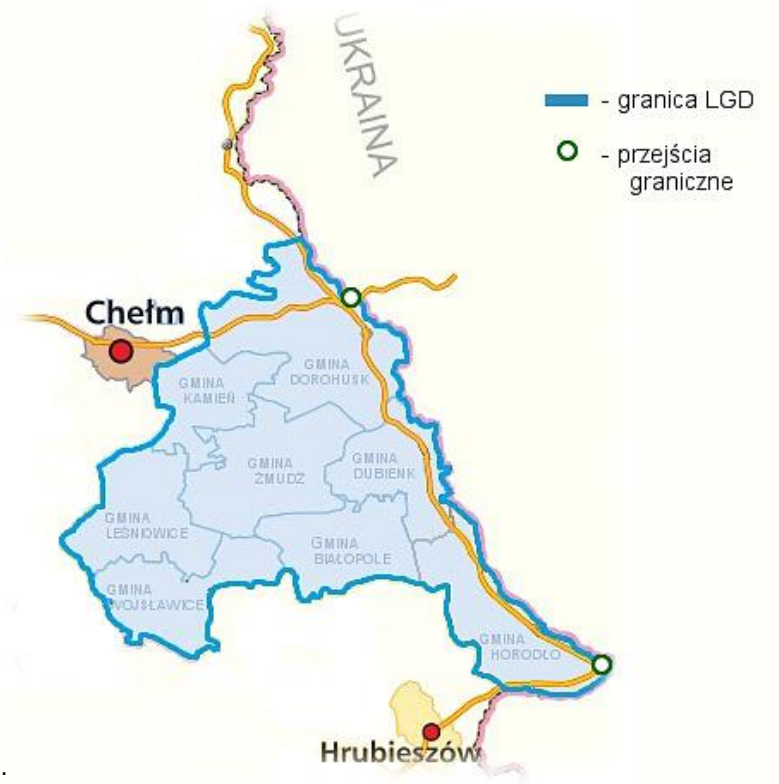

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. **Dane demograficzne (31 XII 2013).**

	Gmina Białopole	Gmina Dorohusk	Gmina Dubienka	Gmina Horodło	Gmina Kamień	Gmina Leśniowice	Gmina Wojsławice	Gmina Żmudź	Suma LGD
Liczba ludności w gminie	3163	6743	2524	5494	4081	3800	3945	3215	32965
Powierzchnia w km²	103	193	96	130	97	118	110	136	983
Sołectwa	13	26	18	15	14	19	26	17	148
Miejscowości	15	37	22	15	17	24	23	23	176
Liczba bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym	12,7	15,8	12,7	18,4	11,3	10,5	13,2	10,9	13,2 (średnia)
Dochód podatkowy gminy na 1 mieszkańca na obszarze LSR (w zł)	858,63	931,57	763,13	984,69	910,76	890,19	667,55	1054,21	882,59 (średnia)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Liczba bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym na obszarze LSR przekracza o 3,3 liczbę bezrobotnych w relacji do liczby osób w wieku produkcyjnym w woj. lubelskim wynoszącą na koniec 2013 r. – 9,9.

Dochód podatkowy gminy na 1 mieszkańca na obszarze LSR (obliczony jako średnia z gmin tworzących obszar LSR) jest niższy niż średni obliczony dla województwa, w którym LSR ubiega się o wybór. Średnia dla LGD wynosi 882,59 zł i jest niższa od średniej dla województwa lubelskiego wynoszącej 1024,16 zł o 141,57 zł.

Obszar realizacji LSR obejmuje liczbę mieszkańców mniejszą niż średnia liczba mieszkańców objętych LSR/LSROR w latach 2007-2013 w województwie, w którym LSR ubiega się o wybór. Liczba mieszkańców obszaru LGD wynosi 32965 osób, podczas gdy średnia wartość dla województwa lubelskiego – 48863 osoby.

3. Potencjał LGD

3.1. Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD

LGD „Ziemi Chełmskiej" powstała podczas **zebrania założycielskiego w dniu 26 maja 2008 roku**. Jej siedzibą jest miasto Chełm. Pierwsze pomysły utworzenia LGD pojawiły się w połowie września 2007 roku. Głównymi inicjatorami tego działania byli wójtowie gminy Kamień (Roman Kandziora) i gminy Białopole (Henryk Maruszewski), którzy dostrzegli znaczący potencjał rozwojowy w zasobach przyrodniczo-kulturowo-historycznych gmin powiatu chełmskiego. W okresie tym brakowało jednak liderów wiejskich społeczności i pomysłów, które ukierunkowałyby społeczny i gospodarczy rozwój obszaru.

Początkiem prac nad powstaniem LGD było podjęcie przez wójtów gmin powiatu chełmskiego wspólnej decyzji o zainicjowaniu prac nad stworzeniem trójsektorowego partnerstwa. Rozpoczęły się pierwsze rozmowy z władzami gmin, przewodniczącymi rad oraz lokalnymi liderami. Na sesjach rad gmin prezentowane były założenia programu Leader i od grudnia 2007 do kwietnia 2008 roku zapadały stosowne uchwały o przystąpieniu gmin do LGD. **W dniu 26 maja 2008 roku odbyło się zebranie założycielskie Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej".** W zebraniu wzięło udział 56 osób reprezentujących trzy sektory: publiczny, społeczny i gospodarczy. Ostatecznie członkami założycielami zostały osoby prawne i fizyczne z następujących gmin powiatu chełmskiego: Białopole, Dorohusk, Dubienka, Leśniowice, Kamień, Wojsławice oraz Żmudź.

Podkreślić należy, iż w procesie formowania Stowarzyszenia brali udział mieszkańcy wszystkich gmin uczestniczących w LGD poprzez partycypowanie w spotkaniach informacyjnych i szkoleniach dla grup liderów. Realizowane były również prace w zespołach roboczych, mające na celu określenie kierunków działań oraz struktury Stowarzyszenia. W okresie wdrażania poprzedniej LSR do Stowarzyszenia przystąpiło 44 nowych członków reprezentujących wszystkie sektory.

Mając na uwadze wspólny kierunek rozwoju oraz spójność terytorialną, w 2014 roku do LGD „Ziemi Chełmskiej" przystąpiła gmina Horodło z powiatu hrubieszowskiego, co w znaczący sposób wzmocniło potencjał społeczno-gospodarczy oraz turystyczny obszaru LGD.

Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej" jest **dobrowolnym, samorządowym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych i osób prawnych**. Celem Stowarzyszenia jest działalność na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i ich mieszkańców, wspieranie i upowszechnianie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, budowanie partnerstwa i dialogu na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi oraz aktywizowanie społeczności lokalnych na obszarach wiejskich, w tym przede wszystkim:

a) podejmowanie inicjatyw i działań mających na celu pobudzenie aktywności społeczności lokalnych oraz ich czynny udział w opracowaniu i realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju,
b) promocja obszarów wiejskich położonych w obszarze działania Stowarzyszenia,

c) dążenie do trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego gmin leżących na obszarze działania Stowarzyszenia,
d) wspieranie przedsiębiorczości, ochrona zabytków, tradycji i dziedzictwa kulturowego,
e) profilaktyka zdrowotna mieszkańców,
f) rozwój informatyzacji wsi,
g) poprawa warunków bytowych mieszkańców,
h) poprawa infrastruktury transportowo-kolejowej,
i) rozwój edukacji społeczeństwa i dostosowanie do potrzeb rozwoju społeczno-gospodarczego,
j) współpraca z władzami samorządowymi i państwowymi oraz organizacjami pozarządowymi,
k) rozwój ekologii, turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki[1].

Realizując swoje cele Stowarzyszenie uwzględnia ochronę oraz promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, przeciwdziałanie zmianom klimatu, rozwój turystyki oraz popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych, przy zastosowaniu innowacyjnych środków i metod.

LGD „Ziemi Chełmskiej" w okresie programowania obejmującym lata 2007-2013 realizowało założenia LSR Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej", która zakładała osiągnięcie dwóch celów ogólnych oraz pięciu celów szczegółowych poprzez podjęcie trzech typów przedsięwzięć:

Cel ogólny I: Rozwój turystyki i różnicowanie gospodarki obszaru	
Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia
Cel szczegółowy I: Rozwój turystyki i rekreacji na bazie zasobów własnych.	**Przedsięwzięcie 1:** Gospodarni – zasoby własne motorem rozwoju.
Cel szczegółowy II: Wspieranie przedsiębiorczości i różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej.	
Cel szczegółowy III: Ochrona oraz promocja dziedzictwa kulturowego i dorobku kulturalnego obszaru LGD.	**Przedsięwzięcie 2:** Cudze chwalicie, swego nie znacie.
Cel ogólny II: Rozwój kapitału społecznego obszaru LGD	
Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia
Cel szczegółowy IV: Podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności mieszkańców.	**Przedsięwzięcie 3:** Aktywni i świadomi.
Cel szczegółowy V: Aktywizacja mieszkańców obszaru LGD.	

Źródło: opracowanie własne.

Osiągnięcie powyższych założeń opierało się na realizacji szeregu działań zaplanowanych w ramach poszczególnych celów i przedsięwzięć. Realizacja budżetu LSR (wg stanu na dzień 30.11.2015 r.) przedstawia się następująco:

- działanie „Małe projekty" stanowiło 20% całości budżetu – wydatkowano i zatwierdzono 99,96% przewidzianej kwoty, łącznie 682 377,66 zł, zrealizowano 48 operacji,
- działanie „Odnowa i rozwój wsi" stanowiło 29% całości budżetu – wydatkowano i zatwierdzono 92,42% przewidzianej kwoty, łącznie 881 191,00 zł, zrealizowano 9 operacji,
- działanie „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej" stanowiło 42% całości budżetu – wydatkowano i zatwierdzono 88,68% przewidzianej kwoty, łącznie 1 341 443,50 zł, zrealizowano 19 operacji,
- działanie „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw" stanowiło 9% całości budżetu – wydatkowano i zatwierdzono 88% przewidzianej kwoty, łącznie 264 174,00 zł, zrealizowano 1 operację.

Budżet poprzedniej LSR został zrealizowany tj. wydatkowany i zatwierdzony w 95%.

Realizacja poprzedniej LSR zaowocowała dofinansowaniem łącznie 77 projektów, które w bezpośredni sposób przyczyniły się do rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LGD.

LGD, w trakcie wdrażania poprzedniej LSR, zrealizowała również działania:

- „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja", w ramach którego LGD zrealizowało szereg działań promocyjnych i aktywizujących lokalną społeczność, obejmujących szkolenia, doradztwo indywidualne, wydarzenia kulturalne, publikacje o walorach turystycznych i kulinarnych terenu LGD, organizację szkoleń dla Rady Programowej oraz wizyt studyjnych dla lokalnych liderów.
- „Wdrażanie projektów współpracy" – w partnerstwie ze Stowarzyszeniem LGD „Nasze Roztocze" oraz Stowarzyszeniem Hrubieszowskim „Lepsze jutro", **LGD „Ziemi Chełmskiej" będąca grupą koordynującą**, zrealizowała **projekt współpracy międzyregionalnej angażujący trzech partnerów,** pt.: „Między Bugiem a Wieprzem", którego głównym celem był wzrost zainteresowania ofertą turystyczną Roztocza i terenów nadbużańskich. Koszt całkowity projektu to 201 411,80 zł.

Realizacja założeń poprzedniej LSR zapoczątkowała proces integrowania i wzmacniania spójności obszaru LGD „Ziemi Chełmskiej". Partnerska inicjatywa „Turniej gmin >Między nami sąsiadami<" stała się impulsem do budowania współpracy międzygminnej nie tylko na szczeblu JST i jednostek podległych, ale także wśród lokalnych organizacji pozarządowych, twórców ludowych, KGW, zespołów śpiewaczych m.in. poprzez wspólne przygotowywanie, udział oraz promowanie lokalnej kultury na targach

[1] § 5 Statutu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej".

i wystawach regionalnych oraz ponadregionalnych. Działania takie pozwoliły nie tylko na wymianę doświadczeń między poszczególnymi podmiotami, ale także umożliwiły im dostrzeżenie cech wspólnych, co dało podstawę do przyszłych działań mających na celu budowanie wspólnej oferty turystycznej obszaru. Przykładem inicjatywy integrującej wszystkie środowiska jest realizacja projektu partnerskiego pn. „Turystyka międzynarodowa impulsem rozwoju gospodarczego", współfinansowanego ze środków RPO Województwa Lubelskiego, w ramach którego na obszarze gmin Leśniowice, Wojsławice, Żmudź i Dorohusk wytyczono Trasę rowerową „Malowniczy Wschód", opublikowano przewodnik i mapę turystyczną trasy.

Kontynuacją działań podejmowanych w latach 2007-2013 na rzecz rozwoju obszaru LGD będzie stworzenie oraz rozwój, na bazie lokalnego potencjału przyrodniczego, kulturowego i historycznego, przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury turystycznej (w tym Trasy rowerowej „Malowniczy Wschód") lokalnej marki oraz zintegrowanej z nią kompleksowej, innowacyjnej oferty turystycznej, wspólnej dla całego obszaru LGD.

LGD realizowało również projekty finansowane z innych źródeł niż oś 4 PROW 2007-2013.

Ze środków EFS, w ramach POKL, Stowarzyszenie zrealizowało 14 projektów aktywizujących lokalną społeczność, na łączną kwotę **ponad 8,5** mln zł, w tym.:

- 11 projektów o charakterze edukacyjnym, obejmujących formy wsparcia w postaci doradztwa zawodowego, szkoleń zawodowych oraz staży na łączną kwotę blisko **5,5 mln zł,**
- 3 projekty oferujące wsparcie doradczo-szkoleniowe oraz finansowe dla osób zainteresowanych założeniem i prowadzeniem działalności gospodarczej, w tym dla osób niepełnosprawnych na łączną kwotę **ponad 3 mln zł,**

Ponadto, w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013, LGD zrealizowała dwa projekty na rzecz poprawy atrakcyjności turystycznej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego obszaru:

- projekt „Współpraca polsko-ukraińska na rzecz rozwoju turystyki na obszarze przygranicznym" obejmujący poprawę atrakcyjności turystycznej oraz wspieranie procesów pełnego wykorzystania potencjału turystycznego obszaru Gmin Leśniowice, Żmudź, Dorohusk, Wojsławice oraz Gminy Huszcza (Ukraina), w tym m.in. zagospodarowanie 5 zbiorników wodnych oraz remonty dróg dojazdowych (okres realizacji 03.08.2013-02.08.2015 – wartość całego projektu 2 926 576,89 €, wartość projektu po stronie LGD 239 852,01 € - 943 785,41 zł).
- projekt parasolowy „Kultura pogranicza pomostem integracji społeczności lokalnych w Euroregionie Bug" - LGD była partnerem mikroprojektu „Odrodzenie i zachowanie tradycji ludowych poprzez organizację lokalnych festiwali i obrzędów na terenie Związku Transgranicznego Euroregion Bug" (okres realizacji 01.01.2014-31.12.2015).

Wszystkie zakładane w w/w projektach rezultaty zostały osiągnięte co najmniej na poziomie 100%.

LGD posiada również wpis do rejestru instytucji szkoleniowych nr: 2.06/00090/2009.

3.2. Reprezentatywność LGD

Lista członków Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej" liczy obecnie 100 osób, przedstawicieli wszystkich sektorów, wśród których 16 to przedstawiciele sektora publicznego (reprezentanci gmin członkowskich, a także reprezentanci jednostek podległych JST), 30 - przedstawiciele sektora gospodarczego (reprezentanci podmiotów gospodarczych prowadzących działalność na obszarze LGD), 14 - przedstawiciele sektora społecznego (m.in. organizacji pozarządowych, KGW z terenu LGD), 36 - przedstawiciele mieszkańców oraz 4 osoby będące członkami niereprezentującymi żadnego z sektorów i niezamieszkującymi na terenie LGD, ale zainteresowanymi jego rozwojem i udzielającymi się społecznie na jego obszarze.

W nowej perspektywie LGD będzie kontynuowała działania mające na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, wzmocnienie kapitału społecznego, a także służące poprawie warunków umożliwiających podjęcie pracy zwłaszcza grupom defaworyzowanym.

Grupy defaworyzowane na terenie LGD to, jak wynika z diagnozy obszaru oraz przeprowadzonych konsultacji, osoby młode do 25 r.ż., osoby starsze po 50 r.ż., osoby długotrwale bezrobotne, kobiety i osoby niepełnosprawne. Opracowując cele, działania i wskaźniki strategii brano pod uwagę potrzeby w/w grup osób. Działaniami aktywizującymi grupy defaworyzowane, zaplanowanymi do realizacji są m.in. szkolenia i doradztwo z zakresu zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, warsztaty z poradnictwa zawodowego, organizacja spotkań, warsztatów i innych inicjatyw aktywizujących lokalną społeczność, na które w budżecie przewidziano 12% środków. Wśród członków LGD są osoby zaliczające się do grup defaworyzowanych

LGD zamierza zastosować specjalne działania komunikacyjne adresowane do grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy. Będą to m.in. spotkania w siedzibach PUP w Chełmie i w Hrubieszowie, zapraszanie przedstawicieli samorządu uczniowskiego szkół ponadgimnazjalnych oraz młodzieżowych organizacji pozarządowych z terenu LGD na spotkania i szkolenia, udział w targach pracy na obszarze LGD, informacja o LSR na gminnych spotkaniach organizacji pozarządowych oraz gminnych spotkaniach z sołtysami, informacje na stronie internetowej LGD oraz podmiotów wchodzących w skład LGD, na www PUP, www GOK, informacje na portalach społecznościowych, doradztwo indywidualne (stacjonarne w biurze LGD i niestacjonarne w Mobilnym Punkcie Informacyjno-Doradczym LSR oraz w Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych na terenie gmin), poczta elektroniczna, e-newsletter.

Sektor gospodarczy jest licznie reprezentowany wśród członków LGD „Ziemi Chełmskiej", stanowiąc 30% ogółu członków. W nowej perspektywie finansowej przewidziano znaczne środki na aktywizację tego sektora i jego wzmocnienie poprzez udzielanie wsparcia finansowego zarówno dla już istniejących podmiotów gospodarczych na rozwój prowadzonej przez nie działalności, jak również dla nowopowstających firm. Szczególnie premiowane będą działalności gospodarcze w szeroko rozumianym sektorze usług turystycznych.

LGD „Ziemi Chełmskiej" jest organizacją wspierającą oraz animatorem ekonomii społecznej na obszarze swojego działania. Podjęło współpracę z wieloma podmiotami ekonomii społecznej, służyło pomocą i wsparciem osobom – reprezentantom grup nieformalnych, w rejestracji działalności w formie stowarzyszeń, jak również zainicjowało utworzenie platformy współpracy pomiędzy Spółdzielnią Socjalną „Dębowy Las" oraz Ośrodkiem Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzonym przez Fundację Rozwoju Lubelszczyzny. Dalsze promowanie idei partnerstwa, wymiany doświadczeń i współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi i podmiotami ekonomii społecznej z terenu LGD (np. utworzenie Forum Partnerstw Lokalnych) będzie istotnym elementem działań LGD. Ponadto, w celu animacji społeczności lokalnej, w tym wsparcia słabszych członków społeczności w procesie rozwoju lokalnego zaplanowano szereg działań szczegółowo opisanych w rozdziale II. Partycypacyjny charakter LSR.

3.3. Poziom decyzyjny – Rada

Zgodnie ze Statutem Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej", organem decyzyjnym w zakresie wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, jest Rada Programowa licząca 15 członków. Członkowie Rady wybierani są przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia spośród członków LGD. Rada Programowa działa na podstawie zapisów Statutu Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej" oraz Regulaminu Rady Programowej zatwierdzanego przez Walne Zebranie Członków oraz w oparciu o niedyskryminujące i przejrzyste procedury wyboru oraz obiektywne kryteria wyboru operacji, które pozwalają uniknąć konfliktu interesów.

W **skład Rady Programowej** (zgodnie z załącznikiem nr 4 do wniosku o wybór LSR) wchodzi:

- 7 przedstawicieli sektora gospodarczego oraz mieszkańców (46,7% składu Rady),
- 2 przedstawicieli sektora publicznego oraz mieszkańców (13,3% składu Rady),
- 2 przedstawicieli sektora społecznego oraz mieszkańców (13,3% składu Rady),
- 4 przedstawicieli mieszkańców (26,7% składu Rady).

Przedstawiony skład Rady Programowej spełnia poniższe warunki:

1. przedstawiciele sektora publicznego stanowią mniej niż 30% składu organu decyzyjnego,
2. przedstawiciele żadnego z sektorów ani żadnej pojedynczej grupy interesu nie mają więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji przez ten organ,
3. żaden z członków Rady nie jest równocześnie członkiem organu kontroli wewnętrznej LGD, zarządu LGD lub pracownikiem LGD, ani nie może pozostawać z członkami Zarządu, Komisji Rewizyjnej w związku małżeńskim, ani też w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa w linii prostej,
4. każda z gmin będących członkami LGD ma swojego przedstawiciela w składzie Rady,
5. w składzie Rady znajduje się więcej niż jeden przedsiębiorca,
6. w składzie Rady znajduje się więcej niż jedna kobieta,
7. w składzie Rady znajdują się osoby poniżej 35 roku życia.

Zgodnie z Regulaminem Rady, Biuro LGD we współpracy z Przewodniczącym Rady prowadzi rejestr interesów członków Rady pozwalający na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami i/lub poszczególnymi projektami. Rejestr interesów to dokument zawierający informacje na temat zajmowanych stanowisk, pełnionych funkcji, prowadzonej działalności zawodowej / gospodarczej / społecznej / naukowej i innej przez poszczególnych członków Rady, pozwalający na identyfikację powiązań z wnioskodawcami / poszczególnymi operacjami. Każdy członek Rady zobowiązany jest do udzielenia informacji o dotyczących go aktywnościach i / lub podmiotach / instytucjach, z którymi aktywności te są związane, a także, w uzasadnionym przypadku, do przedłożenia odpowiednich dokumentów potwierdzających. Rejestr interesów członków Rady sporządzany jest na podstawie składanej przez każdego Członka Rady tzw. Deklaracji bezstronności i poufności, której formularz stanowi załącznik do Regulaminu Rady.

3.4. Zasady funkcjonowania LGD

Działalność Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej" regulują dokumenty wewnętrzne określające zasady funkcjonowania LGD. Najważniejszym dokumentem jest Statut Stowarzyszenia, który uszczegółowiają zapisy zawarte w Regulaminie Rady Programowej, Regulamin Komisji Rewizyjnej, Regulamin Zarządu oraz Regulamin Pracy Biura.

W poniższej tabeli przedstawiono sposób uchwalania i aktualizacji oraz kwestie regulowane przez poszczególne dokumenty wewnętrzne:

Nazwa dokumentu	Sposób uchwalania i aktualizacji	Regulowane kwestie
Statut Stowarzyszenia	Uchwały w sprawie zmian statutu lub rozwiązania Stowarzyszenia podejmuje Walne Zebranie Członków większością 2/3 głosów, przy obecności co najmniej ½ ogólnej liczby uczestników Walnego Zebrania Członków.	• postanowienia ogólne, w tym wskazanie regulacji prawnych działalności, • wskazanie Marszałka Województwa Lubelskiego jako właściwego organu nadzoru, • zasady działania Stowarzyszenia, • regulacje dotyczące Członków Stowarzyszenia, w tym zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD, • regulacje dotyczące Władz Stowarzyszenia, w tym określenie Walnego Zebrania Członków jako organu kompetentnego w zakresie uchwalenia LSR oraz kryteriów wyboru operacji, a także uregulowania dotyczące zachowania bezstronności członków organu decyzyjnego (Rady Programowej) w wyborze operacji (w tym przesłanki wyłączenia z oceny operacji), • regulacje dotyczące zmian Statutu i rozwiązania Stowarzyszenia.
Regulamin Rady Programowej	Przyjęcie – Uchwała Walnego Zebrania Członków, zwykłą większością głosów przy obecności: 1) w pierwszym terminie – co najmniej ½ ogólnej liczby uczestników Walnego Zebrania Członków uprawnionych do głosowania, 2) w drugim terminie – bez względu na liczbę uprawnionych do głosowania.	• wskazanie dokumentów, na których opiera się działalność organu, • członkostwo w Radzie, • kompetencje Przewodniczącego Rady, • procedurę wyłączenia członka Rady od udziału w ocenie i wyborze operacji, • szczegółowe zasady zwoływania i organizacji oraz przeprowadzania posiedzeń Rady, • zasady głosowania przy wyborze operacji, • tryb odwoławczy dla wnioskodawców, • zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego oraz wynagradzania członków organu decyzyjnego.
Regulamin Komisji Rewizyjnej	Przyjęcie – Uchwała Walnego Zebrania Członków, zwykłą większością głosów przy obecności: 1) w pierwszym terminie – co najmniej ½ ogólnej liczby uczestników Walnego Zebrania Członków uprawnionych do głosowania, 2) w drugim terminie – bez względu na liczbę uprawnionych do głosowania.	• wskazanie dokumentów, na których opiera się działalność organu, • wybór członków i ustanie członkostwa, • zakres kompetencji Komisji Rewizyjnej, • zasady prowadzenia działań kontrolnych, • zasady protokołowania posiedzeń.
Regulamin Zarządu	Przyjęcie – Uchwała Walnego Zebrania Członków, zwykłą większością głosów przy obecności: 1) w pierwszym terminie – co najmniej ½ ogólnej liczby uczestników Walnego Zebrania Członków uprawnionych do głosowania, 2) w drugim terminie – bez względu na liczbę uprawnionych do głosowania.	• wskazanie dokumentów, na których opiera się działalność organu, • zakres kompetencji Zarządu, • zwoływanie i dokumentowanie posiedzeń Zarządu, • podział zadań pomiędzy członków Zarządu.
Regulamin Pracy Biura	Przyjęcie i zmiany – Uchwała Zarządu Stowarzyszenia	• wskazanie dokumentów, na których opiera się działalność Biura, • procedura naboru na wolne stanowiska pracy, • regulamin wynagradzania pracowników, • zakres obowiązków i uprawnień kierownika biura oraz specjalisty ds. projektów, • uprawnienia pracownika i pracodawcy, • metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa.

Źródło: opracowanie własne.

3.5. Potencjał ludzki LGD a regulaminy organu decyzyjnego/zarządu/biura itd.

Doświadczenie i kompetencje kadr zaangażowanych w realizację LSR mają kluczowe znaczenie, z uwagi na odpowiedzialność za wybór operacji na poziomie lokalnym oraz konieczność zapewnienia ich zgodności ze strategią. Potencjał osób pracujących na rzecz LGD, ich wiedza i posiadane zasoby wewnętrzne są niezbędne do tworzenia i zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Dodatkowym aspektem jest także inicjowanie i podejmowanie innych działań i przedsięwzięć, których realizacja bezpośrednio przyczyni się do osiągania założeń strategii.

Rada Programowa odpowiedzialna za wybór operacji składa się z osób, które znają obowiązujące przepisy i akty prawne dotyczące rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, a także zostały przeszkolone w zakresie kompetencji i obowiązków wynikających z pełnienia funkcji członka Rady Programowej. W skład Rady wchodzą również członkowie, którzy posiadają doświadczenie w ocenie i wyborze wniosków w ramach poprzedniej kadencji organu decyzyjnego i będą służyć pomocą pozostałym członkom Rady. Wszyscy członkowie są ponadto zaznajomieni z zapisami Statutu Stowarzyszenia oraz Regulaminu Rady Programowej, który doprecyzowuje wymagania stawiane członkom organu.

Członkowie Zarządu Stowarzyszenia pełnią swoje funkcje społecznie. Skład Zarządu nie zmienił się od początku istnienia Stowarzyszenia. Są to osoby doświadczone w ramach wdrażania poprzedniej LSR, znają obowiązujące w tym zakresie przepisy i akty prawne oraz śledzą na bieżąco wszystkie ich zmiany. Ponadto, członkowie Zarządu aktywnie działają w sektorze społecznym na terenie gmin, które reprezentują i zamieszkują. Angażują się w inicjatywy lokalne, które służą integracji społeczności lokalnej. Ich zaangażowanie jest tym bardziej cenne, że jako liderzy, którzy posiadają wiedzę oraz doświadczenie w działalności społecznej, stanowią dobry przykład do naśladowania i tym samym motywują mieszkańców do podejmowania oddolnych inicjatyw.

W biurze LGD zatrudnieni są kierownik biura oraz specjalista ds. projektów i księgowości, którzy posiadają wykształcenie wyższe oraz niezbędną wiedzę i doświadczenie w przygotowywaniu, wdrażaniu i aktualizacji dokumentów strategicznych o zasięgu regionalnym oraz lokalnym, a także posiadają min. 2-letnie doświadczenie w realizacji projektów współfinansowanych ze źródeł zewnętrznych. Zarówno kierownik, jak i specjalista mają doświadczenie w przygotowywaniu wniosków o dofinansowanie oraz wniosków o płatność w ramach PROW 2007-2013 oraz posiadają dokumenty potwierdzające doświadczenie i udział w szkoleniach tematycznych. Kierownik oraz specjalista udzielają indywidulanego doradztwa w zakresie naboru wniosków, w tym doradztwa stacjonarnego w biurze LGD, niestacjonarnego w Mobilnym Punkcie Informacyjno-Doradczym LSR oraz doradztwa telefonicznego. Biuro prowadzi rejestr udzielonego doradztwa, wypełniane są karty doradztwa. Każdy beneficjent któremu zostanie udzielone doradztwo zarówno telefoniczne, jak i w biurze LGD lub w punktach na terenach gmin partnerskich, zostaje wpisany do rejestru udzielonego doradztwa, dodatkowo dla każdego beneficjenta, który składa wniosek przewidziane jest założenie indywidualnej karty udzielonego doradztwa. Każdy beneficjent wypełni ankietę oceniającą udzielone doradztwo. Ankiety, raz na kwartał będą analizowane, a także konfrontowane z liczbą złożonych na dany nabór wniosków oraz dofinansowań przyznanych na realizację operacji, a następnie wnioski ujmowane będą w postaci zestawień i raportów.

Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR

Niniejsza LSR została wypracowana w drodze konsultacji społecznych zorganizowanych na terenie każdej z gmin objętych LSR, przy aktywnym udziale społeczności lokalnej, w tym reprezentantów trzech sektorów (społecznego, publicznego i gospodarczego) oraz przedstawicieli grup defaworyzowanych. Dobór uczestników spotkań poprzedzony został przygotowaniem analizy mieszkańców obszaru LGD oraz sporządzeniem macierzy interesariuszy, na podstawie której dokonano doboru metod współpracy z poszczególnymi grupami, na kolejnych etapach konsultacji, tworzenia i realizacji LSR tak, aby były to metody trafne, pozwalające wypracować pożądane rezultaty. **Strategia została w całości przygotowana i opracowana przez pracowników Biura LGD pod nadzorem Zarządu LGD, a nie przez podmiot zewnętrzny.**

Proces konsultacji społecznych poprzedzony został przygotowaniem przez pracowników LGD opisu oraz wstępnej diagnozy obszaru na podstawie danych zastanych - źródeł historycznych i ogólnodostępnych danych statystycznych (metodą statystyczną i metodą historyczną), przy wykorzystaniu wiedzy lokalnych historyków, pracowników JST, Urzędów Stanu Cywilnego (w tym wywiady telefoniczne) dysponujących lokalnymi danymi. Do opracowania opisu obszaru i wstępnej jego diagnozy wykorzystana została literatura specjalistyczna obejmująca raporty, ekspertyzy, analizy, opracowania, wypowiedzi ekspertów, a także wyniki ewaluacji poprzednio wdrażanej LSR. Zebrane w ten sposób informacje zostały opracowane przez pracowników LGD, a następnie udostępnione osobom zainteresowanym udziałem w tworzeniu LSR, w skondensowanej formie tabel i wykresów.

Na proces konsultacji społecznych złożyło się łącznie 16 spotkań, w których uczestniczyło w sumie około 300 osób. Udział przedstawicieli poszczególnych sektorów odbywał się na równych zasadach i przy zachowanych proporcjach przedstawicieli wszystkich sektorów. Wnioski i rezultaty każdego etapu udostępniane były do dalszych konsultacji w Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych oraz na stronie internetowej LGD w zakładce poświęconej konsultacjom społecznym. Poniżej przedstawiono opis metod angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR Stowarzyszenia LGD z określeniem grup docelowych, do których metody te były skierowane, w rozbiciu na etapy:

Etap I. Diagnoza partycypacyjna (definiowanie potrzeb i problemów):

W spotkaniu udział wzięli przedstawiciele wszystkich sektorów z każdej z gmin obszaru objętego LSR, w tym przedstawiciele grup defaworyzowanych. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Spotkanie otwarte – w spotkaniu udział wzięło 41 osób - 16 reprezentantów sektora społecznego, 16 – publicznego i 9 – gospodarczego. Spotkanie odbyło się 13.08.2015 r.

2. Word café – metoda zastosowana podczas spotkania wymienionego w pkt.1, udział w niej wzięło 41 osób, a podział na grupy ze względu na reprezentowanie danego sektora/grupy społecznej umożliwił uszczegółowienie zgłoszonych potrzeb i problemów lokalnej społeczności.
3. Badania ankietowe w formie papierowej i on-line – łącznie na tym etapie wypełnionych zostało 47 kwestionariuszy.
4. Karta pomysłu na projekt (inicjatywa oddolna) – łącznie na tym etapie otrzymano 17 wypełnionych kart.
5. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Podczas spotkania zgromadzono informacje potrzebne do diagnozy obszaru opierającej się na wynikach konsultacji, a także znajdującej ich odzwierciedlenie w przeprowadzonej analizie ogólnodostępnych danych statystycznych. Zdefiniowano również główne potrzeby i problemy lokalnej społeczności (uszczegółowione w podsumowaniu rozdziału). Wnioski z tego etapu ujęte zostały również w rozdziale III. Diagnoza – opis obszaru i ludności.

Etap II. Analiza SWOT:

Uczestnikami łącznie 8 spotkań konsultacyjnych były podmioty reprezentujące interesy zidentyfikowanych grup interesariuszy. Do udziału w tym etapie zaproszono również osoby, które wykazały się aktywnością i zaangażowaniem na etapie diagnozy potrzeb i problemów oraz zadeklarowały chęć współpracy na dalszych etapach tworzenia LSR, a także przedstawicieli zidentyfikowanych w poprzednim etapie grup defaworyzowanych. Terminy spotkań: gminy Dorohusk i Kamień – 17.08.2015 r., gminy Białopole i Żmudź – 20.08.2015 r., gminy Wojsławice i Leśniowice – 25.08.2015 r., gminy Dubienka i Horodło – 27.08.2015 r. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Spotkania konsultacyjne –w których udział wzięło łącznie 189 osób (77 reprezentantów sektora społecznego, 82 – publicznego i 30 – gospodarczego), w tym przedstawiciele grup defaworyzowanych.
2. Grupy robocze – metoda zastosowana podczas spotkań wymienionych w pkt. 1, w pracach grup udział wzięło łącznie 189 osób. Uczestnicy dzieleni byli na cztery grupy robocze, a każda z grup pracowała nad inną ćwiartką macierzy SWOT dla swojej gminy.
3. Otwarta przestrzeń (open space) – metoda pracy wewnętrznej grup roboczych, ilość osób biorących udział w pracach: łącznie 189 osób.
4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.
5. Karta pomysłu na projekt (inicjatywa oddolna) – łącznie na tym etapie otrzymano 51 wypełnionych kart.

Opracowane analizy SWOT dla każdej z gmin z terenu LGD stanowiły bazę do opracowania przez pracowników biura LGD spójnej analizy SWOT dla całego obszaru LGD „Ziemi Chełmskiej". Ostateczna analiza umieszczona została w rozdziale III. Analiza SWOT.

Etap III. Określenie celów i ich hierarchii

Uczestnikami III etapu konsultacji społecznych były przede wszystkim osoby biorące udział w poprzednich etapach konsultacji. Niemniej jednak zaproszenie do udziału w konsultacjach skierowane było do wszystkich mieszkańców obszaru LGD, w tym do przedstawicieli grup defaworyzowanych. Spotkania prowadził oraz moderował ekspert zewnętrzny. Terminy spotkań: 10.09.2015 r., 17.09.2015 r. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Spotkanie konsultacyjne – z udziałem eksperta zewnętrznego - zaplanowano i przeprowadzono dwa spotkania dotyczące zagadnienia – w obu spotkaniach łącznie udział wzięły 72 osoby, w tym przedstawiciele grup defaworyzowanych.
2. Grupy wielokrotne – dwuetapowo, w pracach grup udział wzięły 72 osoby, w tym przedstawiciele grup defaworyzowanych.
3. Warsztaty przyszłościowe – metoda podzielona na dwie części i zastosowana podczas spotkań wymienionych w pkt. 1, w pracach grup udział wzięły 72 osoby.
4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.
5. Karta pomysłu na projekt (inicjatywa oddolna) – łącznie na tym etapie otrzymano 25 wypełnionych kart.

Efektem spotkań było wstępne sformułowanie celów ogólnych i szczegółowych, uwzględniających potrzeby grup defaworyzowanych oraz odpowiadających na zgłoszone i zdefiniowane w poprzednich etapach potrzeby lokalnej społeczności. Po określeniu ostatecznej formy celów, zostały one ujęte w LSR w rozdziale V. Cele i wskaźniki.

Etap IV. Etap poszukiwania rozwiązań stanowiących sposoby realizacji strategii

W pracach na tym etapie udział wzięli przedstawiciele grup docelowych strategii, w tym również przedstawiciele grup defaworyzowanych, ponieważ zaproszenie do udziału miało charakter otwarty. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Badanie ankietowe – w kwestionariuszu ankiety respondenci mogli wskazać konkretne działanie lub ukierunkowanie na działania, których realizacji oczekują, a które wpisują się w założenia LSR. Łącznie wypełnionych zostało 150 kwestionariuszy.
2. Karta pomysłu na projekt (inicjatywy oddolne) – zebrano 93 wypełnione karty zawierające propozycje działań.
3. Dyskusje reprezentantów grup – przedstawiciele grup docelowych strategii w formie telefonicznej i e-mailowej zgłaszali swoje propozycje zmian i uszczegółowienia określonych wcześniej ogólnych propozycji działań, aby te wpisywały się w założenia LSR.
4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

W wyniku realizacji IV etapu dookreślono kierunki działań, które należy podjąć celem zrealizowania założeń strategii, (dokładnie opisane w rozdziale VII. Plan działania).

Etap V. Formułowanie wskaźników realizacji LSR

W ramach etapu zorganizowano łącznie 4 spotkania konsultacyjne, w tym 3 spotkania dedykowane konkretnym sektorom oraz 1 spotkanie podsumowujące, adresowane do wszystkich sektorów. W spotkaniach sektorowych udział wzięło 27 przedstawicieli sektora społecznego (w tym mieszkańców), 21 przedstawicieli sektora gospodarczego, (w tym mieszkańców) i 17 przedstawicieli

sektora publicznego (w tym mieszkańców) – terminy spotkań: 24.09.2015 r., 29.09.2015 r., 06.10.2015 r. W spotkaniu konsultacyjnym dla wszystkich sektorów, podsumowującym wypracowane wskaźniki uczestniczyło 38 osób – termin 13.10.2015 r. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Spotkanie konsultacyjne – trzy spotkania z przedstawicielami każdego z sektorów.
2. Warsztaty konsultacyjne – metoda przyjęta na spotkaniach z przedstawicielami sektorów gospodarczego oraz społecznego, celem warsztatów było wypracowanie wskaźników w obszarze przedsiębiorczości (głównie w podziale na planowane do utworzenia działalności gospodarcze i już istniejące, które zechcą pozyskać środki na dalszy rozwój) i w sferze społecznej (podział zgromadzonych pomysłów na projekty na grupy tematyczne możliwe do ujęcia w ramach jednego projektu parasolowego).
3. Grupy robocze – metoda zastosowana na warsztatach z przedstawicielami sektora gospodarczego i społecznego, celem zaktywizowania warsztatów konsultacyjnych, które z założenia są bardzo ogólne.
4. Fokus – przedstawiciele sektora publicznego ze wszystkich gmin obszaru LGD mieli możliwość wspólnego przedyskutowania i określenia wskaźników w obrębie środków przewidzianych w ofercie programowej na lata 2014-2020 dla ich sektora.
5. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Efektem spotkań było sformułowanie wskaźników realnych do osiągnięcia w procesie realizacji założeń LSR w ramach poszczególnych sektorów i obszarów, w podziale na zaplanowane cele ogólne i szczegółowe LSR – szczegółowo opisane w rozdziale V. Cele i wskaźniki.

Etap VI. Identyfikacja grup docelowych strategii

W pracach nad identyfikacją grup docelowych strategii uczestniczyli przedstawiciele wszystkich sektorów z obszaru planowanego do objęcia LSR oraz mieszkańcy, w tym: przedstawiciele JST oraz jednostek podległych (m.in. GOPS, GOK, szkoły), przedsiębiorcy, rolnicy, lokalni liderzy, sołtysi, grupy formalne i nieformalne, twórcy ludowi, parafie, służby ratunkowe, grupy defaworyzowane (osoby długotrwale bezrobotne, osoby niepełnosprawne, kobiety, osoby powyżej 50 r.ż., osoby młode do 25 r.ż.). Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Badanie ankietowe – w kwestionariuszu ankiety respondenci mogli wprost wskazać grupy, które wymagają objęcia interwencją w ramach LSR. Łącznie wypełnionych zostało 150 kwestionariuszy.
2. Spotkanie konsultacyjne.
3. Burza mózgów –zastosowana na spotkaniu konsultacyjnym celem określenia propozycji grup docelowych strategii.
4. Grupy robocze – stworzenie macierzy interesariuszy – pracownicy biura LGD wraz z przedstawicielami Zarządu LGD, w oparciu o informacje przedstawione w ankietach i propozycje złożone w wyniku burzy mózgów, stworzyli macierz interesariuszy, która pozwoliła jasno określić stopień zaangażowania i możliwości oddziaływania na poszczególne grupy.
5. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Wynikiem prac na VI etapie konsultacji społecznych było zidentyfikowanie grup docelowych strategii, do których zaliczono: przedsiębiorców i podmioty gospodarcze, lokalnych wytwórców; przedstawicieli trzeciego sektora (organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, w tym KGW, zespoły regionalne i ludowe); samorządy gminne oraz wskazane grupy defaworyzowane z terenu LGD (osoby młode do 25 r.ż., osoby starsze po 50 r.ż., osoby długotrwale bezrobotne, kobiety oraz osoby niepełnosprawne).

Zastosowane metody partycypacyjne	Uzasadnienie wyboru metody
Spotkanie otwarte	Forma spotkania umożliwiła swobodne zgłaszanie wniosków i propozycji oraz wymianę opinii, zadawanie pytań w trakcie spotkania i uzyskiwanie na nie niezwłocznej odpowiedzi. Pozwoliła również na zebranie w jednym miejscu osób i środowisk, które zazwyczaj nie prowadzą ze sobą rozmów oraz nie próbują wypracować wspólnego planu czy też rozwiązań.
Badania ankietowe	Pozwoliły na szybkie zebranie informacji oraz dotarcie do dużej grupy odbiorców, zapewniając respondentom anonimowość.
World café	Wykorzystanie tej metody na etapie diagnozy partycypacyjnej, jako druga część spotkania konsultacyjnego, pozwoliło na swobodną wymianę poglądów, wypracowanie wspólnych wniosków, szersze ujęcie omawianego tematu.
Karta pomysłu na projekt (inicjatywy oddolne)	Poprzez wypełnienie karty, każdy z zainteresowanych mógł przedstawić konkretną inwestycję lub działanie miękkie do realizacji w ramach LSR. Wzór karty dostępny był również do pobrania na stronie internetowej LGD. Wypełnione karty można było składać w biurze LGD oraz w Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych, a także drogą elektroniczną na adres mailowy biura LGD. Na bieżąco prowadzona była ewidencja wpływających kart z podziałem na gminę, z której pochodzi pomysł oraz reprezentowany przez Wnioskodawcę sektor.
Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne	Utworzone na terenie każdej z gmin (w urzędach gmin – łącznie 8 lokalnych punktów na obszarze LGD) oraz w biurze LGD (Punkt Informacyjno-Konsultacyjny). W każdym Punkcie mieszkańcy mogli zapoznać się z materiałami dotyczącymi LSR, złożyć swoje opinie i uwagi, wypełnić ankietę czy też przedyskutować nurtujące ich kwestie z osobą kompetentną, będącą w stałym kontakcie z pracownikami biura LGD. **Z Punktów skorzystały 34 osoby, w tym 23 złożyły ankiety, 1 zgłosiła uwagi do kryteriów wyboru operacji.**

Spotkanie konsultacyjne	Wybór metody podyktowany był otwartą formą spotkania i mnogością rozwiązań możliwych do zastosowania celem uszczegółowienia metody.
Grupy robocze	Metoda pozwoliła na zaawansowanie prac nad konkretnym tematem, w podziale na konkretne grupy interesariuszy.
Otwarta przestrzeń	Powodem wyboru tej metody była możliwość podziału uczestników na grupy pracujące nad uszczegółowieniem celu założonego przed spotkaniem.
Grupy wielokrotne	Głównym powodem wykorzystania metody była możliwość śledzenia zmian opinii uczestników. Po pierwszym spotkaniu uczestnicy mieli czas na przemyślenia, które zgłosili na drugim spotkaniu.
Warsztaty przyszłościowe	Metoda umożliwiła stworzenie wspólnej wizji obszaru LGD przez osoby reprezentujące poszczególne sektory oraz pozwoliła na określenie konkretnych działań ukierunkowujących na realizację wypracowanej wizji obszaru.
Warsztaty konsultacyjne	Celem warsztatów było poznanie opinii uczestników oraz ich warsztatowe przepracowanie z użyciem angażujących metod. Zaletą była możliwość jednorazowego przeprowadzenia warsztatów w obrębie jednego zagadnienia.
Fokus	Zastosowany podczas spotkania z przedstawicielami sektora publicznego umożliwił poznanie potrzeb i opinii interesariuszy w obrębie możliwości działań i oczekiwanych efektów jakie niesie oferta programowa na lata 2014-2020 kierowana do tej grupy odbiorców. Moderowana dyskusja grupowa, oparta o scenariusz umożliwiła wypracowanie wskaźników w zakresie sektora publicznego dla całego obszaru LGD.
Burza mózgów	W prosty i szybki sposób pozwoliła na wyłonienie propozycji grup docelowych strategii. Na spotkaniu obecni byli przedstawiciele większości interesariuszy, co dodatkowo przyczyniło się do pełniejszego określenia grup docelowych na obszarze działania LGD.
Dyskusje reprezentantów grup	Kolejne spotkania coraz to wyższego rzędu, na których reprezentanci coraz większej liczby grup interesariuszy dyskutują i opracowują rozwiązania wybranych zagadnień, a kolejne dyskusje odbywają się w oparciu o ustalenia z wcześniejszych spotkań, umożliwiły wyłonienie działań pożądanych i możliwych do realizacji.

Źródło: opracowanie własne.

Partycypacyjny charakter LSR ma swoje odzwierciedlenie zarówno na etapie tworzenia zapisów strategii, jak i na etapie jej realizacji. Szczególną rolę pełnić będą mieszkańcy obszaru LGD, przedstawiciele grup docelowych, w tym bezpośredni beneficjenci, przedstawiciele grup defaworyzowanych, także reprezentanci poszczególnych sektorów. Poniżej przedstawiono opis metod angażowania społeczności lokalnej w proces realizacji LSR Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej", w rozbiciu na etapy:

Etap VII: Monitoring i ewaluacja (ocena realizacji strategii)

Planowane metody partycypacyjne:

1. Badanie ankietowe – przeprowadzane cyklicznie wśród beneficjentów poszczególnych działań,
2. Spotkania informacyjno-konsultacyjne – przeprowadzane cyklicznie, obligatoryjnie przed planowanym ogłoszeniem naboru wniosków, dedykowane grupom, których będą dotyczyły działania planowane do realizacji w ramach konkretnego naboru.
3. Spacer badawczy – przeprowadzany przynajmniej dwa razy do roku.
4. Biały wywiad polegający na analizie danych pochodzących z różnych źródeł (w tym ogólnodostępnych i własnych).
5. Wywiady telefoniczne i bezpośrednie z beneficjentami i osobami / grupami osób zainteresowanymi uzyskaniem wsparcia.
6. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Etap VIII: Aktualizacja strategii

Planowane metody partycypacyjne:

1. Badanie ankietowe – przeprowadzane cyklicznie wśród beneficjentów poszczególnych działań, mieszkańców obszaru LGD, przedstawicieli grup docelowych, przedstawicieli grup defaworyzowanych.
2. Spotkania informacyjno-konsultacyjne – dotyczące omówienia konieczności wprowadzenia zmian do strategii, przedstawienia propozycji zmian oraz mające na celu ich skonsultowanie.
3. Spacer badawczy.
4. Biały wywiad polegający na analizie danych pochodzących z różnych źródeł (w tym ogólnodostępnych i własnych).
5. Wywiady telefoniczne i bezpośrednie z beneficjentami i osobami / grupami osób zainteresowanymi uzyskaniem wsparcia.
6. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Etap IX: Opracowanie i zmiana lokalnych kryteriów wyboru

Planowane metody partycypacyjne:

1. Spotkania informacyjno-konsultacyjne.
2. Biały wywiad polegający na analizie danych pochodzących z różnych źródeł (w tym ogólnodostępnych i własnych).
3. Wywiady telefoniczne i bezpośrednie z beneficjentami i osobami / grupami osób zainteresowanymi uzyskaniem wsparcia.
4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

W trakcie procesu konsultacji społecznych mieszkańcy obszaru LGD mieli możliwość zapoznania się ze wstępnym projektem lokalnych kryteriów wyboru i wniesienia do nich uwag bezpośrednio lub poprzez wypełnienie ankiet. Swoje uwagi, w trakcie realizacji LSR zgłaszać można będzie również w Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych oraz bezpośrednio w biurze LGD. Wywiady telefoniczne z poszczególnymi beneficjentami, na etapie realizacji LSR umożliwią uzyskanie informacji zwrotnej

o przejrzystości i możliwości stosowania się do lokalnych kryteriów wyboru. Po zebraniu uwag i ich skonsultowaniu z Zarządem, pracownicy biura LGD naniosą zmiany do kryteriów i poddadzą je konsultacjom celem ostatecznego zatwierdzenia podczas spotkania konsultacyjnego z interesariuszami.

Ponadto, w celu animacji społeczności lokalnej i współpracy, w tym wsparcia słabszych członków społeczności w procesie rozwoju lokalnego, planuje się realizację poniższych zadań:

- organizacja doradztwa w biurze LGD – doradztwo w zakresie pozyskiwania środków na realizację inicjatyw własnych (metoda pomiaru: karty usług doradczych),
- wizyty studyjne i szkolenia dla lokalnych liderów mające na celu pokazanie kierunków i możliwości rozwoju społeczności lokalnych (metoda pomiaru: listy obecności, dokumentacja zdjęciowa),
- organizacja spotkań konsultacyjnych na terenie poszczególnych gmin wraz z przedstawieniem możliwości i kierunków rozwoju (metoda pomiaru: listy obecności, ankiety, dokumentacja zdjęciowa),
- uczestnictwo LGD w inicjatywach podejmowanych przez lokalną społeczność i pomoc w ich organizacji (metoda pomiaru: dokumentacja zdjęciowa),
- Forum Kobiet: Kobieta wsi w roli głównej (metoda pomiaru: lista obecności, dokumentacja zdjęciowa),
- inicjowanie działań i wydarzeń kulturalnych z włączeniem przedstawicieli społeczności lokalnej, np. kiermasze rękodzieła ludowego oraz inne zaproponowane oddolnie (metoda pomiaru: dokumentacja zdjęciowa).

Wnioski i rekomendacje z poszczególnych etapów konsultacji zostały przeanalizowane przez pracowników Biura LGD oraz członków Zarządu, a także skonsultowane z przedstawicielami poszczególnych sektorów pod kątem przyjęcia bądź odrzucenia. Zestawienie działań proponowanych do realizacji za pośrednictwem kart pomysłu na projekt prowadzone przez Biuro LGD, sporządzane zostało w formie tabelarycznej uwzględniającej: treść propozycji, zgłaszającego, obszar realizacji, decyzję co do włączenia do realizacji.

Podsumowując, **do najważniejszych rezultatów i wniosków** wyłonionych w procesie konsultacji społecznych wykorzystanych do stworzenia LSR należą:

1. wskazanie grup defaworyzowanych spójnych z opracowaną diagnozą obszaru: osoby młode do 25 r.ż., osoby starsze po 50 r.ż., kobiety, osoby niepełnosprawne oraz osoby długotrwale bezrobotne,
2. dookreślenie grup docelowych strategii – przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, przedstawiciele trzeciego sektora (organizacje pozarządowe, grupy nieformalne w tym KGW, zespoły regionalne i ludowe itp.) oraz JST i instytucje publiczne,
3. wnioski pochodzące od wskazanych grup defaworyzowanych:
   - konieczność podnoszenia kompetencji osób w zakresie zakładania działalności gospodarczej, rozwoju przedsiębiorczości lub dywersyfikacji źródeł dochodów, w szczególności osób długotrwale bezrobotnych, brak lub zbyt mało ofert pracy na lokalnym rynku pracy i wiążący się z tym wzrost poziomu bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego,
   - brak lub niewystarczające wsparcie integracji i aktywizacji społeczno-gospodarczej osób niepełnosprawnych oraz starszych po 50 roku życia
4. wnioski ogólne od wszystkich uczestników procesu konsultacji:
   - niedostateczne wspieranie sektora przedsiębiorczości,
   - słaba kondycja finansowa, konkurencyjność i innowacyjność lokalnych przedsiębiorstw,
   - brak lub minimalne wsparcie dla rozwoju sektora ekonomii społecznej,
   - niedostateczny poziom wiedzy i konieczność jej uzupełnienia w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych, a także innowacji,
   - niewystarczające wykorzystanie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych dla rozwoju gospodarczego obszaru, w tym w szczególności dla rozwoju turystyki
   - niewystarczająca aktywność i integracja społeczna,
   - konieczność podejmowania działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego,
   - braki w infrastrukturze turystycznej, w tym noclegowo-gastronomicznej i rekreacyjnej,
   - niewystarczająca i rozdrobniona promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie,
   - konieczność podejmowania inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego, krajobrazu wiejskiego, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej, w tym ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego.
5. wypracowanie analizy SWOT dla całego obszaru LGD,
6. ukierunkowanie i wstępne sformułowanie celów ogólnych i szczegółowych dla obszaru objętego LSR uwzględniających potrzeby grup defaworyzowanych oraz odpowiadających na zgłoszone i zdefiniowane potrzeby lokalnej społeczności,
7. dookreślenie kierunków działań mających na celu rozwój całego obszaru:
   - tworzenie klimatu przyjaznego przedsiębiorczości oraz wsparcie merytoryczne i finansowe dla zakładania i rozwoju działalności gospodarczej,
   - działania na rzecz osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym,

- tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, w tym: inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej, inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów,
- podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych, a także innowacji i rozwoju produktów lokalnych,

8. sformułowanie wskaźników realnych do osiągnięcia w procesie realizacji założeń LSR w ramach poszczególnych sektorów i obszarów, w podziale na zaplanowane cele ogólne i szczegółowe,
9. określenie zasad udziału lokalnej społeczności w procesie monitoringu i ewaluacji LSR, aktualizacji strategii oraz opracowywaniu i zmianie lokalnych kryteriów wyboru.

Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności

Z uwagi na wytyczne dotyczące danych zawartych w diagnozie, odnosi się ona co do zasady do stanu na koniec grudnia 2013 roku lub też obrazuje pewne trendy rozwojowe danego zjawiska na przestrzeni lat 2007 - 2014.

1. Uwarunkowania przestrzenne, geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe

Uwarunkowania przestrzenno-geograficzne

Obszar działania LGD „Ziemi Chełmskiej" stanowi **spójne przestrzennie terytorium**, położone administracyjnie w województwie lubelskim, w obrębie dwóch sąsiadujących ze sobą powiatów: chełmskiego i hrubieszowskiego, w pasie polsko-ukraińskiego pogranicza. W skład obszaru LGD wchodzą gminy: Białopole, Dorohusk, Dubienka, Leśniowice, Kamień, Wojsławice, Żmudź (powiat chełmski) oraz gmina Horodło (powiat hrubieszowski).

Obszar LGD „Ziemi Chełmskiej" graniczy z następującymi jednostkami samorządu terytorialnego:

- od wschodu – Ukraina, obwód wołyński, rejon Włodzimierz Wołyński,
- od północy – gminy: Ruda Huta, Chełm (powiat chełmski),
- od zachodu – gminy: Rejowiec (powiat chełmski), Siennica Różana, Kraśniczyn (powiat krasnostawski),
- od południa – gminy: Grabowiec (powiat zamojski), Uchanie, Hrubieszów (powiat hrubieszowski).

Wschodnią granicę obszaru wyznacza rzeka Bug stanowiąca jednocześnie wschodnią granicę Unii Europejskiej.

Obszar działania LGD „Ziemi Chełmskiej" ma bardzo **dobre połączenie komunikacyjne z Ukrainą**, dzięki przejściom granicznym (drogowym i kolejowym) w Dorohusku oraz w Zosinie. Układ komunikacyjny analizowanego obszaru wyznaczają droga wojewódzka nr 816 łącząca przejścia graniczne w Terespolu, Sławatyczach, Dorohusku i Zosinie oraz droga wojewódzka nr 844 relacji Chełm-Hrubieszów-granica państwa z Ukrainą w Dołhobyczowie. Obszar cechuje również bardzo dobre położenie komunikacyjne w układzie ponadregionalnym i międzynarodowym (droga krajowa nr 12 Poznań-Kijów, droga krajowa nr 74 Wieluń-Zosin-Włodzimierz Wołyński; kolejowy szlak komunikacyjny Gdynia-Dorohusk-Odessa łączący Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym).

Rysunek 2. Przejścia graniczne w Dorohusku i w Zosinie.

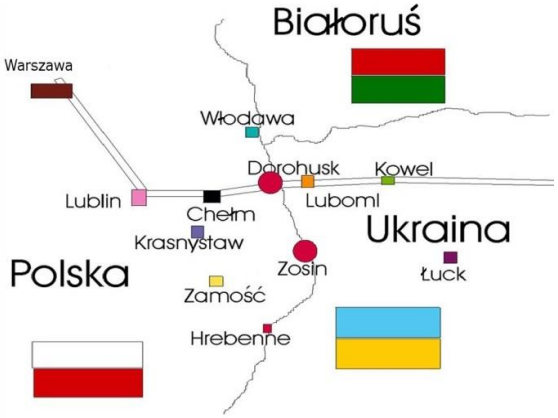

Źródło: http://dorohusk22.republika.pl., uzupełnione.

Łączna **powierzchnia** opisywanego obszaru wynosi **983 km²**. Gminy wchodzące w skład partnerstwa pod względem obszarowym **tworzą zwarty blok** (znajdują się w jednym obrysie), co powoduje zbieżność obserwowanych tutaj zjawisk społecznych, gospodarczych i kulturalnych wraz z całym spektrum obszarów, które można zaliczyć zarówno do potencjałów rozwojowych, jak i dziedzin o niekorzystnym oddziaływaniu.

Według podziału fizyczno-geograficznego, opisywany obszar usytuowany jest **na styku trzech makroregionów: Polesia Wołyńskiego** (w części centralnej i północno-wschodniej), **Wyżyny Wołyńskiej** (od strony południowej) oraz **Wyżyny Lubelskiej** (od zachodu), co stanowi o jego bogatym krajobrazie i zróżnicowanym ukształtowaniu terenu.

Klimat

Obszar LGD znajduje się w lubelskim regionie klimatycznym wyróżniającym się długim latem, chłodną zimą, wysoką amplitudą roczną temperatur i najwyższą w kraju liczbą pogodnych dni. Lokalny **klimat** charakteryzuje się średnią roczną temperaturą na poziomie 7,4°C, okres wegetacyjny waha się od 205 do 215 dni. Pokrywa śnieżna zalega średnio 170 dni. Obszar wyróżnia się usłonecznieniem dochodzącym do 4,5 h/d, a także przeważającymi wiatrami południowo-zachodnimi (średnia roczna prędkość wiatru wynosi 3,8 m/s). Średnia roczna suma opadów wynosi 550-560 mm, ok. 40% przypada na okres lata.

Wody powierzchniowe

Wody powierzchniowe stanowią istotny element różnorodności krajobrazowej obszaru LGD, decydujący o funkcjonowaniu i bogactwie lokalnych ekosystemów. **Większość rzek i jezior zachowała swój naturalny charakter**. Największa na opisywanym obszarze rzeka - Bug, w gminie Dorohusk płynie na całej swej długości w naturalnym korycie (37,2 km), tworząc liczne zakola i meandry. Największe z nich, w okolicy Zosina (gm. Horodło), jest jednocześnie najdalej wysuniętym na wschód krańcem Polski. Przez opisywany obszar przepływają mniejsze **rzeki**: Wełnianka, Wojsławka, Krzywólka, Horodyska i Kacap. Występują tu również **liczne zbiorniki wodne**, a także jeziorka (Kacapka, Deusze, Łukowo) oraz stawy rybne.

Uwarunkowania przyrodnicze

Ważnym elementem systemu przyrodniczego obszaru są **lasy**, które na terenie LGD zajmują powierzchnię 19 287,33 ha. Lesistość obszaru, z przewagą na terenie południowo – wschodnim, osiąga poziom 19,73%. Głównymi składnikami drzewostanu są: sosna, dąb, brzoza. Szata roślinna w lasach jest bardzo zróżnicowana - występuje w nich bowiem 14 typów siedlisk niżowych (na 15 możliwych).

Obszar ujęty w strategii posiada wyjątkowe zasoby i walory przyrodnicze, objęte różnymi formami ochrony prawnej, w tym rezerwaty przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu oraz użytki ekologiczne.

Obszary Chronionego Krajobrazu

- **Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu** (pow. 32 100,00 ha)
- **Grabowiecko - Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu** (pow. 27 000,00 ha)
- **Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu** (pow. 11 970,00 ha)

Rezerwaty przyrody

- **Rezerwat przyrody „Brzeźno"** (pow. 124,49 ha)
- **Rezerwat przyrody „Liski"** (pow. 93,57 ha)
- **Rezerwat przyrody „Roskosz"** (pow. 276,03 ha)
- **Rezerwat przyrody „Siedliszcze"** (pow. 14,70 ha)
- **Rezerwat przyrody „Żmudź"** (pow. 5,81 ha)

Parki Krajobrazowe

- **Chełmski Park Krajobrazowy** (pow. 14 350,00 ha, z tego na terenie LGD 4 118,41 ha)
- **Strzelecki Park Krajobrazowy** (pow. 12 026,00 ha, w tym 6 088,50 ha na terenie LGD)

Pomniki przyrody

Ochroną pomnikową na obszarze LGD objętych jest 40 obiektów, w tym pojedyncze drzewa - dęby szypułkowe, jesiony wyniosłe, modrzewie europejskie, a także skupiska drzew, głazy narzutowe, zbiorowiska roślinne, płat roślinności kserotermicznej oraz nisze źródlane.

Natura 2000

Na terenie LGD wyznaczono 11 obszarów wchodzących w skład systemu **Natura 2000**, w tym 3 Obszary Specjalnej Ochrony (OSO), utworzone zgodnie z zaleceniami Dyrektywy Ptasiej oraz 8 Specjalnych Obszarów Ochrony (SOO), wyznaczone zgodnie z Dyrektywą Siedliskową.

Obszary prawnie chronione zajmują 53,8% powierzchni LGD, co stanowi 6,6% z ogółu w województwie. Największą powierzchnię posiadają obszary chronionego krajobrazu (71,78% powierzchni chronionej) oraz parki krajobrazowe (27,35%). Znacząca powierzchnia obszarów chronionych wpływa ograniczająco na poziom uprzemysłowienia obszaru.

Zanieczyszczenie środowiska

Źródłem zagrożenia dla środowiska przyrodniczego obszaru LGD „Ziemi Chełmskiej" pozostaje nie w pełni uregulowana gospodarka wodościekowa oraz emisja zanieczyszczeń do powietrza z indywidualnych systemów grzewczych. Ograniczenie emisji zanieczyszczeń ma ogromne znaczenie dla rozwoju obszaru. Nieskażone środowisko naturalne, czyste powietrze oraz wysoka jakość wód podnoszą atrakcyjność obszaru, wpływając stymulująco na rozwój turystyki, która ma szansę stać się nośnikiem rozwoju gospodarczego terenu LGD.

Świadomość ekologiczna mieszkańców obszaru LGD jest niewystarczająca. Lokalne społeczności nie czują się odpowiedzialne za zdrowie publiczne i wspólną własność (dzikie wysypiska, palenie śmieci, nieprawidłowe użytkowanie szamb i kanalizacji), co wynika przede wszystkim z braku właściwej edukacji. Nadal brakuje też myślenia strategicznego w ochronie środowiska, ekonomia przeważa nad ekologią, bez rozpatrywania przyszłych skutków.

Uwarunkowania historyczne i kulturowe

Obszar LGD posiada **bogate tradycje historyczne**. Położony jest w centralnej części historycznej krainy nazywanej **Rusią Czerwoną**, w podobszarze zwanym **ziemią chełmską**. Charakter obszaru kształtowany był przez wydarzenia historyczne, które związane są z rozwojem polskiej państwowości na terenach wschodnich. Do najważniejszych faktów historycznych należy zaliczyć:

- tworzenie przez Lędzian sandomierskich pierwszych organizmów państwowych – Grody Czerwieńskie (IX-X w.),
- założenie w poł. XIII w. przez księcia halicko-włodzimierskiego, Daniela Romanowicza, grodu warownego na terenie miasta Chełm, gdzie przeniósł stolicę swojego księstwa i ustanowił biskupstwo obrządku wschodniego,
- włączenie Ziemi Chełmskiej w skład województwa ruskiego ze stolicą we Lwowie,
- pod koniec XVIII w., po II rozbiorze Polski przez krótki okres czasu (1793 – 1795) Chełm był siedzibą władz nowoutworzonego województwa chełmskiego. Później Ziemia Chełmska znalazła się pod zaborem austriackim,
- po III rozbiorze Polski Ziemia Chełmska przeszła pod panowanie imperium rosyjskiego,
- w 1912 roku powołano Gubernię Chełmską, którą wcielono bezpośrednio do Cesarstwa Rosyjskiego,
- w 1918 roku na mocy Traktatu Brzeskiego przyłączono Ziemię Chełmską do Ukrainy,
- w okresie międzywojennym obszar ten stanowił powiat chełmski wchodzący w skład województwa lubelskiego.

Zabytki

Pograniczny charakter opisywanego obszaru spowodował **zróżnicowanie struktury etnicznej ludności**. Dawniej zamieszkiwali go Rusini, Polacy, Ormianie, Tatarzy i Żydzi. W późniejszych okresach lokalne tradycje wzbogaciły się również o elementy niemieckie i ukraińskie. Krzyżowanie się wpływu wielu narodów i religii, wzajemne przenikanie kultur stworzyły na obszarze LGD bogaty i **niepowtarzalny klimat kulturowego pogranicza**. Efektem dawnego tygla kulturowego jest występowanie na obszarze LGD zabytków o zróżnicowanym pochodzeniu kulturowym. Najważniejsze z nich w układzie gminnym przedstawione zostały poniżej.

Gmina Białopole:

- Kopiec ziemny (mogiła), drewniana kapliczka przydrożna z pierwszej połowy XIX w. w Busieńcu,
- Cmentarzysko kurhanowe w Białopolu,
- Budynek dawnej kuźni i stolarni dworskiej w Białopolu,
- Klinkiernia z ok. 1905 roku w Białopolu,
- Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Buśnie, wraz z wystrojem wnętrza,
- Dawna cerkiew greckokatolicka pw. Zaśnięcia NMP z XVIII w. (obecnie budynek szkolny) w Kurmanowie,
- Zespół pałacowo-parkowy w Maziarni Strzeleckiej,
- Zespoły dworsko-parkowe z drugiej połowy XIX w. w Raciborowicach oraz w Strzelcach.

Gmina Dorohusk:

- Kopiec ziemny (mogiła kurhanowa) zwany Mogiłą Powstańczą w Barbarówce,
- Pałac Suchodolskich w Dorohusku z pozostałościami założenia parkowego, dwoma nagrobkami rodziny Suchodolskich, rzeźbą św. Barbary oraz resztkami murów i piwnic,
- Rzymskokatolicki kościół parafialny pw. św. Jana Nepomucena w Dorohusku,
- Zespół dworsko-parkowy w Świerżach,
- Cmentarz grzebalny rzymskokatolicki w Świerżach,
- Zespół dworsko-parkowy w Zamieściu. W zespole: dawny dwór, park i sad.

Gmina Dubienka:

- Murowany kościół pw. św. Trójcy w Dubience,
- Drewniana kapliczka przydrożna z roku 1920 z figurą św. Stanisława w Kajetanówce,
- Domy drewniane z początku XX w. w Skryhiczynie,
- Dworski Park Krajobrazowy z końca XIX w. w Starosielu,
- Obelisk kamienny z przed 1939 roku ze szczątkami krzyża prawosławnego,
- Cmentarz z czasów I wojny światowej w Józefowie.

Gmina Horodło:

- Kościół parafialny, podominikański pw. Matki Bożej Różańcowej i św. Jacka,
- Dawna cerkiew unicka, obecnie kościół filialny pw. św. Mikołaja w Horodle,
- Kościół polsko-katolicki pw. Zmartwychwstania Pańskiego z 1933 roku w Horodle,
- układ urbanistyczny dawnego Horodła, z czworobocznym rynkiem i ulicami wychodzącymi z jego naroży,
- Budynek Urzędu Gminy,
- Kopiec Unii Horodelskiej usypany w 1861 roku w 448 rocznicę podpisania Unii polsko-litewskiej,

- Zamczysko tzw. "Wały Jagiellońskie".

Gmina Kamień:

- Kopiec ziemny zwany „Mogiłą Szwedzką" w Józefinie Kolonii,
- Kurhan wczesnośredniowieczny w Koczowie,
- Cmentarz ewangelicko-augsburski z końca XIX w. w Kamieniu Kolonii,
- Dawny zbór ewangelicki z 1881 r., obecnie kościół parafialny p.w. św. Michała Archanioła w Kamieniu,
- Kapliczka przydrożna z rzeźbą św. Jana Nepomucena z przełomu XVIII i XIX w. w Natalinie,
- Wiatrak koźlak w Natalinie, przeniesiony z północnych terenów dawnego województwa chełmskiego,
- Kościół rzymskokatolicki, murowany, w Pławanicach z wyposażeniem z XVIII i XIX w.,
- Drewniana dzwonnica z 1828 roku w obrębie cmentarza kościelnego, dwie anonimowe, klasyczne płyty nagrobne.

Gmina Leśniowice:

- Zespół sakralny w Kumowie,
- Kaplica Rzewuskich z XVIII / XIX w., z zabytkowym wyposażeniem, oraz nagrobek Napoleona Węglińskiego,
- Trzy mogiły kurhanowe w Pliskowie,
- Pozostałości fortalicji obronnej w Sielcu. Zachowana baszta jest jedną z pierwotnie czterech dwukondygnacyjnych,
- Założenie dworsko-parkowe w Sielcu. Do rejestru zabytków wpisany jest dwór, układ zieleni, starodrzew oraz barokowa figura NMP Assunty, która ma ponad 500 lat,
- Ekumeniczna kapliczka św. Anny – kapliczka na wodzie w Sielcu.

Gmina Wojsławice:

- Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Ostrowie Kolonii,
- Starożytne cmentarzysko kurhanowe w Putnowicach Wielkich,
- Synagoga zbudowana około 1894 roku, gruntownie odrestaurowana, obecnie siedziba Biblioteki Publicznej,
- Cerkiew greckokatolicka z I poł. XIX w., obecnie kościół rzymskokatolicki p.w. św. Barbary w Turowcu,
- Tradycyjny średniowieczny układ urbanistyczny Wojsławic - czworokątny rynek zabudowany budynkami drewnianymi i murowanymi ustawionymi kalenicowo, w kilku budynkach zachowane podcienie. Rekonstrukcja domów znajduje się w Muzeum Wsi Lubelskiej jako element ekspozycji Miasteczko,
- Zamczysko średniowieczne z pozostałościami umocnień ziemnych w Wojsławicach,
- Zespół kościelny w Wojsławicach. W zespole: kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła, dzwonnica z drugiej połowy XVIII w., plebania z połowy XIX w. oraz zabytkowy drzewostan w granicach cmentarza, na wyposażeniu kościoła m.in. drewniana ambona koszowa (po 1736 roku), a na chórze organy 10 – głosowe, które mają prawdopodobnie ponad 300 lat,
- 5 kapliczek wotywnych (św. Barbary, św. Michała Archanioła, św. Tekli, św. Jana Nepomucena, św. Floriana) wzniesionych przez Mariannę Potocką w 1762 roku przy wszystkich drogach wyjazdowych z Wojsławic,
- Cmentarz żydowski założony pod koniec XIX w.,
- Dom rabina w Wojsławicach,
- Drewniane domy podcieniowe (lata 20. XX w.).

Gmina Żmudź:

- Zespół sakralny w Klesztowie,
- Pięć cmentarzysk kurhanowych w Pobołowicach,
- Zespół dworsko-parkowy z XIX w. w Wólce Leszczańskej.
- Klasycystyczny, dawny zajazd z XIX w., murowany, w Wólce Leszczańskiej,
- Kościół filialny (dawna cerkiew unicka), obecnie parafialny pw. Podwyższenia Krzyża św. wraz z dzwonnicą w Żmudzi. Drewniany budynek kościoła pochodzi z II poł. XVIII w., drewniana dzwonnica datuje się na wiek XVIII, a dzwon na XVII,
- Młyn wodno-gazowy w Pobołowicach,
- Kapliczka św. Jana Nepomucena, murowana, 1 połowy XIX w.,
- kapliczka św. Jana Chrzciciela na źródle, drewniana, z 1857 roku, remont około 1975 roku i 2002 roku.

Wśród obiektów objętych ewidencją służby ochrony zabytków znajdują się również zabudowania gospodarcze i przemysłowe, w tym **drewniane domy, zagrody i spichlerze**. W wielu wsiach na obszarze gminy nadal zobaczyć można oryginalne, **przydrożne figury i kapliczki**, których postawienie wiązało się nierzadko z niezwykłymi historycznymi lub legendarnymi wydarzeniami.

Istotnym elementem kultury obszaru są **zabytki archeologiczne**:

- Grodzisko wczesnośredniowieczne w Busieńcu (gm. Białopole),
- Grodzisko wczesnośredniowieczne „Maczuły" w Horodysku (gm. Leśniowice),
- Grodzisko wczesnośredniowieczne z trzema pierścieniami wałów zwane „Pohulanka" lub „Zamczysko" w Majdanie Nowym (gm. Wojsławice).

Znaczna liczba obiektów zabytkowych i miejsc pamięci na obszarze LGD jest zaniedbana, wymaga prac renowacyjnych i rewitalizacyjnych. W latach 2007-2013 samorządy gmin oraz lokalne organizacje pozarządowe prowadziły działania na rzecz renowacji lokalnych zabytków i miejsc pamięci wykorzystując na ten cel zarówno środki własne jak i środki zewnętrzne, jednakże w dalszym ciągu istnieje zapotrzebowanie na kontynuację tego typu działań.

Kultywowanie tradycji

Głównymi animatorami życia kulturalnego na terenie LGD są gminne ośrodki kultury, Koła Gospodyń Wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne oraz organizacje społeczne.

Lokalna kultura przejawia się poprzez **mnogość lokalnych potraw** (sodziaki, potrawy z ziemniaków, kaszy gryczanej i fasoli, nalewki), wyrobów rękodzieła ludowego (m.in. rzeźba, malarstwo, plecionki z wikliny i słomy, hafty, szydełko), poprzez tradycje myśliwskie i pszczelarskie, które w dalszym ciągu pozostają niewykorzystywane dla rozwoju lokalnej gospodarki, choć mogłyby stać się wyróżnikiem i atrakcją obszaru. Wytwarzanie i sprzedaż produktów tradycyjnych i lokalnych stanowi zachętę dla turystów do odwiedzenia obszaru LGD, przyczynia się do budowania wizerunku obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, a także wspiera rozwój lokalnej gospodarki, jako znacząca gałąź sektora rolno-spożywczego oraz wytwórczego (rękodzieło). W celu promocji oraz dystrybucji lokalnych produktów powinno się **dążyć do stworzenia marki lokalnej**. Rozwój produktów pod wspólną marką sprzyja powstawaniu nowych miejsc pracy, tworzy atrakcyjny wizerunek obszaru, na którym jest wytwarzany, a tym samym przyczynia się do rozwoju turystyki. Wokół konkretnego produktu markowego mogą rozwijać się też grupy producenckie i stowarzyszenia, mogą być organizowane imprezy promujące i integrujące lokalną społeczność.

Na opisywanym obszarze aktywnie działają **poeci oraz twórcy ludowi, ludowi soliści i zespoły artystyczne,** w tym 11 muzyczno-instrumentalnych, 4 wokalne, 20 folklorystycznych (zespoły ludowe, pieśni i tańca, kapele, orkiestry dęte) oraz 1 chór. Choć ich wkład w promocję lokalnej kultury jest coraz częściej doceniany i nagradzany, ograniczeniem dla prowadzonej przez nich działalności nierzadko jest brak strojów, instrumentów muzycznych oraz podstawowej infrastruktury społecznej np. świetlic wiejskich, w których mogliby pielęgnować rodzimy folklor.

Kultura obszaru promowana jest w trakcie **lokalnych wydarzeń integracyjno-kulturalnych**. **Imprezami integrującymi** lokalną społeczność są imprezy okolicznościowe, w tym gminne i powiatowe Święta Plonów, odpusty parafialne, wydarzenia sportowe i kulturalne.

Do **najważniejszych imprez kulturalnych** obszaru zaliczyć należy:

- Spotkania Trzech Kultur (gm. Wojsławice),
- Dni Wojsława (gm. Wojsławice),
- Dni Jakuba Wędrowcza (gm. Wojsławice),
- Turniej Gmin „Między Nami Sąsiadami" (obszar LGD),
- Rakołupskie Spotkania z Kulturą i Sztuką Ludową (gm. Leśniowice),
- Jarmark Aktywności Kobiet (gm. Żmudź),
- Nadbużański Zlot Zabytkowych Aut i Motocykli (gm. Dorohusk),
- Noc Świętojańską (gm. Dorohusk),
- Międzynarodowy Bieg Unii Horodelskiej (gm. Horodło),
- Święto kwitnącej lipy (gm. Białopole),
- Sabat Czarownic (gm. Białopole).

Od kilku lat z przygraniczną gminą Huszcza oraz Rejonem Lubomelskim na Ukrainie, w ramach transgranicznego przenikania kultur utrzymywana jest **wymiana kulturalna, sportowa i turystyczna**. Podnoszony jest także poziom świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, a także kultywowania historii i tradycji gmin oraz regionu pogranicza. W ramach partnerskiego projektu *„Współpraca polsko-ukraińska na rzecz rozwoju turystyki na obszarze przygranicznym"* dofinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina 2007-2013 zorganizowano cykl polsko-ukraińskich imprez kulturalnych, w tym warsztatów oraz seminariów ukierunkowanych na wzajemną promocję walorów dziedzictwa narodowego oraz walorów turystyczno-krajoznawczych regionów Lubelszczyzny i Obwodu Wołyńskiego.

Pełne i harmonijne wykorzystanie zasobów kulturowych obszaru stanowi podstawową przesłankę rozwoju lokalnego opartego na czynnikach endogenicznych, faktyczny potencjał i katalizator pozytywnych zmian. W latach 2007-2013 podejmowano inicjatywy na rzecz ochrony oraz popularyzacji lokalnej kultury, obejmujące wsparcie zespołów ludowych, instytucji kultywujących lokalne tradycje oraz przedsięwzięć folklorystycznych, jednakże nie wyczerpało to zapotrzebowania na ten rodzaj pomocy. Potrzebę dalszego wsparcia i promocji lokalnego dziedzictwa kulturowego zgłosiła większość uczestników spotkań konsultacyjnych LSR, w tym w szczególności członkinie lokalnych KGW, zespołów ludowych oraz przedstawiciele gminnych ośrodków kultury. Podkreślano również konieczność dokonania wpisu lokalnych produktów kulinarnych na Listę Produktów Tradycyjnych Województwa Lubelskiego.

2. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze obszaru oraz poziom aktywności społecznej

Demografia

Obszar LGD „Ziemi Chełmskiej" zamieszkuje **32 965 osób**. Na 1 km^2 powierzchni obszaru przypada 33 osoby, co stanowi wartość dużo niższą od średniej wojewódzkiej wynoszącej 86 osób/km^2. **Niska gęstość** zaludnienia wynika w głównej mierze z warunków środowiskowych – dużego udziału obszarów chronionych, łąk i lasów w powierzchni całkowitej gmin należących do LGD.

Liczba mieszkańców obszaru LGD stale maleje. W latach 2007 - 2013, ludność obszaru LGD zmniejszyła się o 1,8%, przy czym ubyło więcej mężczyzn niż kobiet. Niepokojącą tendencją jest utrzymujący się w większości gmin **ujemny przyrost naturalny**, który pod koniec 2013 osiągnął roku wartość – 5,7 na 1000 ludności (dla porównania – 4,78 w roku 2008). Tendencja ta jest charakterystyczna dla obszarów wiejskich całej „ściany wschodniej".

Tabela 3. Ruch naturalny ludności (31.12.2013 r.).

	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny
	w liczbach bezwzględnych			na 1000 ludności		
Białopole	28	42	-14	8,8	13,25	-4,4
Dorohusk	60	105	-45	8,9	15,56	-6,7
Dubienka	17	40	-23	6,8	15,94	-9,2
Horodło	45	86	-41	8,2	15,59	-7,4
Kamień	33	48	-15	8,1	11,72	-3,7
Leśniowice	30	49	-19	7,8	12,80	-5,0
Wojsławice	29	59	-30	7,3	14,85	-7,6
Żmudź	37	42	-5	11,5	13,06	-1,6
LGD	**279**	**471**	**-24**	**8,42**	**14,09**	**-5,7**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Dane GUS wskazują na trwający nieprzerwanie **odpływ mieszkańców** obszaru LGD. Problem ten dotyczy **szczególnie osób młodych** i stanowi jeden z głównych problemów demograficznych obszaru. Przyczyny migracji to przede wszystkim brak pracy dla młodych ludzi w miejscu zamieszkania, chęć poprawy warunków bytowych, usamodzielnianie się, nauka oraz studia. Saldo migracji dla obszaru LGD od kilku lat kształtuje się na poziomie od -2 do -5 na 1000 ludności, podczas gdy dla województwa wynosi ono od -1,9 do -2,6, a dla kraju od 0 do -0,5.

Opracowana przez GUS prognoza ludności województwa lubelskiego, w tym powiatu chełmskiego oraz powiatu hrubieszowskiego na najbliższe 25 lat, wskazuje na **stałe zmniejszanie się liczby mieszkańców.** Prognozuje się, iż do roku 2040 liczba mieszkańców powiatu chełmskiego zmniejszy się o 10,13 %, a powiatu hrubieszowskiego o 25,36%. W analogicznym okresie w województwie lubelskim ubędzie 12,96% osób. Należy więc przyjąć, iż podobne zjawisko obserwowane będzie na obszarze działania LGD, a zachodzące zmiany będą miały zbliżone proporcje do tych, określonych dla województwa i powiatów.

Struktura wiekowa mieszkańców obszaru LGD przedstawia się następująco:

- osoby w wieku produkcyjnym stanowią około 62%,
- osoby w wieku poprodukcyjnym stanowią około 19%,
- osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowią około 18%.

Tabela 4. Struktura wiekowa ludności na obszarze LGD (31.12.2013).

	w wieku przedprodukcyjnym (%)			w wieku produkcyjnym (%)			w wieku poprodukcyjnym (%)		
	2007	2010	2013	2007	2010	2013	2007	2010	2013
Białopole	19,6	19,2	18,2	63,4	63,3	62,5	16,9	17,5	19,3
Dorohusk	20,6	19,1	18,3	60,7	62,9	63,4	18,7	17,9	18,3
Dubienka	19,3	16,3	18,0	58,3	62,7	61,5	22,4	20,9	20,5
Kamień	23,6	21,8	20,1	61,1	63,2	64,4	15,3	15,0	15,4
Leśniowice	21,0	19,7	18,5	59,0	60,5	61,6	20,0	19,8	20,0
Wojsławice	20,8	19,3	17,2	57,9	59,8	61,3	21,2	20,8	21,5
Żmudź	23,3	21,0	19,3	59,9	62,3	63,6	16,7	16,6	17,1
Horodło	21,0	18,7	17,2	57,2	60,6	61,1	21,9	20,7	21,7
LGD	21,15	19,38	**18,35**	59,68	61,91	**62,42**	19,13	18,65	**19,22**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Liczba osób w wieku produkcyjnym na obszarze LGD utrzymuje się na względnie stałym poziomie, jednakże niepokojące są proporcje dotyczące ilości osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na osoby w wieku produkcyjnym. Na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 60 osób w wieku nieprodukcyjnym. Jest to wskaźnik dotyczący obciążenia demograficznego i jest on wyższy od średniej wyliczonej dla województwa (59 osób) oraz kraju (57 osób). Przedstawione dane wskazują na **niekorzystne trendy w strukturze ludności obszaru LGD**. Oznacza to **niebezpieczeństwo postępowania procesu „starzenia się wsi"**. W roku 2014 poziom starzenia się społeczności obszaru LGD osiągnął poziom 21,80 %, odnotowując tym samym wzrost o ponad 0,5% w porównaniu do roku 2007.

Poziom wykształcenia mieszkańców obszaru LGD pozostaje **dość niski**. Zgodnie z danymi Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku, najliczniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym (29,5%). Drugą co do wielkości grupą są osoby z wykształceniem średnim i policealnym (15,3%). Wykształcenie zasadnicze zawodowe ma 22,9% ludności, a wykształcenie wyższe 6,9% mieszkańców ośmiu gmin stanowiących teren działania LGD. Edukację na szkole gimnazjalnej zakończyło 6,4% uczniów. W porównaniu do danych NSP z 2002 roku, widoczny jest jednak **wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców** obszaru

LGD, wyrażający się w szczególności we wzroście liczby osób z wykształceniem wyższym (wzrost o 3,6%) i z wykształceniem średnim i policealnym (wzrost o 9,7%) oraz w spadku liczby osób deklarujących wykształcenie podstawowe ukończone (spadek o 18%).

Rynek pracy

Sytuacja na rynku pracy jest kluczowym czynnikiem rozwoju gospodarczego obszaru zarówno z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorstw, jak i jakości życia mieszkańców.

Według danych GUS na koniec 2013 roku na badanym obszarze **zatrudnione były 2 564 osoby**, w tym w większości kobiety (53%), co odpowiada **12,45% ogółu ludności** w wieku produkcyjnym. Oznacza to, że **zatrudnienie posiada jedynie co 8 mieszkaniec** terenu LGD w wieku aktywności zawodowej. Na każde 1000 osób przypada 68 pracujących, co sytuuje obszar w trudniejszym położeniu, niż ma to miejsce w przypadku województwa czy kraju, gdzie na każde 1000 osób przypada odpowiednio 172 i 226 osób. Podkreślić należy, iż dane te nie dotyczą podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób oraz gospodarstw indywidualnych w rolnictwie.

Z przeprowadzonej analizy wynika, iż **branżami strategicznymi (ze względu na liczbę miejsc pracy)** są usługi, w szczególności usługi nierynkowe, a także przemysł, budownictwo oraz rolnictwo i leśnictwo, które łącznie generują blisko 73% miejsc pracy. Najmniej aktywnych zawodowo mieszkańców jest zatrudnionych w sektorze finansowym i obrotu nieruchomościami.

Tabela 5. Pracujący (stan na dzień 31.12.2013 r.)

Gmina	Ogółem		Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybactwo	Przemysł i budownictwo	Usługi	
	ogółem	w tym kobiety			rynkowe	nierynkowe
Białopole	232	135	46	46	35	105
Dorohusk	1028	522	b.d.	b.d.	304	538
Dubienka	140	97	b.d.	b.d.	b.d.	119
Horodło	541	259	b.d.	b.d.	40	485
Kamień	160	115	11	23	b.d.	126
Leśniowice	160	97	b.d.	25	b.d.	113
Wojsławice	160	91	b.d.	b.d.	23	111
Żmudź	143	94	9	b.d.	b.d.	104
LGD	**2564**	**1410**	**66**	**94**	**402**	**1701**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Bezrobocie na terenie LGD podobnie jak w całym województwie lubelskim **stanowi duży problem społeczny**. **Bez pracy pozostaje tu 13,18% ogółu ludności w wieku produkcyjnym**, tj. o 3,9% więcej niż w województwie, gdzie wskaźnik bezrobocia wyniósł na koniec 2013 roku – 9,9%. Dla powiatu chełmskiego wartość ta wyniosła 12,7%,a dla powiatu hrubieszowskiego 14,2%.

Tabela 6. Stopa bezrobocia rejestrowanego (jako udział liczby bezrobotnych w liczbie cywilnej ludności aktywnej zawodowo wyrażony w % (31.12.2013 r.)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Białopole	12,3	9,9	8,9	9,2	10,3	11,6	12,7
Dorohusk	18,2	12,1	12,3	12,6	13,8	13,8	15,8
Dubienka	12,1	9,1	9,7	10,7	8,9	12,1	12,7
Horodło	13,5	14,3	15,3	15,6	15,3	16,7	18,4
Kamień	13,6	8,8	9,0	8,0	10,2	11,8	11,3
Leśniowice	11,8	8,4	8,6	8,4	9,0	10,2	10,5
Wojsławice	12,6	8,6	9,7	9,8	9,4	11,0	13,2
Żmudź	13,4	8,5	8,6	8,0	8,8	9,5	10,9
LGD	**13,43**	**9,96**	**10,26**	**10,28**	**10,71**	**12,08**	**13,18**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analiza danych z lat 2007-2013 pokazuje **sukcesywny wzrost stopy bezrobocia** na obszarze LGD. Liczba bezrobotnych wzrosła o 34,5%. Obserwuje się tutaj też **tzw. bezrobocie ukryte**. Część ludności wiejskiej w wieku produkcyjnym, mieszkająca w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, nie jest uprawniona do rejestrowania się w charakterze osób bezrobotnych, a ponadto dość często nie ma motywacji do takiej rejestracji.

W ogólnej liczbie osób bezrobotnych najliczniejszą grupę stanowią **osoby młode do 25 roku życia** - 24,45% (**w tym 74% kobiety**) oraz **osoby powyżej 50 roku życia** - 15,8% (w tym 52% kobiety) i to w tych grupach bezrobocie rośnie najszybciej. W latach 2007-2013 przybyło 401 młodych bezrobotnych oraz 295 osób powyżej 50 r.ż. Liczną grupę stanowią też **osoby niepełnosprawne** –

na dzień 31.12.2013 roku w rejestrze PUP w Chełmie i w Hrubieszowie jako bezrobotne figurowało 277 mieszkańców powiatu chełmskiego (201 kobiet) oraz 309 mieszkańców powiatu hrubieszowskiego (254 kobiety). 94,15% bezrobotnych z terenu LGD nie ma prawa do zasiłku.

Niepokojące dane dotyczą także czasu pozostawania bez pracy. Według danych PUP w Chełmie i w Hrubieszowie, na koniec 2013 roku najliczniejszą grupę (54%) stanowiły osoby pozostające bez zatrudnienia przez ponad 1 rok w ciągu 24 m-cy (**tzw. długotrwałe bezrobocie**), rok wcześniej 48,3%. Wśród długotrwale bezrobotnych większość stanowią osoby młode do 25 r.ż. (36%), osoby po 50 r.ż. (24%) oraz kobiety (61%). W szczególnie trudnej sytuacji są też osoby niepełnosprawne – 41% z nich doświadcza bezrobocia długotrwałego (68% kobiet). W 2014 roku, na 1 ofertę pracy przypadało średnio 32 bezrobotnych (w kraju 26 bezrobotnych, GUS'2014).

Poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych z terenu LGD, choć **coraz wyższy**, nadal stanowi istotną barierę rozwiązywania problemu bezrobocia. Według danych PUP w Chełmie i w Hrubieszowie, na koniec 2013 r., największy odsetek bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem: gimnazjalnym i poniżej - 29,76%, zasadniczym zawodowym – 23,95%. 602 osoby (21,33%) posiadały wykształcenie policealne i średnie zawodowe, 346 osób (12,26%) - wykształcenie średnie ogólnokształcące, a jedynie 298 bezrobotnych (10,55%) wykształcenie wyższe.

Rosnące bezrobocie oraz **coraz niższe dochody mieszkańców obszaru LGD** są główną przyczyną postępującego **ubóstwa** oraz **wykluczenia społecznego lokalnych społeczności**. Według danych GUS, w 2014 roku ze wsparcia pomocy społecznej skorzystały 1723 gospodarstwa domowe (1714 w roku 2009), w tym 5494 osoby (w roku 2009 - 5221 osób). Zasiłki rodzinne na dzieci pobierało 1927 rodzin (1761 w 2008 roku). Najczęstszymi przyczynami korzystania z pomocy społecznej są: bezrobocie (53%), ubóstwo (39,8%), niepełnosprawność (36,4%), długotrwała choroba (14,7%) oraz wielodzietność (13,6%)(GUS'14). **Niepokojący** jest **odsetek osób korzystających z pomocy społecznej** na obszarze objętym LSR (17,75%), który jest wyższy od wskaźnika dla województwa wynoszącego 13,21% (GUS'14).

Podsumowując, **najczęstsze problemy społeczne**, które dotykają mieszkańców obszaru LGD to **brak zatrudnienia, niskie dochody, migracje zarobkowe oraz postępujące wykluczenie społeczne**. Analiza danych statystycznych wskazuje na konieczność podjęcia działań na rzecz aktywnego włączenia społecznego mieszkańców obszaru, w tym w szczególności **osób młodych do 25 r.ż., osób powyżej 50 r.ż., długotrwale bezrobotnych, osób niepełnosprawnych oraz kobiet**, jako szczególnie defaworyzowanych na lokalnym rynku pracy, przez co najmocniej zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Na szczególnie trudną sytuację w/w grup wskazali też uczestnicy spotkań konsultacyjnych LSR. Działania przewidziane w niniejszej strategii mają za zadanie zniwelować niekorzystne zjawiska na rynku pracy, **w szczególności w odniesieniu do zidentyfikowanych grup defaworyzowanych.**

Działania na rzecz aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, obejmujące organizację szkoleń i staży, doradztwo zawodowe oraz środki finansowe na założenie i prowadzenie działalności gospodarczej, podejmują często w partnerstwie, instytucje rynku pracy, w tym PUP w Chełmie i w Hrubieszowie, LGD „Ziemi Chełmskiej", OHP. Jednakże przy tak znaczącej skali problemu, nie wyczerpuje to zapotrzebowania na ten rodzaj wsparcia.

Gospodarka obszaru

Podmioty gospodarki narodowej i przedsiębiorstwa prywatne osób fizycznych warunkują rozwój przedsiębiorczości oraz dynamikę wzrostu gospodarczego. Na dzień 31.XII.2013 roku bazę ekonomiczną obszaru LGD tworzyło **1 401 podmiotów gospodarczych** (GUS'13).

Tabela 7. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON (31.12.2013 r.).

	Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON (ogółem)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Białopole	127	123	129	139	144	156	152
Dorohusk	251	255	267	278	276	288	275
Dubienka	99	90	88	89	91	96	100
Horodło	197	153	156	169	161	179	185
Kamień	152	149	143	165	157	161	170
Leśniowice	147	128	135	143	134	146	143
Wojsławice	139	112	113	115	126	123	122
Żmudź	108	213	222	239	233	238	254
LGD	1220	1223	1253	1337	1322	1387	1401

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Liczba podmiotów gospodarczych na opisywanym obszarze systematycznie, choć powoli, wzrasta, przy czym tempo wzrostu w poszczególnych gminach nie jest równomierne. W roku 2011 zanotowano niewielki spadek liczby podmiotów gospodarczych, niemniej jednak dane z roku 2012 i 2013 wskazują na dalszy wzrost liczby firm, co jest pozytywnym prognostykiem na przyszłość. W 2013 roku na obszarze LGD zarejestrowanych było o 12,7% podmiotów więcej niż w roku 2008, przy czym w analogicznym okresie liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON w województwie lubelskim zwiększyła się o 9 %, a w kraju o 7,69%.

Obszar LGD cechuje **duża rotacja przedsiębiorstw**. Na 1638 podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON w latach 2007-2013, wyrejestrowało się 1175 przedsiębiorstw tj. blisko ¾ z nich.

W 2009 roku na 10 tys. mieszkańców rejestrowano 37 nowych podmiotów, natomiast w 2013 roku wartość ta wzrosła do 43 podmiotów. Mimo tych wzrostów, sytuacja na obszarze LGD nadal pozostaje trudniejsza niż w województwie lubelskim (72 nowo zarejestrowane podmioty) oraz w kraju (95 nowych podmiotów).

Wskaźnik przedsiębiorczości na opisywanym obszarze (liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców) wynosi 4,25% i jest niższy od średniej dla województwa (7,87%) oraz średniej krajowej (10,57%), co wskazuje na małą aktywność i zaangażowanie lokalnego środowiska w realizację procesu przedsiębiorczości.

Niepokojąca i zdecydowanie niekorzystna dla gospodarki obszaru LGD jest **niska przeżywalność** przedsiębiorstw. 70% z nich upada w ciągu pierwszych pięciu lat funkcjonowania. Według danych GUS pierwszy rok działalności przeżywają trzy na cztery firmy w Polsce (w 2011 r. wskaźnik przeżycia wynosił 76,6%). W kolejnych latach przeżywalność ta wyraźnie spada – do 54% w drugim i 32% w piątym roku działalności. Do najczęstszych przyczyn niskiej przeżywalności firm zaliczyć należy załamanie popytu, wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej, wysoki poziom fiskalizmu i skomplikowany system finansowy, a przede wszystkim niedostateczne środki własne przedsiębiorstwa oraz brak możliwości skorzystania ze wsparcia lub doradztwa na etapie pierwszych kłopotów. Przedsiębiorcy po raz pierwszy podejmujący działalność nie są ponadto przygotowani organizacyjnie i merytorycznie do jej prowadzenia, a korzystanie z usług zewnętrznych łączy się z dodatkowymi wydatkami.

Struktura podmiotowa gospodarki obszaru **zdominowana jest przez sektor prywatny**, do którego w 2013 roku zaliczało się 1299 podmiotów (92,7% ogółu przedsiębiorstw). W ogólnej liczbie podmiotów prywatnych, poza m.in. stowarzyszeniami i organizacjami pozarządowymi (86), fundacjami (2), spółkami handlowymi (60) oraz spółdzielniami pracy (29), najliczniejszą grupę stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (1015 podmiotów).

Od 2009 roku na obszarze LGD, liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym utrzymuje się na stałym poziomie - wynosi 4, jednakże jest sporo niższa od wartości dla województwa (9) oraz kraju (12). Oznacza to, że **mieszkańcy obszaru dużo rzadziej niż mieszkańcy województwa oraz kraju zakładają i prowadzą własne firmy**. Wynika to w głównej mierze z braku środków finansowych na założenie i prowadzenie działalności gospodarczej oraz niskiego poziomu wiedzy na temat prowadzenia firmy. Warto zauważyć, iż w latach 2007-2013, dzięki środkom unijnym w ramach projektów realizowanych przez LGD w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007-2013, na terenie LGD powstało 39 nowych firm (dane własne LGD).

Bazując na danych ilościowych GUS z 2013 r. dotyczących przedsiębiorstw działających w poszczególnych **sekcjach PKD**, do obszarów działania **dominujących na terenie LGD** należą: **handel hurtowy i detaliczny oraz naprawa pojazdów samochodowych (sekcja G), budownictwo (sekcja F), rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sekcja A) oraz przetwórstwo przemysłowe (sekcja C).** Przedsiębiorstwa działające w wymienionych wyżej sekcjach stanowią ok. 70% wszystkich przedsiębiorstw funkcjonujących na opisywanym obszarze. Choć obszar posiada zasoby predestynujące go do rozwoju sektora turystyki (bogate zasoby przyrodnicze, kulturowe, historyczne oraz potencjał społeczny), w branżach związanych z turystyką działa niewielka liczba przedsiębiorstw: w sekcji I (Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi) – 28 firm, a w sekcji R (Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją) - 31 firm. Tymczasem **turystyka ma kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru**.

Tabela 8. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON według wybranych sekcji PKD (31.12.2013).

Gmina	Ogółem	w tym								
		Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	przemysł		Budownictwo	Handel i naprawy	Hotele i restauracje	Transport, gospodarka magazynowa	Edukacja	Inna działalność usługowa
			Razem	w tym przetwórstwo przemysłowe						
Białopole	152	28	9	9	11	32	1	11	7	16
Dorohusk	275	13	19	16	28	84	9	21	15	23
Dubienka	100	9	6	6	14	23	1	3	8	4
Horodło	254	32	13	13	32	72	3	17	13	24
Kamień	185	12	22	22	36	41	6	14	7	9
Leśniowice	170	15	19	19	30	40	5	11	10	12
Wojsławice	143	9	13	13	17	47	2	7	3	11
Żmudź	122	24	10	10	19	34	1	3	5	11
LGD	**1401**	**142**	**111**	**108**	**187**	**373**	**28**	**87**	**68**	**110**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach gospodarki (handel i usługi) świadczy o wciąż **niewystarczającym i nieefektywnym wykorzystaniu zasobów własnych obszaru LGD** w celu różnicowania aktywności ekonomicznej mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego obszaru.

Obszar LSR nie należy do terenów o charakterze przemysłowym toteż liczba podmiotów gospodarczych, zwłaszcza średnich i dużych jest znikoma. **Pod względem wielkości**, na obszarze LGD dominują mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 pracowników,

które stanowią około 94% wszystkich podmiotów gospodarczych obszaru (GUS, 2007-2013). Tendencja ta charakterystyczna dla całego województwa lubelskiego, świadczy o istotności tej grupy podmiotów dla rozwoju lokalnej gospodarki. Można założyć, iż trwały rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w znacznej mierze zależy od skuteczności inicjatyw rynkowych podejmowanych przez mikroprzedsiębiorców. MŚP stanowi istotny trzon lokalnej gospodarki, i choć w całościowym ujęciu nie zapewnia spektakularnych efektów rozwojowych, ma szanse stworzyć zdrowe podstawy systematycznego rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru.

Cechą charakterystyczną mikroprzedsiębiorstw działających na obszarze LGD jest stosunkowo **niski poziom zatrudnienia** wynikający z wysokiego udział w tej grupie osób samodzielnie prowadzących działalność gospodarczą (69% ogółu mikroprzedsiębiorstw). Ze względu na wysokie koszty prowadzenia działalności i utrzymania pracowników, lokalne firmy rzadko decydują się na zwiększanie zasobów kadrowych.

Duża liczba bardzo małych podmiotów o lokalnym charakterze oraz profil prowadzonej przez nie działalności (głównie usługowo-handlowa) skutkuje **niską konkurencyjnością oraz innowacyjnością** całego sektora MŚP na opisywanym obszarze. Działalność w obrębie nowoczesnych usług podejmuje niewielka liczba podmiotów, nie są także realizowane większe inwestycje w technologię. Niska jest również świadomość ekologiczna lokalnych przedsiębiorców, co przekłada się na zdecydowanie **znikome wykorzystanie OZE, brak przeciwdziałania zmianom klimatu czy niewystarczającą ochronę środowiska naturalnego.** Wynika to w znacznej mierze z niewystarczającego finansowania oraz dostępu do wiedzy w zakresie rozwoju przedsiębiorczości promującej rozwiązania innowacyjne i proekologiczne (szkolenia, doradztwo, inkubacja, internacjonalizacja). **Wartość inwestycji** w przeliczeniu na 1 mieszkańca na obszarze LGD jest niska i wynosi 1034,20 zł, podczas gdy w województwie lubelskim 1948,10 zł, a w kraju 3453,20 zł.

Udział **przedsiębiorczości społecznej** w lokalnej gospodarce pod względem nasilenia działalności gospodarczej i wielkości zatrudnienia jest znikomy. Podmioty trzeciego sektora stanowią łącznie 3,93% podmiotów gospodarki narodowej, przy czym działalność gospodarczą prowadzi faktycznie 2 przedsiębiorstwa społeczne (Spółdzielnia socjalna „Dębowy Las" w gm. Żmudź oraz Warsztat Terapii Zajęciowej w Wojsławicach).

W dalszym ciągu zauważalne jest **ukierunkowanie gospodarki obszaru w stronę sektora rolnego**. Obszar LGD jest regionem typowo rolniczym, który podobnie jak większość powiatów w województwie lubelskim, cechuje stosunkowo niekorzystna struktura gospodarcza, z dominującą pozycją mało efektywnego sektora rolnego oraz słabo rozwiniętą działalnością pozarolniczą. W sektorze rolniczym zatrudnionych jest 63 % mieszkańców opisywanego obszaru, a działalność rolnicza pozostaje nadal podstawowym kierunkiem aktywności ekonomicznej mieszkańców. Według Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku, funkcjonuje tu łącznie 7361 gospodarstw rolnych znajdujących się głównie w rękach rolników indywidualnych, z czego ponad 80% to gospodarstwa o wielkości do 10 ha. Średnia wielkość gospodarstwa wynosi 8,6 ha. Jakość gospodarstw jest bardzo zróżnicowana. 7116 gospodarstw uzyskiwało dochód z działalności rolniczej, a 249 gospodarstw nie uzyskiwało dochodu w ogóle. Spośród aktywnych producentów rolnych 1022 uzyskiwało ponadto dochód z pozarolniczej działalności gospodarczej.

Dzięki zaawansowanym pracom scaleniowym prowadzonym przez lokalne samorządy w latach 2007-2013, liczba gospodarstw rolnych o powierzchni do 10 ha zmniejszyła się o 20,34% (UG'14). Rozwojowi rolnictwa sprzyja stosunkowo **dobra jakość gleb**. Grunty orne zajmują powierzchnię 63 517 ha, w tym ponad 87% użytki rolne. W produkcji roślinnej największy udział mają zboża, ziemniaki, buraki cukrowe, rzepak i rośliny strączkowe. Produkcja zwierzęca to przede wszystkim hodowla bydła i trzody chlewnej. Możliwości działalności gospodarczej w obszarze rolnictwa poza produkcją roślinną i zwierzęcą leżą w takich dziedzinach jak: **rozwój rolnictwa ekologicznego i przetwórstwo rolno-spożywcze**. Niskie zanieczyszczenie środowiska naturalnego i malejący stopień zużycia nawozów sztucznych sprzyjają produkcji zdrowej żywności. Obecnie na obszarze LGD działa 7 gospodarstw zajmujących się ekologiczną produkcją żywności.

Jedną z barier utrudniających restrukturyzację rolnictwa na obszarze LGD oraz poprawę jego efektywności jest **niski poziom wykształcenia rolników**. Prawie połowa gospodarstw rolnych prowadzona jest przez osoby nie posiadające wykształcenia rolniczego.

Branże kluczowe dla rozwoju obszaru, ale w dalszym ciągu nie wykorzystane, to w głównej mierze **turystyka**, która ma szansę warunkować rozwój pozostałych dziedzin gospodarki, a także **rolnictwo ekologiczne** oraz **przetwórstwo rolno-spożywcze**. Analizowany obszar stanowi dużą bazę surowców pochodzenia roślinnego, dlatego też szerokie możliwości inwestowania daje przemysł rolno-spożywczy. Niskie zanieczyszczenie środowiska naturalnego sprzyja produkcji zdrowej żywności. Wysokie walory przyrodnicze, historyczne i kulturowe obszaru w pełni wykorzystane mogą nadać turystyce znaczenie gospodarcze.

Niekorzystnym dla lokalnej gospodarki jest **brak lokalnej platformy współpracy gospodarczej**. Podmioty działające na obszarze LGD sporadycznie podejmują wspólne przedsięwzięcia, nie działają w sieci.

Rozwój przedsiębiorczości i sprawne funkcjonowanie rynku wymaga właściwego nasycenia różnego typu instytucjami otoczenia biznesu. Na terenie LGD **system instytucji wspierania biznesu jest wciąż słabo rozwinięty** - funkcje wspierające dla MŚP pełnią jedynie placówki bankowe działające na terenie poszczególnych gmin.

O potencjale gospodarczym danego obszaru stanowi również dostępność do infrastruktury technicznej: komunikacyjnej, wodno-kanalizacyjnej, energetycznej, teleinformatycznej i społecznej.

Na terenie opisywanego obszaru istnieje 1 393,28 km dróg, w tym: 27,74 km dróg krajowych, 94,64 km dróg wojewódzkich, 350,63 km dróg powiatowych i 920,27 km dróg gminnych. Parametry techniczne części dróg często nie odpowiadają wymaganym standardom, poprawy wymagają pobocza, brakuje chodników oraz oświetlenia drogowego.

Stan infrastruktury wodno-ściekowej pozostaje nie w pełni zadowalający. Z sieci kanalizacyjnej korzysta 18,4% ogółu ludności obszaru (wzrost o prawie 3% w stosunku do roku 2008), z sieci wodociągowej 62,5% mieszkańców obszaru. **Siecią gazową** objęte są tylko dwie gminy Kamień (32 919 m sieci) i Horodło (10 780 m sieci), korzysta z niej 1,9 % lokalnej społeczności. Barierą utrudniającą

dalszy rozwój sieci gazowej na obszarze LGD jest brak potencjalnych dużych odbiorców przemysłowych. Dostęp do **sieci elektrycznej** ma 100% mieszkańców obszaru.

Analizowany obszar objęty jest w całości systemem segregacji, zbiórki i unieszkodliwiania odpadów, jednakże brakuje działań na rzecz podniesienia świadomości ekologicznej mieszkańców. Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii jest zdecydowanie niewielkie, choć obszar LGD posiada doskonałe warunki dla pozyskania energii słonecznej ze względu na swoje położenie: usłonecznienie i natężenie promieniowania słonecznego. Rolniczy charakter obszaru daje ponadto szanse rozwoju upraw energetycznych oraz produkcji energii z odpadów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, takich jak biogaz i biopaliwa.

Infrastruktura telekomunikacyjna na obszarze LGD uległa znacznej poprawie. Cały obszar objęty jest zasięgiem operatorów telefonii komórkowej, stopniowo uruchamiana jest infrastruktura dostępu do szerokopasmowego Internetu.

Pomimo wzrostu liczby obiektów sportowo-rekreacyjnych, społeczno-kulturalnych oraz zrewitalizowanych przestrzeni publicznych, dostęp mieszkańców obszaru do podstawowej **infrastruktury społecznej** jest nadal **niewystarczający.**

Na stan **infrastruktury edukacyjnej** na analizowanym obszarze składa się: 18 oddziałów wychowania przedszkolnego, 13 szkół podstawowych, 9 szkół gimnazjalnych, 2 szkoły ogólnokształcące, 1 specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy. Wychowaniem przedszkolnym objętych jest 48% dzieci w wieku 3-6 lat.

Poziom **infrastruktury sportowo-rekreacyjnej** na obszarze LGD nie jest w pełni zadowalający. Nie wszystkie szkoły posiadają sale gimnastyczne czy boiska przyszkolne, a część istniejących obiektów sportowych nie spełnia wymaganych standardów.

Istotnym elementem infrastruktury społecznej są **placówki kultury**. Na terenie LGD funkcjonuje 14 bibliotek, 8 gminnych centrów kultury oraz 30 świetlic, które w znacznej części wymagają remontu, modernizacji oraz wyposażenia, tak by mogły w pełni realizować swoje zadania. W ramach Osi 4 LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 w ramach działania Odnowa i rozwój wsi zmodernizowano i wyposażono 9 świetlic, jednakże w dalszym ciągu istnieją duże potrzeby w tym zakresie. Liczba świetlic/ obiektów pełniących ich funkcje jest też w dalszym ciągu niewystarczająca - na 1 świetlicę przypada średnio 1099 mieszkańców, w związku z tym istnieje konieczność budowy nowych obiektów. Potrzebę rozbudowy oraz doposażenia świetlic wiejskich, które stanowią zarówno miejsce aktywizacji jaki i integracji lokalnych społeczności wokół lokalnej kultury i tradycji, zgłosili mieszkańcy obszaru LGD.

Zadania z zakresu **pomocy społecznej** na analizowanym obszarze realizuje 8 gminnych centrów pomocy społecznej, które udzielają wsparcia i pomocy osobom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż dobrze funkcjonująca przedsiębiorczość stanowi podstawę do budowania konkurencyjności lokalnej. Tymczasem **sektor przedsiębiorstw** na obszarze LGD należy do **słabo rozwiniętych i boryka się z problemami rozwojowymi**. Aktualnie do **najważniejszych problemów gospodarki obszaru** należy zaliczyć brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru LGD w celu różnicowania aktywności ekonomicznej mieszkańców, niskie zatrudnienie i niskie kapitały własne, funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach produkcji i usług, niski poziom konkurencyjności produktowej i innowacyjności technologicznej, niska świadomość proekologiczna przedsiębiorców oraz niechęć do zrzeszania się i sieciowania (brak platform współpracy gospodarczej, brak grup producenckich). **Należy zatem wesprzeć lokalnych przedsiębiorców oraz osoby zainteresowane założeniem i prowadzeniem działalności gospodarczej, tak by skutecznie przyczyniły się do budowania gospodarki obszaru**. Szansą będzie **stworzenie lokalnej marki**, która zmobilizuje i zintegruje lokalnych przedsiębiorców we wspólnych działaniach na rzecz wykorzystania lokalnego potencjału dla dalszego rozwoju gospodarczego obszaru LGD.

Potencjał turystyczny

Z uwagi na liczne walory przyrodnicze, historyczne i kulturowe, obszar LGD przejawia wysoki potencjał dla dalszego rozwoju funkcji turystyczno-wypoczynkowej. Co więcej, bezpośrednie sąsiedztwo obszaru LGD z Ukrainą, sprzyja rozwijaniu wszelkiego typu partnerskich kontaktów transgranicznych.

Poza walorami środowiska naturalnego i kulturowego dla rozwoju turystyki szczególnie ważne jest zagospodarowanie turystyczne obszaru tj. rozwinięta i zróżnicowana infrastruktura turystyczna, w tym baza noclegowa, gastronomiczna oraz sportowo-rekreacyjna. Infrastruktura turystyczna na opisywanym obszarze choć coraz bogatsza, nadal jest niewystarczająca, w związku z czym istnieje potrzeba jej dalszej rozbudowy i modernizacji.

Według danych Urzędów Gmin z obszaru LGD, na koniec 2014 roku **bazę noclegową** stanowiło 37 obiektów zbiorowego zakwaterowania, w tym 24 gospodarstwa agroturystyczne, oferujących łącznie blisko 300 miejsc noclegowych. W porównaniu do roku 2008 ich liczba wzrosła o 32%. Brakuje jednak konstruktywnej współpracy między gospodarstwami agroturystycznymi, pozwalającej na lepsze sieciowanie usług oraz efektywniejszą ich promocję. Najwięcej obiektów zbiorowego zakwaterowania zlokalizowanych jest w gm. Dubienka, gm. Dorohusk i w gm. Wojsławice. W 2014 r. udzielono 414 noclegów turystom zagranicznym, 465 noclegów turystom polskim (GUS'14). **Bazę gastronomiczną** tworzy 14 obiektów, nierównomiernie rozłożonych na obszarze LGD, głównie bary i puby. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych wielokrotnie zwracali uwagę na konieczność podjęcia działań na rzecz rozbudowy istniejącej bazy noclegowo-gastronomicznej jako jednego z kluczowych elementów rozwoju funkcji turystycznej obszaru. Działania zaplanowane w LSR wychodzą naprzeciw zgłoszonemu zapotrzebowaniu: w budżecie strategii zaplanowano środki na rozwój przedsiębiorczości, z ukierunkowaniem na rozwój branży turystycznej.

Ważnym elementem zagospodarowania turystycznego obszaru LGD są liczne **szlaki turystyczne, w tym**:

szlaki piesze:

- **Szlak Nadbużański**
- **Szlak Tadeusza Kościuszki**

- **Szlak Rezerwatów Przyrody**
- **Szlak Bagien i Moczarów**

szlaki rowerowe:

- **Nadbużański Szlak Rowerowy**
- **Szlak Wyżynny**
- **Trasa rowerowa „Malowniczy Wschód”** – długość ok. 200 km, łącząca zbiorniki wodne na terenie gmin **Leśniowice, Wojsławice, Żmudź i Dorohusk.** Trasa oznaczona śladem GPS. Nawigowanie po trasie umożliwia dedykowana aplikacja mobilna

- **Szlak rowerowy „Kol. Kamień – Zalew Husynne**”
- **Trasa rowerowa „MOCZAROWA KRAINA"**

szlaki samochodowe:

- **Szlak Renesansu Lubelskiego** – wyznaczony na terenie całego województwa lubelskiego, stworzony w celu promocji dziedzictwa architektury regionu

ścieżki przyrodnicze:

- **Ścieżka „STARORZECZE BUGU**“
- **Ścieżka „LASY STRZELECKIE“**
- **Ścieżka przyrodniczo-historyczna „Spacerkiem po okolicach Sielca”**
- **Szlak Kredą Pisany - po atrakcjach ziemi chełmskiej**

ścieżki spacerowe:

- **Ścieżka spacerowa „DOLINA BUGU”**
- **Ścieżka spacerowa „STARORZECZE”**

Infrastrukturę turystyczną obszaru stanowią także zbiorniki rekreacyjne częściowo wyposażone w infrastrukturę około zbiornikową tj. wiaty, zadaszenia, pomosty, miejsca do grilla oraz drobny sprzęt pływający – kajaki, rowery wodne, pontony:

- **Zalew „Maczuły” w Horodysku, gm. Leśniowice (26,6 ha),**
- **Zalew „Dębowy Las” w Wołkowianach, gm. Żmudź (27,7 ha),**
- **Zbiornik wodny Husynne, gm. Dorohusk (120 ha),**
- **Zalew Puszcza, gm. Żmudź (12 ha),**
- **Zbiornik wodny w Wojsławicach, gm. Wojsławice (0,9 ha),**
- **Zbiornik rekreacyjny „Pobołowice” w gm. Żmudź (8,2 ha),**
- **Zbiornik wodny w Natalinie,**
- **Zbiornik retencyjny w Dubience.**

Ważną rolę pełni też Dom spotkań „Na pograniczu kultur” w Kumowie Plebańskim (gm. Leśniowice) jako miejsce wymiany i współpracy kulturalnej polsko-ukraińskiego pogranicza.

Na obszarze LGD **brak jest drobnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej**, w tym miejsc wypoczynku na trasach turystycznych, ból biwakowych, punktów widokowych, placów zabaw, siłowni plenerowych, niekompletna jest drobna infrastruktura około zbiornikowa, zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych ogranicza możliwość ich zwiedzania. Brakuje pełnego, spójnego oznakowania szlaków turystycznych oraz jednolitego i skutecznego systemu promocji, wizualizacji i informacji w zakresie oferty spędzania czasu wolnego, mających na celu służenie przyjeżdżającym na dany obszar turystom - zaspokajaniu ich potrzeb związanych z bierną oraz aktywną turystyką. Nie ma eko-muzeów ani zagród tematycznych, na które od kilku lat jest znaczy popyt zwłaszcza wśród turystów - rodzin z dziećmi, dla których bezpośrednie obcowanie z eksponatami czy udział w warsztatach np. pieczenia chleba czy wyrobu masła jest prawdziwą atrakcją.

W celu pełnego wykorzystania atutów obszaru i zwiększenia jego atrakcyjności, wskazane są działania na rzecz rozwoju oraz promocji sektora turystycznego, rozwijania, integrowania i wzbogacania istniejących oraz tworzenia nowych produktów oferty turystycznej obszaru oraz **budowania lokalnej marki**, obejmujące m.in. budowę, rozbudowę i modernizację obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, wspieranie twórczości ludowej oraz zintegrowaną promocję dziedzictwa lokalnego. Umożliwi to poprawę wykorzystania walorów obszaru LGD oraz stworzenie szerokiej oferty markowych produktów tejże turystyki. Wykreowanie produktów turystycznych na obszarze LGD pozwoli na zmniejszenie bezrobocia, uzyskanie dodatkowych dochodów z działalności pozarolniczej, stymulowanie przekształceń strukturalnych i nowoczesnych form działalności oraz umożliwi rozwój gospodarczy obszaru.

Mieszkańcy obszaru LGD dostrzegają potrzebę pogłębiania istniejącej oferty turystycznej obszaru, w tym m.in. poprzez inwestycje w infrastrukturę turystyczną, rekreacyjną oraz kulturową, a także potrzebę tworzenia nowych miejsc pracy w sektorze turystyki, co wyraźnie potwierdzali podczas spotkań konsultacyjnych LSR.

Aktywność społeczna

Obszar LGD jest miejscem coraz intensywniejszego **rozwoju III sektora**. Funkcjonuje tu **116 podmiotów sektora społecznego (GUS'14)**. Wśród nich dominują ochotnicze straże pożarne (45), stowarzyszenia (33), kluby sportowe (8). Większość podmiotów III sektora prowadzi działalność kulturalną, w obszarze sportu i kultury fizycznej, edukacji i wychowania, turystyki, wspomagania rozwoju wspólnot i społeczności lokalnych. Aktywność kobiet skupia się w kręgach KGW, które pielęgnują lokalną tożsamość, z pokolenia na pokolenie przekazują rodzime tradycje. 94% podmiotów sektora społecznego działa społecznie, nie ma zatrudnionych pracowników ani na umowę o pracę ani na umowę zlecenie. Blisko 79% organizacji pozarządowych ogranicza swoją działalność do rynku lokalnego.

Stale zwiększająca się liczba podmiotów sektora społecznego dowodzi rosnącej, choć w dalszy ciągu **niewystarczającej, aktywności obywatelskiej.** W latach 2007-2014 przybyły 42 podmioty, w tym 17 OSP oraz 16 stowarzyszeń. Niewystarczające zaangażowanie obywatelskie i społeczne przejawia się w niechęci do wzięcia spraw we własne ręce, oczekiwania, że wszystko powinno być załatwiane przez „innych". Mieszkańcy LGD nadal ciągle zbyt rzadko zauważają korelację pomiędzy własnym zaangażowaniem a uzyskanymi efektami. Niewystarczające zaangażowanie społeczności jest często spowodowane niskim poczuciem tożsamości lokalnej oraz brakiem aktywnych, kompetentnych lokalnych liderów, którzy potrafią zmotywować do działania, a także niewystarczającą liczbą inicjatyw aktywizujących mieszkańców. Barierą aktywności społecznej są też narastające problemy społeczne, w szczególności długotrwałe bezrobocie, ubóstwo i marginalizacja społeczna. Hamująco na rozwój III sektora oddziałuje trudność w zdobywaniu funduszy lub sprzętu niezbędnego do prowadzenia działań organizacji, niski poziom profesjonalizacji prowadzonej działalności, jak również niskie kompetencje organizacyjno-prawne, zarządcze i komunikacyjne wśród członków organizacji. Lokalne NGO należy zatem uznać za grupę szczególnie istotną z punktu widzenia LSR, wymagającą kompleksowego wsparcia.

Wyniki konsultacji społecznych na etapie diagnozy

Identyfikacja potrzeb i problemów występujących na terenie LGD, istotnych z punktu widzenia lokalnej społeczności, została dokonana w oparciu o ogólnodostępne dane statystyczne oraz wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych, w oparciu o ankiety wypełnianie przez uczestników konsultacji oraz ich rekomendacje, uwagi i opinie zgłoszone w trakcie procesu konsultacyjnego. Jako **kluczowe problemy** mieszkańcy obszaru wskazali: niewielką liczbę miejsc pracy na lokalnym rynku pracy, rosnące bezrobocie w szczególności wśród osób młodych do 25 r.ż. ,osób powyżej 50 r.ż., niepełnosprawnych oraz kobiet, postępujące długotrwałe bezrobocie i ubóstwo, słaby rozwój lokalnej przedsiębiorczości, słabą kondycję finansową, konkurencyjność i innowacyjność lokalnych przedsiębiorstw, niski poziom wiedzy mieszkańców na temat przedsiębiorczości, niewystarczające wykorzystanie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych dla rozwoju gospodarczego obszaru, w tym w szczególności dla rozwoju turystyki, niskie wykorzystanie OZE w lokalnej gospodarce, niewystarczającą aktywność i integrację społeczną, niewystarczający rozwój infrastruktury wspierającej integrację oraz aktywizację mieszkańców obszaru, niską świadomość społeczną dotycząca ochrony środowiska naturalnego oraz przeciwdziałania zmianom klimatu, niewystarczające wsparcie lokalnego dziedzictwa kulturowego, braki w infrastrukturze turystycznej oraz niewystarczającą promocję obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie.

Do **kluczowych potrzeb** obszaru, uczestnicy konsultacji zaliczyli potrzebę tworzenia klimatu przyjaznego przedsiębiorczości i tworzeniu miejsc pracy (w tym wsparcie dla zakładania działalności gospodarczej i rozwoju przedsiębiorczości, zwłaszcza dla przedsiębiorców działających w branży turystycznej; podnoszenie kompetencji osób w powiązaniu z zakładaniem działalności gospodarczej, rozwojem przedsiębiorczości lub dywersyfikacją źródeł dochodów). Sygnalizowali ponadto potrzebę ujęcia w LSR finansowego wsparcia inicjatyw samorządów dotyczących budowy nowych oraz modernizacji i wyposażenia istniejących świetlic na terenie działania LGD oraz finansowania inicjatyw, których celem będzie wypełnienie świetlic życiem zbiorowym. Podkreślano również znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju wsi, w szczególności jego wykorzystanie dla rozwoju MŚP oraz aktywności oddolnej. Akcentowano konieczność dalszego rozwoju infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej. Za nieustannie ważne uznano wspieranie organizacji pozarządowych, aktywizację i integrację lokalnej społeczności oraz wspieranie placówek kultury, zespołów ludowych, a także organizację wydarzeń kulturalnych, integracyjnych, promujących walory lokalne dziedzictwo oraz walory turystyczne obszaru. Zdecydowana większość uczestniczących w procesie konsultacyjnym mieszkańców obszaru wskazała, iż szansą rozwoju społeczno-gospodarczego ich gmin są walory turystyczne, rekreacyjne i przyrodnicze, podkreślając potrzebę determinacji, aby obszar LGD rozwijał się dzięki turystyce i rekreacji. Przyszłość i ogromne wyzwanie dla obszaru widzą natomiast w lokalnej marce, w budowaniu której chcą aktywnie uczestniczyć.

Uczestnicy konsultacji wskazali, iż pomocą w ramach LSR priorytetowo powinny zostać objęte: **osoby młode do 25 r.ż., osoby w wieku powyżej 50 r.ż., osoby długotrwale bezrobotne, osoby niepełnosprawne oraz kobiety.**

Wszystkie wnioski, propozycje i rekomendacje zgłoszone przez uczestników konsultacji, przeanalizowane przez pracowników Biura LGD i członków Zarządu Stowarzyszenia oraz skonsultowane z przedstawicielami sektora społecznego, gospodarczego, publicznego oraz mieszkańcami, zostały ujęte w niniejszej strategii, mając swoje przełożenie na zaplanowanej w niej cele i działania.

Niniejsza Lokalna Strategia Rozwoju będzie strategią jednofunduszową, realizowaną w oparciu o Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Obszar LGD po zakończeniu wdrażania LSR, będzie przestrzenią atrakcyjną turystycznie, obszarem przyjaznym dla inwestorów oraz środowiska naturalnego, oferującym mieszkańcom wielokierunkowy rozwój gospodarczy i społeczny.

Obszary interwencji i grupy istotne z punku widzenia realizacji LSR

Analiza wyników konsultacji oraz badań własnych wykorzystujących dane GUS/PUP/GOPS, zamieszczonych w niniejszym rozdziale, umożliwiła wyznaczenie obszarów interwencji oraz grup, na których powinna koncentrować się niniejsza LSR.

Obszary interwencji	Grupy docelowe	Uzasadnienie
Dostępność do rynku pracy	**grupy defaworyzowane z terenu LGD**: osoby młode do 25 r.ż., osoby starsze po 50 r.ż., osoby długotrwale bezrobotne, osoby niepełnosprawne oraz kobiety	Z przeprowadzonych analiz i konsultacji wynika, iż osoby młode do 25 r.ż., osoby starsze po 50 r.ż., osoby długotrwale bezrobotne, osoby niepełnosprawne oraz kobiety znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, przez co są najbardziej zagrożone ubóstwem i marginalizacją społeczną. Należy zatem wdrożyć działania poprawiające ich sytuację społeczno-zawodową .
Przedsiębiorczość	przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, osoby fizyczne chcące rozpocząć działalność gospodarczą	Gospodarka obszaru doświadcza szeregu problemów: brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych, niskie zatrudnienie i kapitały własne, funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach, niski poziom konkurencyjności produktowej i innowacyjności technologicznej, niska świadomość proekologiczna przedsiębiorców oraz niechęć do zrzeszania się, niewielki udział w rozwoju turystyki, niska przeżywalność firm, słabe postawy przedsiębiorcze mieszkańców. Jako że rozwój przedsiębiorczości wpływa na atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną oraz jakość życia mieszkańców, interwencja w tym obszarze jest niezbędna.
Turystyka	przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, osoby fizyczne chcące rozpocząć działalność gospodarczą, mieszkańcy, JST, instytucje kultury	Zasoby własne obszaru nie są wykorzystywane dla jego rozwoju gospodarczego. Niewystarczająca liczba obiektów infrastruktury turystycznej, brak marki lokalnej i kompleksowej oferty turystycznej skutkują niską atrakcyjnością turystyczną terenu LGD. Obszar ten wymaga interwencji, aby w pełni wykorzystać potencjał turystyczny sprzyjający rozwojowi.
Dziedzictwo kulturowe	organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, w tym KGW, zespoły ludowe, lokalni wytwórcy, JST	Dziedzictwo kulturowe jest najsilniejszym czynnikiem scalającym, wyróżniającym i promującym obszar, dlatego wymaga szczególnej pielęgnacji i dbałości o jego zachowanie.
Aktywizacja i integracja mieszkańców	mieszkańcy chcący zaangażować się w działania aktywizujące społeczność, JST, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, w tym KGW, zespoły ludowe, lokalni wytwórcy	Mimo działających na obszarze LGD organizacji społecznych, aktywność mieszkańców jest niewystarczająca. Niewystarczająca jest również infrastruktura społeczna, rekreacyjna i techniczna służąca aktywizacji i integracji społecznej, a także liczba inicjatyw kulturalno-społecznych integrujących środowisko lokalne Taki trend jest niekorzystny dla rozwoju obszaru, dlatego wymaga interwencji.

Źródło: opracowanie własne.

3. Specyfika obszaru objętego LSR

Obszar LGD „Ziemi Chełmskiej" charakteryzuje **występowanie wielu elementów wspólnych**, zarówno w odniesieniu do posiadanych zasobów, potrzeb jak i oczekiwań, co dowodzi szczególnej odrębności i specyfiki obszaru oraz stanowi podstawę do przygotowania jednolitej strategii rozwoju.

Wszystkie gminy wchodzące w skład LGD **bezpośrednio ze sobą sąsiadują**, co powoduje zbieżność obserwowanych tutaj zjawisk społecznych i gospodarczych wraz z całym spektrum obszarów, które można zaliczyć zarówno do potencjałów rozwojowych, jak i dziedzin o niekorzystnym oddziaływaniu.

Obszar działania LGD posiada **doskonałe powiązania komunikacyjne** zewnętrzne w układzie regionalnym i krajowym, które tworzone są poprzez liczne szlaki drogowe oraz kolejowe, a także infrastrukturę przejść granicznych w Dorohusku i w Zosinie. **Położony jest w północno-zachodniej części historycznej krainy nazywanej Rusią Czerwoną, w podobszarze ziemia chełmska, na styku dwóch stref kulturowych.** Charakter tego terenu kształtowany był przez wydarzenia historyczne, które związane są z rozwojem polskiej państwowości na terenach wschodnich. Pograniczny charakter spowodował zróżnicowanie struktury etnicznej ludności, co sprawiło, iż aktualnie występują tu zabytki o zróżnicowanej proweniencji kulturowej. Teren gmin wchodzących w skład LGD tworzy **zwarte terytorium o zbliżonych cechach krajobrazu i środowiska przyrodniczego, tradycji i kulturze**. Gminy należące do LGD położone są na obszarze wyróżniającym się wysokimi walorami środowiska przyrodniczego i wykazują tożsamość cech pod względem klimatu, gleb, lesistości, zasobów wodnych, stanu środowiska naturalnego oraz zróżnicowania szaty roślinnej. Analizowany obszar jest spójny, jeśli chodzi o cechy lokalnej społeczności i **wskaźniki demograficzne**. Charakteryzuje go **niska gęstość zaludnienia, migracje, postępujący proces „starzenia się wsi", niski bądź ujemny przyrost naturalny, wysoki wskaźnik bezrobocia, rosnące ubóstwo i marginalizacja społeczna mieszkańców.** Zahamowanie wskazanych niekorzystnych zjawisk społecznych stanowiących kluczowe problemy opisywanego obszaru, będzie ogromnym wyzwaniem wymagającym zintegrowanych i długofalowych działań. Należy podjąć działania na rzecz tworzenia korzystnych warunków do zakładania nowych firm

i rozwoju już istniejących, co sprzyjać będzie zwiększeniu potencjału rozwojowego osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem z rynku pracy. Obszar cechuje **rosnąca aktywność społeczna**, która wyraża się w rosnącej liczbie organizacji i stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju lokalnego, coraz większej aktywności w zakresie pielęgnowania kultury i dziedzictwa kulturowego. Działają tutaj liczne zespoły ludowe, twórcy ludowi. Tradycją jest organizowanie wydarzeń kulturowych, integracyjnych, sportowych. Aktywność ta szczególnie istotna dla rozwoju lokalnego wymaga dalszego wsparcia. Obszar objęty diagnozą posiada **jednorodne cechy gospodarcze** tj. typowo rolniczy charakter, rozdrobnione gospodarstwa rolne, niską konkurencyjność oraz innowacyjność przedsiębiorstw, funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach produkcji i usług, niskie zatrudnienie oraz niskie kapitały własne, podobne ukierunkowania pod względem preferowanych form działalności (handel i naprawy) oraz dynamiki przyrostu liczby podmiotów gospodarczych, a przede wszystkim brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru na rzecz rozwoju obszaru. Należy podjąć działania na rzecz nadania sektorowi turystycznemu znaczenia gospodarczego. W zakresie produktu turystycznego rekomendowane są działania na rzecz kształtowania innowacyjnych i konkurencyjnych produktów, stymulowania inwestycji w obszarze infrastruktury turystycznej. Gminy obszaru LGD łączy **sieć szlaków oraz atrakcji turystycznych**, brakuje jednak wspólnej, kompleksowej i innowacyjnej oferty turystycznej. Wyzwaniem będzie stworzenie lokalnej marki, która w odpowiedzi na lokalne potrzeby, wykorzysta unikalne atuty obszaru.

Spójność obszaru LGD

Obszar działania LGD posiada wiele cech unikatowych w skali regionu i kraju, które świadczą o jego wyjątkowości. Wynikają one zarówno ze specyficznej lokalizacji obszaru, jak i uwarunkowań przyrodniczych, kulturowych, historycznych i środowiskowych. Stanowią one również o jego spójności opartej na spójności: przestrzennej i terytorialnej, geograficznej i przyrodniczej, historycznej i kulturowej, społecznej, gospodarczej, turystycznej. Szczegółowe powiązania i wzajemne relacje poszczególnych elementów wspólnych dla całego obszaru LGD przedstawione zostały w poniższym zestawieniu.

Tabela 9. Uzasadnienie spójności obszaru LGD – wykaz elementów wspólnych dla całego obszaru LGD.

Rodzaj spójności	Uzasadnienie
Spójność przestrzenna i terytorialna	• Gminy w ramach LGD pod względem obszarowym tworzą zwarty blok, bezpośrednio ze sobą sąsiadują, • Położenie w strefie przygranicznej (granica z Ukrainą), • Bliskość wschodniej granicy: import, eksport, możliwość handlu przygranicznego, • Doskonałe powiązania zewnętrzne w układzie regionalnym i krajowym, które tworzone są przez liczne szlaki drogowe oraz kolejowe, a także infrastrukturę dwóch przejść granicznych.
Spójność geograficzna	• Położenie na terenie trzech krain geograficznych – Polesia Wołyńskiego/Wyżyny Wołyńskiej/Wyżyny Lubelskiej, • Ukształtowanie terenu – równiny, niziny, • Podobieństwo ekosystemów wodnych, leśnych i łąkowych, torfowiskowych, • Wysokie walory turystyczne obszaru, wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe i krajoznawcze, • Niedostatecznie rozbudowana oferta i baza turystyczna, • Zbliżony poziom infrastruktury – drogi, wodociągi, kanalizacja, sieć elektryczna, gazowa.
Spójność przyrodnicza	• Dobrze rozwinięty system obszarów chronionych świadczący o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych oraz obszarów zaliczonych do sieci Natura 2000, • Duża ilość wód powierzchniowych, które w większości zachowały naturalny charakter, w tym rzeka Bug, • Duże zróżnicowanie szaty roślinnej w lasach - 14 typów siedlisk niżowych (na 15 możliwych).
Spójność historyczna	• Obszar LGD położony jest w centralnej części historycznej krainy nazywanej Rusią Czerwoną, w podobszarze ziemia chełmska. Charakter terenu kształtowały wydarzenia historyczne, związane są z rozwojem polskiej państwowości na terenach wschodnich. • Obszar o wysokiej intensywności osadniczej w pradziejach – występowanie zabytków archeologicznych, • Występowanie licznych zabytków sakralnych i świeckich, potwierdzających bogatą historię.
Spójność kulturowa	• Pograniczny charakter opisywanego obszaru spowodował zróżnicowanie struktury etnicznej ludności, a co za tym idzie i zróżnicowanie kulturowe. Zamieszkiwali go Rusini, Polacy, Ormianie, Tatarzy i Żydzi. W późniejszych okresach tradycje te wzbogaciły się również o elementy niemieckie i ukraińskie. Sytuacja ta powoduje, iż aktualnie na terenie działania LGD występują zabytki o zróżnicowanej proweniencji kulturowej, • Rosnąca aktywność społeczna w zakresie pielęgnowania dziedzictwa kulturowego - na obszarze LGD działają coraz liczniejsze zespoły ludowe, KGW, OSP, stowarzyszenia. Tradycją już jest organizowanie wydarzeń kulturalnych i integrujących mieszkańców, • Dziedzictwo kulturowe: aktywni twórcy ludowi (rzeźba, malarstwo, tkactwo, poezja), dni miejscowości, dożynki, kultywowanie regionalnych zwyczajów, potrawy regionalne (np. sodziaki), budownictwo sakralne, rejon trzech kultur, tradycje pszczelarskie i myśliwskie.
Spójność społeczna	• Niski przyrost naturalny, migracje, postępujący proces starzenia się wsi, • Wysokie bezrobocie, w tym bezrobocie długotrwałe, zwłaszcza wśród osób do 25 r.ż., powyżej 50 r.ż.,

	osób niepełnosprawnych, w tym kobiet, mała liczba miejsc pracy, • Postępujące ubóstwo i marginalizacja społeczna.
Spójność gospodarcza	• Obszar typowo rolniczy, rozdrobnione i nie wyspecjalizowane gospodarstwa rolne, • Niski poziom przedsiębiorczości, niska konkurencyjność oraz innowacyjność przedsiębiorstw, • Przeważają podmioty gospodarcze o profilu głównie handlowym i usługowym, • Niskie zatrudnienie oraz niskie kapitały własne, • Niska świadomość w zakresie ochrony środowiska oraz przeciwdziałania zmianom klimatu, • Brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru LGD w celu różnicowania aktywności ekonomicznej mieszkańców.
Spójność turystyczna	• Sieć szlaków i atrakcji łączących gminy obszaru LGD, • Brak marki lokalnej oraz kompleksowej i innowacyjnej oferty turystycznej wspólnej dla całego obszaru LGD.

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział IV. Analiza SWOT

W celu przygotowania analizy SWOT dla całego obszaru LGD przeprowadzono, zgodnie z zaplanowanym wcześniej harmonogramem, osiem spotkań konsultacyjnych, po jednym spotkaniu w każdej gminie członkowskiej. W spotkaniach udział wzięli mieszkańcy poszczególnych gmin, w tym reprezentanci sektora publicznego, społecznego i gospodarczego. Na każdym ze spotkań, zgodnie z przygotowanym wcześniej scenariuszem spotkania (sposób przeprowadzenia spotkania został dokładnie opisany w rozdziale II. Partycypacyjny charakter LSR) wykonano analizę SWOT dla poszczególnych gmin. Pracę nad określeniem mocnych i słabych stron, a także identyfikacją szans i zagrożeń traktowano jako element poznawczy i edukacyjny, jak również pobudzający do kreowania pomysłów na poprawienie jakości życia mieszkańców na obszarze objętym LSR.

Analiza SWOT opracowana dla całego obszaru LGD, traktuje osiem gmin członkowskich jako całość. Zapisy Analizy SWOT dla całego obszaru są optymalną podstawą, która posłużyła do określenia celów ogólnych i szczegółowych LSR.

Mocne strony	Odniesienie do diagnozy
1. Położenie gmin - członków LGD w zwartym układzie (znajdują się w jednym obrysie).	III.1.
2. Położenie obszaru w północno-zachodniej części krainy historycznej nazywanej Rusią Czerwoną, w podobszarze – ziemia chełmska.	III.1.
3. Obszar położony w pasie polsko-ukraińskiego pogranicza.	III.1.
4. Dobre połączenie komunikacyjne w układzie ponadregionalnym i międzynarodowym (Ukraina, droga krajowa nr 12 Poznań-Kijów, droga krajowa nr 74 Wieluń-Zosin-Włodzimierz Wołyński; kolejowy szlak komunikacyjny Gdynia-Dorohusk-Odessa łączący Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym).	III.1.
5. Korzystne położenie przygraniczne (2 przejścia graniczne: w Dorohusku i w Zosinie).	III.1.
6. Zachowanie przez większość rzek i jezior naturalnego charakteru.	III.1.
7. Zróżnicowanie szaty roślinnej w lasach - występuje 14 typów siedlisk niżowych (na 15 możliwych).	III.1.
8. Znaczącą część obszaru zajmują obszary prawnie chronione, parki krajobrazowe, NATURA 2000).	III.1.
9. Zróżnicowane ukształtowanie terenu.	III.1.
10. Zbiorniki wodne wyposażone w infrastrukturę około zbiornikową.	III.2.
11. Czyste środowisko naturalne w związku z niskim uprzemysłowieniem obszaru.	III.1.
12. Duży potencjał w zakresie rozwoju turystyki (w tym turystyki aktywnej) i agroturystyki wynikający z wysokich walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych.	III.1 i III.2.
13. Zaawansowany proces scalania gruntów.	III.2.
14. Prowadzenie wymiany kulturalnej z przygraniczną gminą Huszcza oraz Rejonem Lubomelskim na Ukrainie w ramach „etnicznego przenikania kultur”.	III.1.
15. Trasa rowerowa „Malowniczy Wschód”.	III.2.
16. Dobre warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego.	III.2.
17. Wzrost potencjału oraz liczby organizacji pozarządowych.	III.2.
18. Bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne.	III.1.
19. Rosnący poziom wykształcenia mieszkańców.	III.2.
20. Przewaga osób w wieku produkcyjnym.	III.2.
21. Rosnąca aktywność społeczna.	III.2.
22. Rosnąca świadomość dotycząca potrzeby funkcjonowania instytucji doradczych i wsparcia biznesu.	III.2.
23. Korzystne warunki do wykorzystania OZE.	III.2.
24. Wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych utworzonych przy wsparciu środków UE.	III.2.
25. Bogaty kalendarz imprez kulturalnych.	III.1.
26. Działalność zespołów ludowych, kół gospodyń wiejskich, twórców ludowych.	III.1.
27. Rosnąca świadomość mieszkańców obszaru LGD w zakresie wykorzystania lokalnych zasobów dla rozwoju	III.2

społeczno-gospodarczego obszaru, w tym rozwoju turystyki.	
Słabe strony	**Odniesienie do diagnozy**
1. Ograniczenia inwestycyjne wynikające z dużej liczby obszarów chronionych.	III.1.
2. Zaniedbanie obiektów i przestrzeni zabytkowych.	III.1.
3. Zły stan techniczny i niekompletne wyposażenie placówek kultury.	III.2
4. Niewystarczająca ilość obiektów infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej.	III.2.
5. Ujemne wskaźniki demograficzne i niekorzystne prognozy na przyszłość.	III.2.
6. Dominacja zatrudnienia w usługach, a w szczególności w usługach nierynkowych świadcząca o słabości lokalnego rynku pracy.	III.2.
7. Przywiązanie do wybranych kierunków produkcji rolnej – niechęć do zmian.	III.2.
8. Funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach produkcji i usług.	III.2.
9. Rozdrobnienie gospodarstw rolnych.	III.2.
10. Brak grup producenckich.	III.2.
11. Niskie zatrudnienie i niskie kapitały własne przedsiębiorstw oraz niski poziom konkurencyjności produktowej, technologicznej i organizacyjnej.	III.2.
12. Słabo rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna.	III.2.
13. Brak zarejestrowanych tradycyjnych produktów lokalnych.	III.1.
14. Niewystarczająco dobry stan dróg i chodników.	III.2.
15. Niewielkie wykorzystanie potencjału odnawialnych źródeł energii.	III.2.
16. Wysokie bezrobocie.	III.2.
17. Niewystarczająca ilość miejsc pracy a co za tym idzie wysokie bezrobocie, zwłaszcza wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	III.2.
18. Niewystarczająca integracja mieszkańców obszaru LGD.	III.2.
19. Niewystarczająca promocja obszaru LGD.	III.2.
20. Emigracja i migracja do ośrodków miejskich młodych, wykształconych osób.	III.2.
21. Niska przeżywalność przedsiębiorstw sektora MSP.	III.2.
22. Niski poziom wiedzy oraz świadomości społeczności lokalnej (w tym przyszłych i obecnych przedsiębiorców) w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych oraz wykorzystania odnawialnych źródeł energii.	III.2.
Szanse	**Odniesienie do diagnozy**
1. Wykorzystanie Funduszy Europejskich na lata 2014-2020.	III.2.
2. Wykorzystanie przygranicznego położenia dla rozwoju kontaktów gospodarczych, kulturalnych, turystycznych z Ukrainą.	III.2.
3. Wzrost zainteresowania turystyką aktywną.	III.2.
4. Wykorzystanie zasobów własnych, w tym naturalnych, do stymulowania rozwoju gospodarczego.	III.2.
5. Współpraca z instytucjami zewnętrznymi (np. Urząd Marszałkowski, ARiMR, PUP Chełm) w zakresie promocji obszaru LGD i osiągnięć kulturalnych.	III.1.
6. Stworzenie systemu doradztwa, dostępu do kapitału i wspierania rozwoju przedsiębiorczości oraz ekologicznego rolnictwa.	III.2.
7. Wykorzystanie obszaru do rozwoju agroturystyki i ekoturystyki oraz produkcji zdrowej żywności.	III.2.
8. Współpraca międzynarodowa w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego.	III.2.
9. Partnerstwa lokalne, ponadlokalne i międzynarodowe.	III.2
10. Rosnące zainteresowanie zdrowym trybem życia i ekologiczną żywnością.	III.2.
11. Promocja obszaru LGD.	III.2.
12. Rozwój energetyki odnawialnej i wzrost popytu na surowce do bioenergetyki.	III.2.
13. Stworzenie oraz rozwój marki lokalnej.	III.2.
Zagrożenia	**Odniesienie do diagnozy**
1. Położenie na tzw. „wschodniej" ścianie z utrwalonymi problemami strukturalnymi.	III.2.
2. Brak postępów w integrowaniu Ukrainy z UE. Skomplikowane procedury związane z pozyskaniem środków finansowych z zewnętrznych źródeł oraz duża konkurencja.	III.2.
3. Wysoki poziom fiskalizmu i skomplikowany system finansowy.	III.2.
4. Niska opłacalność produkcji rolnej.	III.2.
5. Wysokie koszty prowadzenia działalności i utrzymania pracowników.	III.2.
6. Spowolnienie dynamiki rozwoju demograficznego kraju - niski poziom dzietności, zmiany w strukturze wieku ludności oraz znaczny poziom emigracji szczególnie wśród młodych ludzi.	III.2.
7. Niepokojące prognozy demograficzne na najbliższe lata dla całego kraju.	III.2.
8. Konkurencyjność sąsiednich obszarów.	III.2.

Wypracowana Analiza SWOT zbieżna z przeprowadzoną diagnozą obszaru, w tym z użyciem partycypacyjnych metod konsultacji stanowiła podstawę do prac nad sformułowaniem celów strategii i ustaleniem ich hierarchii. Wynika z niej, iż kluczowymi problemami wymagającymi interwencji na obszarze Lokalnej Grupy Działania „Ziemi Chełmskiej" są:

- wysokie bezrobocie i postępujące ubóstwo mieszkańców obszaru LGD,
- niski wskaźnik przedsiębiorczości, a także konkurencyjności i innowacyjności istniejących przedsiębiorstw,
- niewystarczające i nieefektywne wykorzystanie zasobów własnych obszaru LGD (zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych oraz społecznych) dla rozwoju gospodarczego obszaru, w tym rozwoju turystyki,
- niewystarczająca aktywność społeczna oraz integracja mieszkańców obszaru LGD,
- niska atrakcyjność turystyczna obszaru LGD,
- niewystarczające wsparcie lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- niewystarczająca i rozdrobniona promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i przyjaznego środowisku.

Rozdział V. Cele i wskaźniki

1. Logika realizacji LSR

Do prawidłowego sformułowania planowanych do realizacji w ramach LSR celów, przedsięwzięć oraz wskaźników, zastosowano schematy ukazujące ciąg przyczynowo – skutkowy. Schematy odzwierciedlają logiczne relacje pomiędzy sformułowanymi problemami kluczowymi oraz przyczynami, które wynikły z badań i konsultacji społecznych, a negatywnymi następstwami, które zawarte zostały w diagnozie i analizie SWOT. Ze zidentyfikowanych problemów dotyczących obszaru wyłoniły się sposoby likwidujące przyczyny danego zjawiska w postaci przedsięwzięć. Określone cele główne, likwidujące w jakiejś mierze negatywne następstwa zjawiska, są realizowane przez wskazane cele szczegółowe. Efekty realizacji poszczególnych celów ogólnych, szczegółowych i przedsięwzięć zostały ujęte w postaci konkretnych wskaźników liczbowych odpowiednio do nich przypisanych.

2. Proces formułowania celów ogólnych, celów szczegółowych i przedsięwzięć dla potrzeb LSR

Do sformułowania pierwszego celu, tj. ***Wzmocnienie potencjału lokalnej gospodarki przyjaznej środowisku i tworzenie miejsc pracy***, który jest zgodny z celem określonym dla RLKS dotyczącym tworzenia miejsc pracy w celu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, posłużył wynikający z diagnozy problem kluczowy, którym jest brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru LGD w celu różnicowania aktywności ekonomicznej mieszkańców. W trakcie analizy sektora przedsiębiorczości problem ten był wielokrotnie poruszany, najczęściej ze wskazaniem na niskie zatrudnienie i niskie kapitały własne mieszkańców, zwłaszcza w grupie osób defaworyzowanych (os. młode do 25 r.ż., osoby starsze powyżej 50 r.ż., osoby długotrwale bezrobotne oraz niepełnosprawne, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet), poza tym zwrócono uwagę na funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach produkcji i usług, niski poziom konkurencyjności czy niską świadomość proekologiczną przedsiębiorców. Efektem w/w problemów jest niski wskaźnik przedsiębiorczości (niższy od średniej dla województwa oraz średniej krajowej) oraz niski poziom konkurencyjności i innowacyjności sektora MŚP. Bardzo niska jest również świadomość ekologiczna lokalnych przedsiębiorców, co przekłada się na zdecydowanie znikome wykorzystanie OZE, brak przeciwdziałania zmianom klimatu czy niewystarczającą ochronę środowiska naturalnego. Realizacja celu wpłynie na wzrost liczby podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych, jak również spadek liczby osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym. Z kolei wyszczególnione w ramach celu ogólnego I, dwa cele szczegółowe, przyczynią się do wzrostu poziomu wiedzy społeczności nt. przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości ukierunkowanej na zastosowanie rozwiązań innowacyjnych oraz przeciwdziałającym zmianom klimatu, co w konsekwencji przyczyni się do utworzenia nowych miejsc pracy w rozwijających się przedsiębiorstwach, jak również do powstania nowych firm wykorzystujących rozwiązania OZE. Realizacja celu ogólnego oraz celów szczegółowych nastąpi poprzez konkretne działania, które stworzą dobre warunki mieszkańcom oraz przedsiębiorcom do zakładania działalności lub ich rozwoju, w postaci premii oraz refundacji kosztów. Możliwe będzie również skorzystanie z bezpłatnego doradztwa oraz szkoleń z ww. zakresu.

Z przeprowadzonej diagnozy wynika, że obszarem korzystnym do podejmowania lub rozwijania działalności gospodarczej są usługi w zakresie działalności okołoturystycznej, w tym m.in. usługi noclegowe i gastronomiczne, stąd zaplanowane w kryteriach wyboru punkty premiujące tego typu działalności.

W celu określenia drugiego celu ogólnego ***Wsparcie włączenia społecznego mieszkańców LGD „Ziemi Chełmskiej"***, zdefiniowano problem, wynikający ze zweryfikowanej diagnozy oraz analizy SWOT w wyniku konsultacji społecznych, a wcześniej podnoszony przez społeczność w badaniach ankietowych, który dotyczy niewystarczającej aktywności społeczności lokalnych w procesie integracji. Głównymi przyczynami tego negatywnego zjawiska jest brak warunków sprzyjających rozwojowi lokalnej społeczności, tj. brak zatrudnienia, niskie zarobki, migracje zarobkowe, postępujące wykluczenie społeczne, jak również utrudniony dostęp do rynku pracy, zwłaszcza dla grup defaworyzowanych. Kolejną przyczyną jest również niska świadomość możliwości wykorzystania zasobów materialnych i ludzkich a także niewielka ilość lokalnych liderów, posiadających wiedzę i umiejętności w zakresie angażowania społeczności lokalnych, a w szczególności osób do 25 r.ż., osób starszych po 50 r.ż., osób długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet. Niwelowanie wymienionych przyczyn nastąpi poprzez

wsparcie przedsięwzięć i operacji, które doprowadzą do celu szczegółowego, jakim będzie inicjowanie zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia społecznego. W konsekwencji działania te stopniowo zniwelują problem kluczowy, doprowadzą do usuwania negatywnych następstw, jakimi są słabe więzi społeczne, niewystarczająco wykorzystany przez społeczeństwo lokalny potencjał obszaru do realizacji procesów integracji i samorealizacji, jak również poprawią warunki startu zawodowego osób z grup defaworyzowanych. Realizacja celu ogólnego pośrednio wpłynie na wzrost liczby organizacji pozarządowych na terenie LGD, dzięki zwiększonej aktywności społecznej mieszkańców oraz na spadek liczby osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez organizację wydarzeń, spotkań, warsztatów aktywizujących lokalną społeczność o charakterze integracyjnym, jak również warsztatów z poradnictwa zawodowego.

Podobnie jak w przypadku celu ogólnego drugiego, formułując trzeci cel ogólny, tj. ***Wzmocnienie potencjału turystycznego obszaru LGD przy wykorzystaniu zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych***, oparto się przede wszystkim na danych zebranych podczas konsultacji społecznych, z których wynika słaba tożsamość z regionem oraz nieprzekładająca się na konkretne działania niewystarczająca świadomość możliwości wykorzystania zasobów obszaru LGD do rozwoju turystyki. Sytuacja ta zdiagnozowana została zarówno na podstawie odczuć społeczności lokalnej, jak i analizy poprzedniego okresu programowania w tej sferze działalności. Analiza pokazała, że obszar LGD pomimo dużej ilości obiektów zabytkowych, unikalnej historii, warunków przyrodniczych sprzyjających uprawianiu różnych form turystyki rekreacyjnej, mogących stać się atrakcjami turystycznymi, posiada niski poziom atrakcyjności turystycznej, a także jest słabo wykorzystywany zarówno przez mieszkańców obszaru jak i turystów. Na podstawie wniosków wypracowanych z lokalną społecznością określono trzy problemy kluczowe związane z przedstawionym zagadnieniem: niewystarczające wykorzystanie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych dla rozwoju gospodarczego, w szczególności dla rozwoju turystyki, niewystarczające wsparcie lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz niewystarczająca i rozdrobniona promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i przyjaznego środowisku. Negatywnym następstwem w/w problemów jest brak na terenie LGD lokalnego „touroperatora" – podmiotu, który oferowałby zintegrowany produkt turystyczny i spowodowałby wzrost atrakcyjności turystycznej obszaru, a co za tym idzie – przyciągnąłby na teren LGD turystów zarówno krajowych jak i zagranicznych. Przyczyną pierwszego problemu kluczowego jest niewystarczające zrozumienie roli turystyki dla obszaru LGD, jak również niewystarczająca wiedza o historii, dziedzictwie kulturowym, tradycjach występujących na tym obszarze. Dodatkowo powraca problem niskiej świadomości proekologicznej, a biorąc pod uwagę rosnącą, wśród oferowanych przez sąsiednie lokalne grupy działania, konkurencję usług turystycznych – konieczność zastosowania pomysłów innowacyjnych. Na zniwelowanie w/w przyczyn wpłyną działania związane z modernizacją obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych i proekologicznych. W przypadku niewystarczającego wsparcia lokalnego dziedzictwa kulturowego określonego przez lokalną społeczność, przyczyną jest niewystarczająca świadomość możliwości wykorzystania istniejącego bogatego dziedzictwa kulturowego do rozwoju turystyki, jak również niewystarczające zaangażowanie podmiotów w wykorzystanie istniejących obiektów kulturalnych. Zadania związane z zagospodarowaniem i modernizacją obiektów dziedzictwa lokalnego i obiektów działających w sferze kultury oraz publikacje z zakresu dziedzictwa lokalnego wpłyną na złagodzenie w/w przyczyn zdefiniowanego problemu. Końcowym elementem procesu wzmocnienia potencjału turystycznego obszaru LGD jest skupienie uwagi na wsparciu twórczości ludowej i kompleksowej promocji, która na chwilę obecną jest niewystarczająca i zbyt słaba zarówno wśród społeczności lokalnej jak i potencjalnych turystów. Ważnym działaniem okazać się tu mogą wydarzenia kulturalne oraz warsztaty promujące i wykorzystujące lokalne dziedzictwo kulturowe, wsparcie zespołów artystycznych w stroje i instrumenty, jak również wydarzenia promujące walory turystyczne oraz publikacje, przewodniki i mapy.

PROBLEMY Negatywne następstwa:	CEL OGÓLNY I Wzmocnienie potencjału lokalnej gospodarki przyjaznej środowisku i tworzenie miejsc pracy		ODDZIAŁYWANIA	
Niski wskaźnik przedsiębiorczości Niski poziom konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw			Podmioty gospodarcze nowo zarejestrowane wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	
PROBLEM KLUCZOWY	**Cel szczegółowy 1.1.**	**Cel szczegółowy 1.2.**		
Brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru LGD	Rozwój przedsiębiorczości na terenie LGD z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych	Podnoszenie wiedzy na temat przedsiębiorczości oraz promowanie postaw przeciwdziałających zmianom klimatu	Liczba osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym	
PRZYCZYNY	**Przedsięwzięcie 1.1.1.**	**Przedsięwzięcie 1.2.1.**	**PRODUKTY**	**REZULTATY**
Niski poziom zatrudnienia	Tworzenie nowych miejsc pracy	Wsparcie edukacyjne dla nowych i istniejących podmiotów gospodarczych z zakresu przedsiębiorczości promujących rozwiązania innowacyjne i proekologiczne	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Liczba utworzonych miejsc pracy
Niskie kapitały własne mieszkańców			Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Liczba utworzonych miejsc pracy Liczba utrzymanych miejsc pracy
Niska świadomość ekologiczna lokalnych przedsiębiorców			Liczba zorganizowanych szkoleń	Liczba osób uczestniczących w szkoleniach z zakresu wykorzystania OZE w przedsiębiorstwie
Funkcjonowanie firm w tradycyjnym sektorze produkcji i usług				Liczba osób uczestniczących w szkoleniach z zakresu tworzenia własnych firm lub rozwoju istniejących

PROBLEMY Negatywne następstwa:	CEL OGÓLNY II Wsparcie włączenia społecznego mieszkańców LGD „Ziemi Chełmskiej”	ODDZIAŁYWANIA	
Niewystarczająca liczba organizacji pozarządowych		Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	
PROBLEM KLUCZOWY	**Cel szczegółowy 2.1.**		
Niewystarczająca aktywność społeczności lokalnych w procesie integracji	Inicjowanie zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia społecznego	Liczba osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym	
PRZYCZYNY	**PRZEDSIĘWZIĘCIA**	**PRODUKTY**	**REZULTATY**
Brak warunków sprzyjających rozwojowi lokalnej społeczności (brak zatrudnienia, niskie zarobki, migracje zarobkowe, postępujące wykluczenie społeczne)	**2.1.1.** Wsparcie inicjatyw kulturalno-społecznych integrujących środowisko lokalne	Liczba wydarzeń/imprez (o charakterze integracyjnym)	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach/imprezach (o charakterze integracyjnym)
		Liczba zorganizowanych spotkań, warsztatów oraz innych inicjatyw aktywizujących lokalną społeczność	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach, warsztatach i innych wydarzeniach aktywizujących lokalną społeczność
Utrudniony dostęp do rynku pracy grup defaworyzowanych	**2.1.2.** Wdrożenie działań poprawiających warunki startu zawodowego skierowane do grup de faworyzowanych	Liczba zorganizowanych warsztatów z poradnictwa zawodowego	Liczba osób z grup defaworyzowanych uczestniczących w warsztatach z poradnictwa zawodowego

<table>
<tr><td>PROBLEMY
Negatywne następstwa:
Mała liczba turystów polskich i zagranicznych odwiedzających teren LGD</td><td colspan="3">CEL OGÓLNY III
Wzmocnienie potencjału turystycznego obszaru LGD przy wykorzystaniu zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych</td><td colspan="2">ODDZIAŁYWANIA</td></tr>
<tr><td>PROBLEM KLUCZOWY</td><td>Cel szczegółowy 3.1.</td><td>Cel szczegółowy 3.2.</td><td>Cel szczegółowy 3.3.</td><td colspan="2" rowspan="2">Odsetek liczby turystów polskich i zagranicznych korzystających z obiektów hotelowych i pozostałych obiektów do liczby mieszkańców obszaru LGD</td></tr>
<tr><td>Niewystarczające wykorzystanie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych dla rozwoju gospodarczego
Niewystarczające wsparcie lokalnego dziedzictwa kulturowego
Niewystarczająca i rozdrobniona promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i przyjaznego środowisku</td><td>Zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru LGD przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych i proekologicznych</td><td>Zintegrowana promocja oraz zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego</td><td>Promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i przyjaznego środowisku</td></tr>
<tr><td>PRZYCZYNY</td><td colspan="3">PRZEDSIĘWZIĘCIA</td><td>PRODUKTY</td><td>REZULTATY</td></tr>
<tr><td rowspan="6">Niewystarczające zrozumienie roli turystyki dla obszaru LGD.
Niewystarczająca wiedza o historii, dziedzictwie kulturowym, tradycjach
Niska świadomość proekologiczna.</td><td rowspan="2">3.1.1. Budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej</td><td rowspan="4"></td><td rowspan="3"></td><td>Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej</td><td rowspan="2">Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej</td></tr>
<tr><td>Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej</td></tr>
<tr><td rowspan="3">3.2.1. Zachowanie i udostępnianie lokalnego dziedzictwa kulturowego</td><td>Liczba wydanych publikacji oraz wyprodukowanych filmów z zakresu dziedzictwa lokalnego</td><td>Liczba osób, które zapoznały się z lokalnym dziedzictwem kulturowym</td></tr>
<tr><td>Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim</td><td>Liczba osób odwiedzających zagospodarowane i zachowane obiekty dziedzictwa lokalnego</td></tr>
<tr><td>Liczba nowych, zmodernizowanych lub wyposażonych obiektów/ podmiotów działających w sferze kultury</td><td>Liczba osób biorących udział w wydarzeniach/imprezach (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)</td></tr>
<tr><td>3.3.1. Wspieranie twórczości ludowej, promocja twórców i artystów ludowych</td><td>Liczba zespołów artystycznych z terenu LGD, które wyposażone zostały w stroje i instrumenty</td><td>Liczba osób biorących udział w wydarzeniach/imprezach (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)
Liczba osób biorących udział w warsztatach z zakresu twórczości ludowej</td></tr>
</table>

				Liczba wydarzeń/imprez (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)	Liczba osób biorących udział w wydarzeniach/imprezach (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)
				Liczba zorganizowanych warsztatów z zakresu twórczości ludowej	Liczba osób biorących udział w warsztatach z zakresu twórczości ludowej
Niewystarczająca świadomość możliwości wykorzystania istniejącego dziedzictwa kulturowego do rozwoju turystyki. Niewystarczające zaangażowanie podmiotów w wykorzystanie istniejących obiektów kulturalnych.			**3.3.2.** Wykorzystanie i promocja walorów turystycznych	Liczba wydanych publikacji, przewodników, map turystycznych	Liczba osób, które zapoznały się z atrakcjami turystycznymi terenu LGD
				Liczba wydarzeń/imprez (promujących walory turystyczne obszaru)	Liczba osób, które wzięły udział w wydarzeniach/imprezach (promujących walory turystyczne obszaru)
Niewystarczająca i zbyt słaba promocja obszaru LGD oraz twórczości ludowej obszaru LGD.			**3.3.3.** Budowanie partnerstw na rzecz wzrostu atrakcyjności turystycznej LGD	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych

Matryca logiczna powiązań diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT oraz celów i wskaźników

Zidentyfikowane problemy / wyzwania społeczno-ekonomiczne	Cel ogólny	Cele szczegółowe	Planowane przedsięwzięcia	Produkty	Rezultaty	Oddziaływanie	Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięć wskaźników
– słaby rozwój gospodarczy obszaru, – brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych, – niski poziom konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, – niskie zatrudnienie, – grupy defaworyzowane - konieczność objęcia	Cel ogólny 1. Wzmocnienie potencjału lokalnej gospodarki przyjaznej środowisku i tworzenie miejsc pracy	1.1.Rozwój przedsiębiorczości na terenie LGD z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych	Tworzenie nowych miejsc pracy	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Liczba utworzonych miejsc pracy	Podmioty gospodarcze nowo zarejestrowane wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	–Fundusze UE 2014-2020, –wysoki poziom fiskalizmu, –niepokojące prognozy demograficzne, –zmiany koniunktury gospodarczej, –konkurencyjność sąsiednich obszarów, –współpraca międzynarodowa w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego, –położenie na tzw. „wschodniej" ścianie z utrwalonymi problemami
				Liczba zrealizowanych operacji	Liczba utworzonych miejsc pracy		

działaniem osób z tych grup.				polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Liczba utrzymanych miejsc pracy		strukturalnymi.
– niski poziom konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, – niska świadomość ekologiczna mieszkańców, w tym przedsiębiorców w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych oraz wykorzystania OZE, – znikome postawy przedsiębiorcze mieszkańców, – grupy defaworyzowane - konieczność objęcia działaniem osób z tych grup.		1.2.Podnoszenie wiedzy nt. przedsiębiorczości oraz promowanie postaw przeciwdziałających zmianom klimatu	Wsparcie edukacyjne dla nowych i istniejących podmiotów gospodarczych z zakresu przedsiębiorczości promujących rozwiązania innowacyjne i proekologiczne	Liczba zorganizowanych szkoleń	Liczba osób uczestniczących w szkoleniach z zakresu wykorzystania OZE w przedsiębiorstwie		–Fundusze UE 2014-2020, –konkurencyjność sąsiednich obszarów, –tworzenie warunków i przyjaznego klimatu dla przedsiębiorców, –niepokojące prognozy demograficzne, –polityka regionalna i prawo miejscowe, –sytuacja gospodarcza i polityczna w kraju i za wschodnia granicą, –rozwój energetyki odnawialnej i wzrost popytu na surowce do bioenergetyki.
– postępujące bezrobocie, ubóstwo, marginalizacja, – niewystarczające postawy przedsiębiorcze mieszkańców obszaru, – brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru LGD, – grupy defaworyzowane konieczność objęcia działaniem osób z tych grup.					Liczba osób uczestniczących w szkoleniach z zakresu tworzenia własnych firm lub rozwoju istniejących	Liczba osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym	–Fundusze UE 2014-2020, –wysoki poziom fiskalizmu, –niepokojące prognozy demograficzne, –zmiany koniunktury gospodarczej i nietrafione inwestycje, –konkurencyjność sąsiednich obszarów, –wzrost kosztów prowadzenia działalności gospodarczej.
– niewystarczająca integracja mieszkańców, – problemy społeczne – niewystarczająca liczba NGO, – brak liderów społecznych, – niewystarczająca liczba	Cel ogólny 2. Wsparcie włączenia społecznego mieszkańców LGD „Ziemi Chełmskiej”	Inicjowanie zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia społecznego	Wsparcie inicjatyw kulturalno-społecznych integrujących środowisko lokalne	Liczba wydarzeń/imprez (o charakterze integracyjnym)	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach/ imprezach (o charakterze integracyjnym)	Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	–Fundusze UE 2014-2020, –współpraca z instytucjami zewnętrznymi, –partnerstwa lokalne, ponadlokalne, międzynarodowe, –narastające problemy społeczne, –promocja obszaru LGD.

zintegrowanych działań na rzecz zwiększenia aktywności i integracji mieszkańców obszaru.							
– niewystarczająca aktywność społeczna, – narastające problemy społeczne, – niewystarczająca liczba lokalnych liderów, – niewystarczająca liczba wydarzeń aktywizujących /Aktywni dla rozwoju obszaru LGD.				Liczba zorganizowa-nych spotkań, warsztatów oraz innych inicjatyw aktywizujących lokalną społeczność	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach, warsztatach i innych wydarzeniach aktywizujących lokalną społeczność		–Fundusze UE 2014-2020, –partnerstwa lokalne, ponadlokalne, międzynarodowe, –narastające problemy społeczne, –dobre zarządzanie w gminach: wsparcie dla NGO i liderów społecznych.
– niska aktywność zawodowa grup defaworyzowanych, – narastające problemy społeczne (bezrobocie, ubóstwo, marginalizacja).			Wdrożenie działań poprawiających warunki startu zawodowego skierowane do grup defaworyzowanych	Liczba zorganizowa-nych warsztatów z poradnictwa zawodowego	Liczba osób z grup defaworyzowanych uczestniczących w warsztatach z poradnictwa zawodowego	Liczba osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym	–Fundusze UE 2014-2020, –narastające problemy społeczne, –niepokojące prognozy demograficzne, –konkurencyjność sąsiednich obszarów.
– niekompletna infrastruktura turystyczno-rekreacyjna, – niska atrakcyjność turystyczna obszaru, – brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru LGD, – niska innowacyjność przedsięwzięć w sektorze turystyki, – niskie wykorzystanie OZE.	Cel ogólny 3. Wzmocnienie potencjału turystycznego obszaru LGD przy wykorzysta-niu zasobów przyrodni-czych, historycznych ,kulturowych i społecznych	3.1.Zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru LGD przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych i proekologi-cznych	Budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Odsetek liczby turystów polskich i zagranicznych korzystających z obiektów hotelowych i pozostałych obiektów do liczby mieszkańców obszaru LGD	–Fundusze UE 2014-2020, –wzrost zainteresowania turystyką, w tym turystyką aktywną –współpraca ponadlokalna, regionalna, międzynarodowa, –konkurencyjność sąsiednich obszarów, –promocja na skale regionalną –moda na zdrowy tryb życia.
– niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego, – niewystarczające działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego, – brak wykorzystania potencjału obszaru dla		3.2.Zintegrowana promocja oraz zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego	Zachowanie i udostępnianie lokalnego dziedzictwa kulturowego	Liczba wydanych publikacji oraz wyprodukowanych filmów z zakresu dziedzictwa lokalnego	Liczba osób, które zapoznały się z lokalnym dziedzictwem kulturowym		–Fundusze UE 2014-2020, –partnerstwa lokalne, ponadlokalne, regionalne, międzynarodowe, –wzrost roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu,

zachowania tożsamości obszaru, promocji i rozwoju/ zwiększenie roli kultywowania dziedzictwa lokalnego w rozwoju obszaru.							– współpraca z instytucjami zewnętrznymi.
– niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego obszaru, – zły stan obiektów dziedzictwa lokalnego/ dbałość o zachowanie tożsamości kulturowej obszaru.				Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	Liczba osób odwiedzających zagospodarowane i zachowane obiekty dziedzictwa lokalnego		– Fundusze UE 2014-2020, – partnerstwa, – wzrost roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, – współpraca z instytucjami zewnętrznymi.
– niewystarczająca infrastruktura kulturalna, – niewystarczający stan techniczny i niekompletne wyposażenie podmiotów kultury – coraz bogatsza oferta kulturalna i artystyczna, która powinna mieć odpowiednią infrastrukturę				Liczba nowych, zmodernizowa-nych lub wyposażonych obiektów / podmiotów działających w sferze kultury	Liczba osób biorących udział w wydarzeniach /imprezach (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)		– Fundusze UE 2014-2020, – wzrost roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, – postępujące procesy urbanizacji i industrializacji, – współpraca z instytucjami zewnętrznymi, – promocja obszaru LGD.
– niewystarczające wsparcie i promocja lokalnej twórczości ludowej, – niewystarczające wyposażenie zespołów ludowych w stroje oraz instrumenty.		3.3.Promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i przyjaznego środowisku	Wspieranie twórczości ludowej, promocja twórców i artystów ludowych	Liczba zespołów artystycznych z terenu LGD, które wyposażone zostały w stroje i instrumenty	Liczba osób biorących udział w wydarzeniach /imprezach (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe) Liczba osób biorących udział w warsztatach z zakresu twórczości ludowej		– Fundusze UE 2014-2020, – wzrost roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, – współpraca z instytucjami zewnętrznymi, – promocja obszaru LGD.

– brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru, – niewystarczająca liczba inicjatyw promujących lokalne dziedzictwo kulturowe, – niewystarczająca aktywność mieszkańców / budowa marki „Malowniczy wschód”.				Liczba wydarzeń/ imprez (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)	Liczba osób biorących udział w wydarzeniach /imprezach (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)		–Fundusze UE 2014-2020, –wzrost roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, –ujednolicenie wzorców kulturowych (globalizacja), –współpraca z instytucjami zewnętrznymi, –promocja obszaru LGD.
– niewystarczająca liczba inicjatyw promujących dziedzictwo kulturowe, – niewystarczająca aktywność społeczna / budowa marki „Malowniczy wschód”.				Liczba zorganizowa-nych warsztatów z zakresu twórczości ludowej	Liczba osób biorących udział w warsztatach z zakresu twórczości ludowej		–Fundusze UE 2014-2020, –wzrost roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, –współpraca z instytucjami zewnętrznymi, –promocja obszaru LGD.
– niewystarczająca promocja walorów turystycznych obszaru, – niski ruch turystyczny / budowa marki „Malowniczy wschód”.			Wykorzystanie i promocja walorów turystycznych	Liczba wydanych publikacji, przewodników, map turystycznych	Liczba osób, które zapoznały się z atrakcjami turystycznymi terenu LGD		–partnerstwa, –konkurencyjność sąsiednich obszarów, –wzrost zainteresowania turystyką dziedzictwa, –Fundusze UE 2014-2020, –promocja obszaru LGD.
– niewystarczająca liczba wydarzeń promujących walory turystyczne obszaru – niewystarczająca promocja walorów turystycznych, – niewystarczająca aktywność społeczna / budowa marki „Malowniczy wschód”				Liczba wydarzeń/imprez (promujących walory turystyczne obszaru)	Liczba osób, które wzięły udział w wydarzeniach/ imprezach (promujących walory turystyczne obszaru LGD)		–partnerstwa ponadlokalne, międzynarodowe, –konkurencyjność sąsiednich obszarów, –wzrost zainteresowania turystyką dziedzictwa, –Fundusze UE 2014-2020, –współpraca z instytucjami zewnętrznymi, –promocja obszaru LGD.

			Budowanie partnerstw na rzecz wzrostu atrakcyjności turystycznej LGD	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych		–konkurencyjność sąsiednich obszarów, –Fundusze UE 2014-2020, –wzrost zainteresowania turystyką aktywną.

3. Cele i komplementarność w LSR

Finansowanie Lokalnej Strategii Rozwoju planowane jest z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, w ramach działania LEADER, które realizuje cel szczegółowy 6B PROW w ramach priorytetu 6 Wspieranie włączenia społecznego, ograniczenie ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

W tabeli poniżej zobrazowano zgodność celów przewidzianych do realizacji w ramach niniejszej LSR z zakresem celu szczegółowego 6B PROW na lata 2014-2020:

Lp.	Cel szczegółowy 6B PROW na lata 2014-2020	Cele i przedsięwzięcia LSR
1	wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR	*Cel ogólny 1, Cel szczegółowy 1.2 Przedsięwzięcie 1.1.2*
		Cel ogólny 2, Cel szczegółowy 2.1 Przedsięwzięcie 2.1.1 i 2.1.2
2	zakładanie działalności gospodarczej i rozwój przedsiębiorczości	*Cel ogólny 1, Cel szczegółowy 1.1 Przedsięwzięcie 1.1.1*
3	podnoszenie kompetencji osób z obszaru LSR w powiązaniu z zakładaniem działalności gospodarczej, rozwojem przedsiębiorczości	*Cel ogólny 1, Cel szczegółowy 1.2 Przedsięwzięcie 1.1.2*
4	podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych a także innowacji	*Cel ogólny 1, Cel szczegółowy 1.2 Przedsięwzięcie 1.1.2*
5	zachowanie dziedzictwa lokalnego	*Cel ogólny 3, Cel szczegółowy 3.2 Przedsięwzięcie 3.2.1*
		Cel ogólny 3, Cel szczegółowy 3.3 Przedsięwzięcie 3.3.1
6	rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej	*Cel ogólny 3, Cel szczegółowy 3.1 Przedsięwzięcie 3.1.1, 3.2.1, 3.3.3*

Jak wynika z powyższej tabeli, wszystkie powyższe zakresy znajdują odzwierciedlenie w celach ogólnych, szczegółowych oraz przedsięwzięciach określonych w LSR, z uwzględnieniem specyfiki obszaru i potrzeb mieszkańców LGD. Ponadto LSR, zgodnie z wymaganiami PROW, wskazuje grupy defaworyzowane, które będą premiowane w zakresie pozyskiwania wsparcia w ramach LSR w kontekście dostępu do rynku pracy (szczegółowy opis grup defaworyzowanych znajduje się w Rozdziale III Diagnoza - opis obszaru i ludności).

4. Przypisanie wskaźników do celów ogólnych i szczegółowych oraz przedsięwzięć

Przedstawione w *Matrycy logicznej* wskaźniki są adekwatne w stosunku do celów i przedsięwzięć określonych w LSR. Wskaźniki przyczyniają się do realizacji celów ogólnych, szczegółowych oraz przedsięwzięć i nawiązują do specyfiki obszaru i jego silnych stron. Bazują na potencjale materialnym i niematerialnym obszaru wykorzystując zasoby przyrodnicze, historyczne, kulturowe i społeczne. Efekty wskaźników są mierzalne według różnych cech. Przedstawione wskaźniki są zgodne z logiką interwencji (zgodnie ze schematami przedstawionymi powyżej), wskaźniki rezultatu są inne niż wskaźniki produktu.

Według wskaźników przypisanych do danych celów zakłada się, iż w ramach celu 1 zostanie zrealizowanych 31 operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa oraz 3 operacje polegające na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa (w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych oraz proekologicznych) oraz zorganizowanych zostanie 5 szkoleń dla przyszłych i już funkcjonujących firm (w tym z zakresu wniosków o otrzymanie wsparcia oraz z zakresu OZE). W wyniku realizacji tych działań zostaną utworzone 34 miejsca pracy (w tym samozatrudnienie), a co najmniej 34 miejsca pracy zostaną utrzymane. Łącznie 45 osób zostanie przeszkolonych. W ramach celu 2 zakłada się organizację 18 wydarzeń o charakterze integracyjnym (w tym 7 zorganizowanych w ramach aktywizacji), w których udział weźmie łącznie 5 740 osób, 11 spotkań i warsztatów (w tym 3 w ramach aktywizacji), które pozwolą na aktywizację 420 osób z terenu LGD oraz 16 warsztatów z poradnictwa zawodowego (po 2 na terenie każdej z gmin członkowskich LGD), z których skorzysta 160 osób z grup defaworyzowanych (w ramach aktywizacji). Cel 3 przewiduje: budowę lub przebudowę łącznie 10 obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, z których do końca 2022 roku skorzysta 20 000 osób; wydanie dwóch publikacji z zakresu dziedzictwa lokalnego, z którą zapozna się 30 000 osób (w tym jedna w ramach aktywizacji); poddanie pracom konserwatorskim lub restauratorskim 3 obiektów dziedzictwa lokalnego, które do końca 2022 roku odwiedzi 30 000 osób; 16 zmodernizowanych lub wyposażonych obiektów działających w sferze kultury, w wydarzeniach inaugurujących otwarcie których udział weźmie łącznie 3 500 osób; 8 zespołów artystycznych wyposażonych zostanie w stroje i instrumenty, a w wydarzeniach promujących ich twórczość udział weźmie łącznie 1500 osób; zorganizowane zostaną 2 wydarzenia kulturalne promujące lokalne dziedzictwo, w których udział weźmie 7000 osób; ponadto zorganizowane zostaną warsztaty z zakresu twórczości lokalnej, z których skorzysta 30 osób, wydane zostaną przewodniki (w tym jeden w ramach aktywizacji) i mapa, z którymi zapozna się 50 000 osób; zorganizowane zostanie wydarzenie promujące walory turystyczne obszaru dla 800 osób; zrealizowane zostaną również dwa projekty współpracy, w tym jeden międzynarodowy (8 LGD z woj. lubelskiego oraz partnerem z Niemiec – Aktinsgruppe Nordschwarzwald Geschaftsstelle im Landratsan), których działania będą komplementarne i dotyczyć będą szeroko pojętej promocji gospodarczej i turystycznej partnerskich LGD. Efektem realizacji obu projektów będzie powstanie szlaku kulinarnego, innowacyjnego na obszarze LGD „Ziemi Chełmskiej".

5. Sposób prezentacji celów i wskaźników w treści LSR

1.0	CEL OGÓLNY 1	**Wzmocnienie potencjału lokalnej gospodarki przyjaznej środowisku i tworzenie miejsc pracy**				
1.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Rozwój przedsiębiorczości na terenie LGD z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych				
1.2		Podnoszenie wiedzy nt. przedsiębiorczości oraz promowanie postaw przeciwdziałających zmianom klimatu				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	*Jednostka miary*	Stan początkowy 2014 rok	Plan 2022 rok	*Źródło danych / sposób pomiaru*
W1.0	Podmioty gospodarcze nowo zarejestrowane wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności		sztuka	436	440	Dane statystyczne GUS
	Liczba osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym		%	11,8	11,00	Dane statystyczne GUS
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jednostka miary*	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2022 rok	*Źródło danych / sposób pomiaru*
W1.1	Liczba utworzonych miejsc pracy		pełny etat średnioroczny	0	34	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
	Liczba utrzymanych miejsc pracy		pełny etat średnioroczny	0	34	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
W1.2	Liczba osób uczestniczących w szkoleniach z zakresu wykorzystania OZE w przedsiębiorstwie		osoba	0	45	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny
	Liczba osób uczestniczących w szkoleniach z zakresu tworzenia własnych firm lub rozwoju istniejących		osoba	0	45	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość początkowa 2015 rok	wartość końcowa 2022 rok	Źródło danych / sposób pomiaru
1.1.1	Tworzenie nowych miejsc pracy	Mieszkańcy, w tym grupy defaworyzowane określone w LSR,	konkurs 3 100 000,00 zł	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	sztuka	0	31	Sprawozdania beneficjentów, informacje o zleceniu płatności, dokumenty rejestrowe przedsiębiorstw, dokumentacja fotograficzna, dane LGD
		Przedsiębiorcy	konkurs 300 000,00 zł	Liczba zrealizowanych operacji	sztuka	0	3	Sprawozdania beneficjentów, informacje o zleceniu płatności, dokumenty rejestrowe

				polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa				przedsiębiorstw, dokumentacja fotograficzna, dane LGD
1.2.1	Wsparcie edukacyjne dla nowych i istniejących podmiotów gospodarczych z zakresu przedsiębiorczości promujących rozwiązania innowacyjne i proekologiczne	Mieszkańcy, w tym grupy defaworyzowane określone w LSR, przedsiębiorcy	aktywizacja 500,00 zł	Liczba zorganizowanych szkoleń	sztuka	0	5	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny.
SUMA				***3 400 500,00 zł***				

2.0	CEL OGÓLNY 2	**Wsparcie włączenia społecznego mieszkańców LGD „Ziemi Chełmskiej”**				
2.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Inicjowanie zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia społecznego				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	*Jednostka miary*	Stan początkowy 2014 rok	Plan 2022 rok	*Źródło danych / sposób pomiaru*
W2.0	Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców		sztuka	229	235	Dane statystyczne GUS
	Liczba osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym		%	11,8	10,00	Dane statystyczne GUS
	Liczba oddolnych inicjatyw na terenie LGD		sztuka	0	10	Ankiety, dane LGD
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jednostka miary*	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2022 rok	*Źródło danych / sposób pomiaru*
W2.1	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach/imprezach (o charakterze integracyjnym)		osoba	0	5 840	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach, warsztatach i innych wydarzeniach aktywizujących lokalną społeczność		osoba	0	420	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
W2.2	Liczba osób z grup defaworyzowanych uczestniczących w warsztatach z poradnictwa zawodowego		osoba	0	160	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny

Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
			nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych / sposób pomiaru
					początkowa 2015 rok	końcowa 2022 rok	

2.1.1	Wsparcie inicjatyw kulturalno-społecznych integrujących środowisko lokalne	Mieszkańcy, grupy defaworyzowane określone w LSR	konkurs (13 218,61 zł)	Liczba wydarzeń/imprez (o charakterze integracyjnym)	Sztuka	0	5	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			projekt grantowy I (53 117,50 zł)		Sztuka	0	6	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			operacja własna		Sztuka	0	-	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny
			aktywizacja (42 000,00 zł)		Sztuka	0	7	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny
			konkurs (37 780,92 zł)	Liczba zorganizowanych spotkań, warsztatów oraz innych inicjatyw aktywizujących lokalną społeczność	Sztuka	0	5	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			projekt grantowy I (27 799,50 zł)		Sztuka	0	3	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			operacja własna		Sztuka	0	-	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny
			aktywizacja (9 000,00 zł)		Sztuka	0	3	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny
2.1.2	Wdrożenie działań poprawiających warunki startu zawodowego skierowane do grup defaworyzowanych	grupy defaworyzowane określone w LSR	aktywizacja (800,00 zł)	Liczba zorganizowanych warsztatów z poradnictwa zawodowego	Sztuka	0	16	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny
SUMA				***183 716,53 zł***				

3.0	CEL OGÓLNY 3	**Wzmocnienie potencjału turystycznego obszaru LGD przy wykorzystaniu zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych**				
3.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru LGD przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych i proekologicznych				
3.2		Zintegrowana promocja oraz zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego				
3.3		Promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i przyjaznego środowisku				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	*Jednostka miary*	Stan początkowy 2014 rok	Plan 2022 rok	*Źródło danych / sposób pomiaru*
W3.0	Odsetek liczby turystów polskich i zagranicznych korzystających z obiektów hotelowych i pozostałych obiektów do liczby mieszkańców obszaru LGD		%	37	45	Dane statystyczne GUS

		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jednostka miary*	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2022 rok	*Źródło danych / sposób pomiaru*
W3.1	Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej		osoba	0	20 000	Ankiety monitorujące dostarczone przez beneficjentów, tworzone w oparciu o statystykę i badania własne beneficjentów
W3.2	Liczba osób, które zapoznały się z lokalnym dziedzictwem kulturowym		osoba	0	30 000	Sprawozdania i ankiety określające m.in. liczbę rozdystrybuowanych publikacji, folderów; statystyka odwiedzin stron www i pobrań filmów promocyjnych
W.3.2	Liczba osób odwiedzających zagospodarowane i zachowane obiekty dziedzictwa lokalnego		osoba	0	30 000	Ankiety monitorujące dostarczone przez beneficjentów, tworzone w oparciu o statystykę i badania własne beneficjentów
W.3.2 W.3.3	Liczba osób biorących udział w wydarzeniach/ imprezach (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)		osoba	0	7 000	Sprawozdania beneficjentów, listy obecności, dokumentacja fotograficzna
W.3.3	Liczba osób biorących udział w warsztatach z zakresu twórczości ludowej		osoba	0	30	Sprawozdania beneficjentów, listy obecności, dokumentacja fotograficzna
W.3.3	Liczba osób, które zapoznały się z atrakcjami turystycznymi terenu LGD		osoba	0	50 000	Sprawozdania i ankiety określające m.in. liczbę rozdystrybuowanych publikacji, folderów; statystyka odwiedzin stron www i pobrań filmów promocyjnych
W.3.3	Liczba osób, które wzięły udział w wydarzeniach/imprezach (promujących walory turystyczne obszaru LGD)		osoba	0	800	Sprawozdania beneficjentów, dokumentacja fotograficzna
W.3.3	Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych		sztuka	0	2	Sprawozdania z realizacji projektów, dane LGD

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość początkowa 2015 rok	wartość końcowa 2022 rok	Źródło danych / sposób pomiaru
3.1.1	Budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Mieszkańcy, JST, organizacje pozarządowe, parafie	konkurs (469 747,42 zł)	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	sztuka	0	5	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			projekt grantowy II (75 772,00 zł)		sztuka	0	3	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			konkurs (124 550,46 zł)	Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	sztuka	0	2	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD

3.2.1	Zachowanie i udostępnianie lokalnego dziedzictwa kulturowego	Mieszkańcy, JST, organizacje pozarządowe, parafie	projekt grantowy II (10 000,00 zł)	Liczba wydanych publikacji oraz wyprodukowanych filmów z zakresu dziedzictwa lokalnego	sztuka	0	1	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			aktywizacja (5 000,00 zł)		sztuka	0	1	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny
			konkurs (525 818,84 zł)	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	sztuka	0	3	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			konkurs (1 074 089,75 zł)	Liczba nowych, zmodernizowanych lub wyposażonych obiektów / podmiotów działających w sferze kultury	sztuka	0	14	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			projekt grantowy I (40 000,00 zł)		sztuka	0	2	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
3.3.1	Wspieranie twórczości ludowej, promocja twórców i artystów ludowych	Mieszkańcy, JST, KGW, organizacje pozarządowe	projekt grantowy I (30 000,00 zł)	Liczba zespołów artystycznych z terenu LGD, które wyposażone zostały w stroje i instrumenty	sztuka	0	2	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			projekt grantowy II (80 000,00 zł)		sztuka	0	6	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			projekt grantowy II (25 000,00 zł)	Liczba wydarzeń/imprez (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)	sztuka	0	2	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			projekt grantowy II (15 000,00 zł)	Liczba zorganizowanych warsztatów z zakresu twórczości ludowej	sztuka	0	1	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
3.3.2	Wykorzystanie i promocja walorów turystycznych	Mieszkańcy, JST, organizacje pozarządowe	projekt grantowy II (13 105,00 zł)	Liczba wydanych publikacji, przewodników, map turystycznych	sztuka	0	2	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
			aktywizacja (5 000,00 zł)		sztuka	0	1	Dokumentacja LGD, w tym: Listy obecności, dokumentacja fotograficzna, ankiety oceny

			projekt grantowy II (35 000,00 zł)	Liczba wydarzeń/imprez (promujących walory turystyczne obszaru)	sztuka	0	1	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
3.3.3	Budowanie partnerstw na rzecz wzrostu atrakcyjności turystycznej LGD	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, JST, KGW, organizacje pozarządowe	projekt współpracy (100 000,00 zł)	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	sztuka	0	2	Sprawozdania z realizacji projektów, dane LGD
SUMA				***2 628 083,47 zł***				

Wskaźniki dotyczące kosztów bieżących:

	Wskaźnik rezultatu	Jednostka miary	Stan początkowy 2015 rok	Stan końcowy 2022 rok	Źródło danych / sposób pomiaru
1	Liczba osób, które wzięły udział w spotkaniach/wydarzeniach adresowanych do mieszkańców	Osoba	0	400	Dane LGD, listy obecności, dokumentacja fotograficzna
2	liczba podmiotów, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD oraz w Mobilnym Punkcie Informacyjno-Doradczym	Osoba	0	41	Dane LGD, listy rankingowe, rejestr podpisanych umów na otrzymanie wsparcia

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźniki produktu				
				Nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych / sposób pomiaru
						Początkowa 2015 rok	Końcowa 2022 rok	
1.1	Realizacja planu komunikacji	Mieszkańcy, JST, organizacje pozarządowe, grupy defaworyzowane	Koszty bieżące	Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców	Sztuka	0	45	Dane LGD, listy obecności, dokumentacja fotograficzna
		Mieszkańcy, JST, organizacje pozarządowe, grupy defaworyzowane	Koszty bieżące	Liczba publikacji artykułów w lokalnej prasie	Sztuka	0	10	Dane LGD, artykuły
		Mieszkańcy, JST, organizacje pozarządowe, grupy defaworyzowane	Koszty bieżące	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa w ramach funkcjonowania Mobilnego Punktu Informacyjno-Doradczego LSR	Osoba	0	60	Dane LGD, rejestr doradztwa, karty doradztwa

2.1	Realizacja planu szkoleń	Pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu i Rady Programowej LGD	Koszty bieżące	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników i organów LGD	Osobodzień	0	194	Dane LGD, listy obecności, dokumentacja fotograficzna
3.1	Bieżące funkcjonowanie LGD	Mieszkańcy, JST, organizacje pozarządowe, grupy defaworyzowane	Koszty bieżące	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	osoba	0	90	Dane LGD, rejestr doradztwa, karty doradztwa
SUMA				***1 187 700,00 zł***				

Rozdział VI. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

1. Formy wsparcia w ramach LSR

Realizacja celów zawartych w LSR przewiduje działania dotyczące trzech typów operacji:

1) Operacje realizowane indywidualnie w ramach wniosków składanych przez beneficjentów innych niż LGD i wybieranych przez organ decyzyjny, a następnie przedkładanych do weryfikacji do Samorządu Województwa.
   W ramach tego typu pomoc będzie przyznawana na operacje w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, zachowania dziedzictwa lokalnego, budowy lub przebudowy ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej. Pomoc w ramach tego typu operacji skierowana jest do osób fizycznych i osób prawnych, spełniających kryteria dostępu określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność" objętego PROW 2014-2020.
2) Projekty grantowe udzielane podmiotom wybieranym przez LGD, tzw. grantobiorcom. W ramach tego typu projektów, pomoc będzie przyznawana na operacje w zakresie wzmocnienia kapitału społecznego, zachowania dziedzictwa lokalnego, budowy lub przebudowy ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej ora promowania obszaru objętego LSR.
3) Operacje własne, tj. operacje kluczowe dla osiągnięcia celów LSR, służące ogółowi, które realizowane będą samodzielnie przez LGD w przypadku, gdy nie spotkają się z zainteresowaniem innych wnioskodawców. Operacje własne będą mogły być realizowane w przypadku wskaźników określonych w przedsięwzięciu 2.1.1 i dotyczyć będą wydarzeń o charakterze integracyjnym obejmującym obszar całego LGD jak również organizacji spotkań, warsztatów oraz innych inicjatyw aktywizujących lokalną społeczność całego LGD.
4) Projekty współpracy, w tym projekt międzynarodowy oraz projekt krajowy, które dotyczyć będą promocji gospodarczej i turystycznej obszaru partnerskich LGD.

Wykaz kwot wsparcia i intensywności pomocy przyznawanej dla poszczególnych operacji (wraz z przypisaniem ich do zaplanowanych przedsięwzięć) przedstawia poniższa tabela:

	Wysokość wsparcia (PLN)	**Maksymalna intensywność pomocy (%)**	**Wysokość wsparcia (PLN)**	**Maksymalna intensywność pomocy (%)**
	konkurs		*projekty grantowe*	
Przedsięwzięcie 1.1.1	DG: 100 000 PPDG: 100 000	DG: nie więcej niż 70% kosztów kwalifikowanych PPDG: nie dotyczy*		
Przedsięwzięcie 2.1.1			5 000 – 50 000	JST – nie więcej niż 63,63% kosztów kwalifikowanych; PP – nie więcej niż 100% kosztów kwalifikowanych
Przedsięwzięcie 3.1.1		JST – nie więcej niż 63,63% kosztów kwalifikowanych; PP – nie więcej niż 100% kosztów kwalifikowanych	5 000 – 50 000	JST – nie więcej niż 63,63% kosztów kwalifikowanych; PP – nie więcej niż 100% kosztów kwalifikowanych
Przedsięwzięcie 3.2.1		JST – nie więcej niż 63,63%; kosztów kwalifikowanych PP – nie więcej niż 100% kosztów kwalifikowanych	5 000 – 50 000	JST – nie więcej niż 63,63% kosztów kwalifikowanych; PP – nie więcej niż 100% kosztów kwalifikowanych
Przedsięwzięcie 3.3.1			5 000 – 50 000	JST – nie więcej niż 63,63% kosztów kwalifikowanych; PP – nie więcej niż 100% kosztów kwalifikowanych
Przedsięwzięcie 3.3.2			5 000 – 50 000	JST – nie więcej niż 63,63% kosztów kwalifikowanych; PP – nie więcej niż 100% kosztów kwalifikowanych

JST – jednostki sektora finansów publicznych; PP – pozostałe podmioty; DG – podmioty wykonujące działalność gospodarczą; PPDG – podmioty podejmujące działalność gospodarczą

*Wsparcie w formie premii. Wymagany jest wkład własny finansowy w kwocie 11 111,12 zł. Wkład własny finansowy większy od wymaganego dodatkowo punktowany w Karcie oceny operacji według lokalnych kryteriów. Wymagana minimalna wartość operacji wraz z wkładem własnym **111 111,12 zł.**

W przypadku **realizacji operacji własnych** - maksymalna intensywność pomocy wynosi 95% (tzn. że **udział środków własnych będzie większy niż wynikający z przepisów rozporządzenia dot. wdrażania LSR.)**

Uregulowania sposobu wyboru i oceny operacji, a także stosowanych podczas tego procesu kryteriów zaprojektowane zostały odrębnie dla projektów konkursowych oraz grantowych. W trakcie opracowywania rozwiązań formalnych zadbano o zgodność zapisów z przepisami obowiązującymi dla RLKS, a także dopasowanie ich do specyfiki obszaru objętego LSR (co szczegółowo zostało ujęte w sposobie formułowania kryteriów). Przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne zostały skonstruowane w taki sposób, aby umożliwiały sprawny i transparentny wybór operacji w oparciu o ustalenia poczynione podczas definiowania problemów, przedsięwzięć, celów i wskaźników.

2. Cel tworzenia procedur

Procedury określają sposób postępowania w ramach oceny i wyboru operacji indywidualnych projektów grantowych oraz projektów konkursowych. Ich celem jest zapewnienie transparentności wyboru i oceny operacji, przy zachowaniu parytetu gwarantującego, że co najmniej 50% głosów w decyzjach dotyczących wyboru pochodzi od partnerów nie będących instytucjami publicznymi.

Przedmiotem procedur jest określenie niedyskryminujących i przejrzystych zasad wyboru oraz obiektywnych kryteriów wyboru operacji, które pozwolą uniknąć konfliktu interesów i umożliwią wybór w drodze pisemnej procedury. Dzięki określeniu procedur oraz kryteriów wyboru możliwy będzie wybór operacji, a co za tym idzie, osiągnięte zostaną wskaźniki określone w LSR, w tym, co ważne dla całego obszaru, powstanie innowacyjny produkt – lokalna marka „Malowniczy Wschód" oraz zintegrowana z nią kompleksowa i innowacyjna oferta turystyczna wspólna dla całego obszaru LGD. W ramach danego naboru kryteria wyboru będą jednakowe dla wszystkich złożonych wniosków.

3. Zakres procedur

Na potrzeby realizacji LSR opracowane zostały trzy procedury: Procedura oceny i wyboru operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD, Procedura naboru w ramach konkursu grantowego oraz Procedura oceny i wyboru operacji własnych.

Pierwsza procedura w czytelny sposób opisuje kolejne etapy prowadzenia naboru wniosków od momentu przekazania informacji do Samorządu Województwa o planowanym konkursie, aż do momentu przekazania ocenionych przez Radę Programową wniosków. Z kolei procedura naboru w ramach konkursu grantowego opisuje dodatkowo etap podpisania umowy o powierzenie grantu, sposób jego rozliczania, kontroli i monitoringu. Procedura oceny i wyboru operacji własnych precyzuje warunki wnioskowania, wyboru i realizacji operacji własnych przez LGD.

Poniższa tabela zawiera wskazanie najważniejszych elementów, jakie określone zostały w ww. procedurach wraz z informacją gdzie zostały zawarte:

ZAKRES PROCEDUR	PROCEDURA OCENY I WYBORU OPERACJI REALIZOWANYCH PRZEZ PODMIOTY INNE NIŻ LGD	PROCEDURA NABORU W RAMACH KONKURSU GRANTOWEGO
Wskazano i opisano sposób udostępniania procedur do wiadomości publicznej	*Rozdział III. Ogłaszanie naboru, §3, ust. 6*	*Rozdział VII. Ogłoszenie o konkursie grantowym, §8, ust. 2*
Szczegółowo określono zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (opisano m.in. ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, wzory dokumentów)	*Rozdział VIII. Ocena zgodności operacji z LSR* *Rozdział IX. Ocena według lokalnych kryteriów wyboru* *Rozdział X. Ustalenie kwoty wsparcia* *Rozdział XI. Wybór operacji*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów oraz Rozdział X. Wybór grantobiorców*
Określono sposób organizacji naborów wniosków (opisano m.in. tryb ogłaszania, czas trwania naboru, miejsce składania wniosków)	*Rozdział III. Ogłaszanie naboru* *Rozdział IV. Składanie wniosków* *Rozdział V. Rejestrowanie wniosków* *Rozdział VI. Wycofywanie wniosków*	*Rozdział VII. Ogłoszenie o konkursie grantowym*
Przewidziano podawanie do publicznej wiadomości protokołów z posiedzeń dotyczących oceny i wyboru	*Rozdział XII. Poinformowanie o*	*Rozdział X. Wybór grantobiorców §21 ust. 1 pkt. b)*

operacji zawierających informacje o włączeniach z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem których wniosków wyłączenie dotyczy	*wynikach oceny, §12 ust.1 pkt.2*	
Określono szczegółowy sposób informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu (określono m.in. warunku i sposób wniesienia protestu oraz termin wniesienia protestu)	*Rozdział XII. Poinformowanie o wynikach oceny, §12 ust.1 pkt.1, Rozdział XIII. Postępowanie protestowe*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów, §16 i §17*
pozwalają uniknąć ryzyka konfliktu interesów, tj. zawierają wzory deklaracji bezstronności	*Rozdział II. Zasady ogólne, §2, ust.5*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów, §13, ust. 2*
przewidują regulacje zapewniające zachowanie parytetu sektorowego	*Rozdział XI. Wybór operacji §11, ust. 4*	*Rozdział X. Wybór grantobiorców, §20, ust. 7*
szczegółowo regulują sytuacje wyjątkowe (określono m.in. sposób postępowania w przypadku takiej samej liczby punktów)	*Rozdział XI. Wybór operacji §11, ust. 3*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów, §15, ust. 5; Rozdział X. Wybór grantobiorców, §20, ust. 3*
zapewniają stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru	*Rozdział III. Ogłaszanie naboru, §3, ust. 9*	*Rozdział VII. Ogłoszenie o konkursie grantowym, §8, ust. 6*
Określają tryb wniesienia przez wnioskodawców protestu od rozstrzygnięć organu decyzyjnego w sposób zapewniający możliwość skutecznego wniesienia protestu	*Rozdział XIII. Postępowanie protestowe*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów, §17*
Szczegółowo opisują proces wyboru grantobiorców, sposób rozliczania, monitoring i kontrolę	*Nie dotyczy*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów, Rozdział X. Wybór grantobiorców, Rozdział XIII. Weryfikacja wykonania zadań i rozliczania realizacji operacji, Rozdział XIV. Monitoring i kontrola*
Przewidziano prowadzenie rejestru interesów członków organu decyzyjnego	*Rozdział II. Zasady ogólne, §2, ust.5 Rozdział XI. Wybór operacji §11, ust. 4*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów, §13, ust. 2*
Przewidują przejrzysty sposób postępowania w sytuacji rozbieżnych ocen w ramach kryteriów	*Rozdział IX. Ocena według lokalnych kryteriów wyboru §9, ust.8*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów, §14, ust. 8*
Uwzględniają ustanowienie osoby, której zadaniem będzie czuwanie nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji, zgodności formalnej	*Rozdział II. Zasady ogólne, §2, ust.4 Rozdział VIII. Ocena zgodności operacji z LSR §8, ust. 5*	*Rozdział IX. Posiedzenie Rady i ocena grantów, §13, ust. 1*

Mając na uwadze powyższe informacje, zawarte szczegółowo w odpowiednich procedurach, przyjęte Procedury są zgodne z przepisami obowiązującymi dla RLKS (zwłaszcza z ustawą o RLKS), niedyskryminujące oraz przejrzyste.

4. Kryteria wyboru wniosków

Opracowane kryteria (stanowiące załącznik do Procedur oceny i wyboru operacji) mają charakter oceny wagowo-punktowej i zawierają opis wyjaśniający sposób oceny wskazujący wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium, nie budzące wątpliwości interpretacyjnych. Kryteria wyboru operacji zaprojektowane zostały odrębnie dla projektów konkursowych oraz grantowych, przy czym w przypadku projektów konkursowych, uwzględniono inne kryteria dla operacji realizowanych w ramach celu ogólnego pierwszego, inne dla operacji realizowanych w ramach celu ogólnego trzeciego. Formułowanie kryteriów odbywało się przy współudziale mieszkańców obszaru LGD, przedstawicieli grup defaworyzowanych oraz reprezentantów poszczególnych sektorów. Do wypracowanych podczas spotkania informacyjno-konsultacyjnego kryteriów wpłynęły dwie uwagi (jedna do Lokalnego Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego, druga telefonicznie), które dotyczyły odpowiednio zwiększenia liczby przyznawanych punktów, w przypadku osób wnioskujących o środki na założenie/rozwój firm, za działalność związaną z turystyką i/lub rekreacją i/lub usługami gastronomicznymi oraz uwzględnienia wśród kryteriów wyboru punktów za wpływ realizacji operacji na promocję LSR i LGD. Po konsultacji z Zarządem, obie uwagi zostały uwzględnione w kartach.

Na etapie wdrażania i realizacji LSR możliwa będzie zmiana lokalnych kryteriów wyboru, którą szczegółowo określa Procedura zmiany kryteriów, stanowiąca załącznik do LSR. Daje ona możliwość zarówno członkom LGD jak i potencjalnym beneficjentom na zmianę brzmienia poszczególnych kryteriów.

Kryteria wyboru operacji są ściśle powiązane z wnioskami z analizy SWOT oraz diagnozą obszaru i zakresem wsparcia dla grup defaworyzowanych. Z uwagi na zdefiniowane grupy defaworyzowane oraz ich problemy, premiowane będą operacje polegające na podjęciu działalności gospodarczej przez przedstawicieli tych grup. Ponadto, w przypadku operacji polegających na rozwijaniu

działalności premiowane będą operacje, w wyniku których zostanie utworzone miejsce pracy dla przedstawicieli wskazanych w LSR grup defaworyzowanych. Dodatkowo, w przypadku obu operacji, premiowane będą działania ukierunkowane na zaspokojenie potrzeb grup defaworyzowanych.

Mając na uwadze cele podejścia LEADER w okresie programowania 2014-2020, premiowane będą operacje, których realizacja zakłada wykorzystanie rozwiązań innowacyjnych, jak również sprzyjających ochronie środowiska lub przeciwdziałanie zmianom klimatu.

Kryteria wyboru premiują operacje innowacyjne. Oceniający dany wniosek, na podstawie zapisów we wniosku o przyznanie pomocy, będzie musiał stwierdzić, czy dany wniosek wpisuje się w innowacyjne podejście określone w LSR (przyznając punkty premiujące) czy też nie. W kartach oceny została doprecyzowana definicja oraz zakres innowacyjności, która podlega ocenie (zgodnie z opisem zawartym w Rozdziale X).

Ponadto kryteria wyboru operacji zostały tak sformułowane, aby w jak największym stopniu zapewnić realizację założonych do osiągnięcia wskaźników, które wynikają z przeprowadzonej diagnozy i analizy SWOT.

5. *Informacja o realizacji projektów grantowych*

LGD przewiduje realizację dwóch projektów grantowych, których zakres jest zgodny z §2 ust.1 oraz § 29 ust. 4 rozporządzenia MRiRW z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność objętego PROW na lata 2014-2020. Pierwszy projekt skupi się w głównej mierze na aktywizacji i integracji lokalnej społeczności obszaru LGD, przewidywana wartość projektu grantowego: 150 917,00 zł. Realizacja drugiego projektu przyczyni się częściowo do powstania innowacyjnego produktu – lokalnej marki „Malowniczy Wschód" oraz zintegrowanej z nią kompleksowej i innowacyjnej oferty turystycznej, wspólnej dla całego obszaru LGD (szerzej opisanej w Rozdziale X). Planowana wartość tego projektu to 253 877,00 zł.

Rozdział VII. Plan działania

Głównym założeniem planu działania jest realizacja celów i przedsięwzięć zawartych w Lokalnej Strategii Rozwoju. Będzie on polegał na ogłaszaniu naborów tematycznych wdrażających LSR. Środki te zostaną rozdysponowane poprzez ogłaszanie konkursów dla beneficjentów w zakresie konkretnych działań, zostaną również ogłoszone dwa konkursy dla grantobiorców.
Realizacja działań w ramach LSR została zaplanowana w kontekście 3 kluczowych etapów:
1 etap: lata 2016 – 2018
2 etap: lata 2019 – 2021
3 etap: lata 2022 – 2023.

Większość wskaźników została zaplanowana do realizacji w dwóch pierwszych etapach.

Tabela stanowiąca załącznik nr 4 do LSR przedstawia procentową realizację wskaźników, w odniesieniu do poszczególnych przedsięwzięć.

Rozdział VIII. Budżet LSR

Budżet Lokalnej Grupy Działania „Ziemi Chełmskiej" opracowany został przy wykorzystaniu wyników badania potrzeb społeczności lokalnej. Źródłem finansowania jest EFRROW.

Na realizację Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 LGD dysponuje kwotą 6 050 000,00 zł. Wielkość tej kwoty jest uzależniona od liczby ludności zamieszkującej obszar objęty LSR na dzień 31 grudnia 2013 r.

Na działania związane z rozwojem przedsiębiorczości na obszarze LGD zostanie przeznaczone 3 400 000,00 zł (56,20% całego budżetu). 100 000,00 zł przeznaczone zostanie na realizację dwóch projektów współpracy (jeden krajowy, jeden zagraniczny). Pozostała część środków zostanie przeznaczona w większości na realizację działań, które wpłyną na zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru LGD – łącznie 2 518 083,47 zł, tj. 41,62%, natomiast pozostałe 2,18 % - 131 916,53 zł na wsparcie włączenia społecznego mieszkańców LGD.

Rozkład budżetu został poprzedzony badaniami potrzeb wśród mieszkańców LGD, które znajdują odzwierciedlenie w analizie SWOT.

Środki wydatkowane na realizację strategii pochodzić będą głownie z 3 źródeł, w tym: budżet EFRROW, budżet państwa oraz wkład własny.

Poniżej zaprezentowano powiązania budżetu z poszczególnymi celami LSR, które mają przyczynić się do zrealizowania wizji wyrażonej innowacyjnym podejściem określonym w LSR, tj. powstania innowacyjnego produktu – lokalnej marki „Malowniczy Wschód" oraz zintegrowanej z nią kompleksowej i innowacyjnej oferty turystycznej, wspólnej dla całego obszaru LGD":

	Cele	Budżet na realizację celu	Powiązanie budżetu z celami
1	Wzmocnienie potencjału lokalnej gospodarki przyjaznej środowisku i tworzenie miejsc	3 400 000,00	*Atrakcyjność obszaru LGD warunkowana jest rozwojem przedsiębiorczości na jej terenie, gdyż przekłada się to przede wszystkim na miejsca pracy dla mieszkańców, a w konsekwencji na*

	pracy		*płacenie podatków, które zasilają również budżet lokalnego samorządu. Istotnym dla LSR jest wykorzystanie potencjału lokalnego dla tworzenia nowych przedsiębiorstw oraz produktów czy usług, aby w pełni wykorzystywać potencjał obszaru z wykorzystaniem rozwiązań proekologicznych. Dlatego też, budżet na działania na rozwój przedsiębiorczości* ***stanowi 56,20% całego budżetu LSR.***
2	Wsparcie włączenia społecznego mieszkańców LGD „Ziemi Chełmskiej”	131 916,53	*Spójność obszaru LGD, w sposób istotny związana jest z tożsamością mieszkańców (identyfikacja z miejscem i społecznością lokalną). Dlatego też, w ramach tego celu realizowane będą działania integrujące mieszkańców.* *Budżet na realizację 2 celu wynosi* ***2,18% całego budżetu LSR.***
3	Wzmocnienie potencjału turystycznego obszaru LGD przy wykorzystaniu zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych	2 518 083,47	*LGD dążyć będzie do zbudowania wspólnej, kompleksowej oferty turystycznej, spójnej dla całego obszaru, bazującej przede wszystkim na zasobach własnych.* *Budżet na realizację 3 celu wynosi* ***41,62% całego budżetu LSR.***
	Razem LSR:	**6 050 000,00**	

Rozdział IX. Plan komunikacji

Plan komunikacji z lokalną społecznością określa reguły prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych przez Lokalną Grupę Działania “Ziemi Chełmskiej” odniesieniu do środków pomocowych UE, dostępnych w związku z realizacją Umowy Ramowej dotyczącej Lokalnej Strategii Rozwoju. U podstaw Planu komunikacji leży przekonanie, iż **komunikacja** w procesie tworzenia i wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju jest **warunkiem nieodzownym w osiąganiu założonych w niej efektów**. Zasadniczym czynnikiem w planowaniu skutecznej komunikacji jest jej obustronność, a więc komunikacja na linii LGD – społeczności lokalne – LGD, co pozwala na pozyskiwanie informacji zwrotnej i służy transparentności działań LGD, a także jest niezwykle istotne w budowaniu zaufania do LGD, która w swej działalności korzysta ze środków publicznych.

Niniejszy Plan komunikacji w swej konstrukcji zawiera **opis celów, działań komunikacyjnych podporządkowanych tym celom, a także środków i narzędzi przekazu informacji na linii LGD – społeczności lokalne,** jakich LGD zamierza używać w komunikowaniu się z mieszkańcami obszaru na poszczególnych etapach wdrażania LSR. Służy identyfikacji występujących problemów komunikacyjnych (poprzez monitoring i ewaluację), dzięki czemu jest narzędziem kształtującym jakość oraz poziom współpracy i zaangażowania partnerów i interesariuszy LGD. Plan był tworzony oddolnie, tj. z zastosowaniem zasady rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Do udziału w jego opracowaniu zaproszono mieszkańców wszystkich gmin obszaru LGD, ze wszystkich partnerskich sektorów.

Mając na uwadze celowość tworzenia Planu komunikacji, w trosce o skuteczność uwzględnionych w nim działań i narzędzi, przy opracowaniu dokumentu wzięto pod uwagę wyniki przeprowadzonej **analizy problemów i potrzeb komunikacyjnych w zakresie komunikowania się LGD z mieszkańcami obszaru** oraz wyniki badania **ewaluacyjnego poprzednio wdrażanej strategii, przeprowadzone na przełomie lat 2014-2015.** Pytania dotyczące oczekiwanych przez mieszkańców metod i sposobów komunikacji w odniesieniu do realizacji LSR zawarto też **w ankiecie skierowanej do mieszkańców na etapie opracowywania analizy SWOT oraz określania celów LSR**. Temat ten był również dyskutowany podczas otwartych spotkań konsultacyjno-informacyjnych organizowanych w I etapie prac nad LSR. Zebrano wówczas uwagi oraz oczekiwania mieszkańców obszaru w zakresie informowania ich o działaniach związanych z realizacją Strategii. W oparciu o zebrane w ten sposób informacje przygotowano wstępną propozycję zapisów Planu komunikacji, która została skonsultowana z mieszkańcami obszaru LGD w trakcie kolejnych etapów prac nad LSR. Przygotowano także formularz uwag, na którym mieszkańcy mogli zgłosić swoje propozycje, uwagi, sugestie do treści dokumentu. Treść Planu do umieszczenia w projekcie LSR również została poddana konsultacjom społecznym.

Analiza komunikacji na linii LGD – społeczność lokalna wskazała na **potrzebę** bieżącego informowania potencjalnych wnioskodawców o LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania dofinansowania, typach operacji, kryteriach wyboru i oceny operacji, o terminach naboru wniosków o wsparcie, o efektach realizacji LSR osiągniętych na danym etapie jej wdrażania, potrzebę wsparcia merytorycznego i technicznego wnioskodawców w zakresie przygotowania i rozliczania wniosków, potrzebę promowania wśród mieszkańców obszaru LGD lokalnych dobrych praktyk w zakresie wdrażania LSR oraz potrzebę wsparcia w zakresie nawiązywania współpracy pomiędzy mieszkańcami w celu realizacji wspólnych projektów.

Młodzi mieszkańcy obszaru LGD wnioskowali o gromadzenie bazy e-mailowej osób, które zainteresowane są uzyskiwaniem bieżącej informacji i przesyłanie informacji z wykorzystaniem poczty elektronicznej, jak również utworzenie e-newslettera. Zasugerowano ponadto, by szczegółowe informacje o możliwym zakresie wsparcia i warunkach ubiegania się o nie, były przekazywane z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym jeszcze przed ogłoszeniem naboru, w pierwszej kolejności z wykorzystaniem technik informacyjno-komunikacyjnych (zwiększających dostępność do informacji oraz obniżających koszty jej uzyskania).

Do **najskuteczniejszych metod w komunikacji** na linii LGD – społeczność lokalna zaliczono artykuły na portalach internetowych i społecznościowych, ogłoszenia na tablicach informacyjnych w siedzibach instytucji publicznych, wydarzenia promocyjne, szkolenia, spotkania informacyjno-konsultacyjne i indywidualne doradztwo. Za **najmniej skuteczne** mieszkańcy uznali publikacje w postaci ulotek i folderów na temat działalności LGD.

Ponadto wprowadzono kilka **innowacyjnych metod komunikacji**, w tym m.in. **interaktywne zakładki na portalu internetowym LGD, w postaci możliwości komentowania i wyrażania opinii, mailing i newslettery**, **a także utworzenie Mobilnego Punktu Informacyjno-Doradczego LSR** (pracownik punktu co najmniej 2 razy w miesiącu będzie pełnił dyżur na terenie każdej z gmin; ponadto punkt będzie działał podczas wydarzeń organizowanych na terenie LGD, których uczestnikami są lokalne społeczności, takich jak m.in. dożynki, imprezy kulturalne, integracyjne, sportowe, targi pracy, kiermasze, festyny). Szczególną uwagę w działaniach komunikacyjnych LGD będzie zwracać na uzyskanie informacji zwrotnej od lokalnych społeczności, na temat jakości świadczonej przez LGD pomocy, w postaci komentarzy na portalu internetowym i na portalach społecznościowych, pozyskiwaniu ankiet od lokalnych społeczności bezpośrednio wyrażających opinie i oceny na temat efektów wdrażania LSR oraz działalności LGD.

Portale społecznościowe dają możliwość pozyskiwania informacji zwrotnej od mieszkańców obszaru w prostej formie „lubię to", jak również pozwalają na dłuższe komentarze. Dzięki wbudowanemu modułowi prowadzenia statystyk LGD otrzymuje też obraz zainteresowania treściami, które publikuje.

Cele działań komunikacyjnych

Cele działań komunikacyjnych wynikają z przeprowadzonej przez LGD analizy potrzeb i problemów komunikacyjnych na linii LGD - społeczności lokalne.

Celem ogólnym działań komunikacyjnych zawartych w niniejszym Planie komunikacji jest **promowanie LSR** wśród ogółu mieszkańców obszaru LGD „Ziemi Chełmskiej" oraz **rozpowszechnianie informacji** o możliwościach wsparcia przewidzianych w strategii wśród potencjalnych beneficjentów. Realizacji celu głównego służyć będzie realizacja następujących **celów szczegółowych**:

- poinformowanie mieszkańców obszaru LGD, o LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania pomocy oraz typach operacji, na których realizację będzie można otrzymać wsparcie.
- poinformowanie mieszkańców obszaru LGD o planowanych konkursach i innych działaniach podejmowanych przez LGD, zwiększenie zaangażowania mieszkańców w działalność LGD oraz promocja dobrych praktyk LGD.
- poinformowanie mieszkańców obszaru LGD o ogłoszonym konkursie i terminach przyjmowania wniosków.
- poinformowanie o wynikach konkursu.
- informowanie o zasadach rozliczania i realizacji projektów.
- poznanie opinii o jakości działań podejmowanych przez LGD i usług doradczych świadczonych przez LGD.
- tworzenie pozytywnego i profesjonalnego wizerunku LGD.
- uzyskanie informacji zwrotnych od lokalnych społeczności na temat wpływu realizacji LSR na poprawę jakości życia na obszarze LGD oraz pracy LGD.

Każdemu z celów działań komunikacyjnych przypisano wskaźniki, których osiągnięcie będzie stanowiło podstawę do oceny stopnia realizacji danego celu. Powiązanie wskaźników z celami, informację na temat sposobu ich pomiaru oraz efekty działań komunikacyjnych wynikających z założonych celów szczegółowych prezentuje Tabela *Plan komunikacji* stanowiąca zał. nr 5 do LSR.

Działania komunikacyjne i środki przekazu

Cele komunikacyjne będą realizowane poprzez zastosowanie zróżnicowanych **działań komunikacyjnych oraz środków przekazu**. Katalog **działań komunikacyjnych** planowanych do zastosowania w komunikacji LGD ze społecznością lokalną na poszczególnych etapach wdrażania LSR obejmuje:

- **kampanie informacyjne i informacyjno-promocyjne** - realizowane głównie za pomocą następujących **środków przekazu**: ogłoszenia i artykuły na stronie www LGD oraz www gmin należących do LGD, Newsletter, ogłoszenia na tablicach ogłoszeń w siedzibach instytucji publicznych oraz w siedzibach sołectw, ulotki, ogłoszenia/artykuły w prasie lokalnej, artykuły na portalach społecznościowych, mailing, działalność Mobilnego Punktu Informacyjno-Doradczego LSR.
- **spotkania informacyjne/szkolenia/doradztwo** - zastosowane głównie celem informacji i wsparcia potencjalnych beneficjentów, w postaci spotkań informacyjnych, szkoleń oraz indywidualnego doradztwa obejmującego doradztwo stacjonarne w Biurze LGD oraz doradztwo niestacjonarne świadczone w Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych oraz w Mobilnym Punkcie Informacyjno-Doradczym, realizowane za pomocą następujących **środków przekazu**: prezentacje i materiały szkoleniowe drukowane i w wersji elektronicznej.
- **badania satysfakcji i jakości**, realizowane za pomocą **środków przekazu** jakimi są: ankiety wypełniane przez wnioskodawców i beneficjentów po udzielonym doradztwie, po szkoleniach i spotkaniach, ankiety elektroniczne, ankiety wypełnianie przez uczestników wydarzeń organizowanych przez LGD, ankiety on-line, wywiady z organami i członkami Stowarzyszenia, wywiady z pracownikami biura LGD.

LGD zamierza zastosować specjalne działania komunikacyjne adresowane **do grup wykluczonych, defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy**:

- spotkania w siedzibach Powiatowego Urzędu Pracy w Chełmie i w Hrubieszowie,
- zapraszanie przedstawicieli samorządu uczniowskiego szkół ponadgimnazjalnych oraz młodzieżowych organizacji pozarządowych z terenu LGD na spotkania i szkolenia,

- udział w targach pracy na obszarze LGD,
- informacja o LSR na gminnych spotkaniach organizacji pozarządowych, gminnych spotkaniach z sołtysami,
- doradztwo indywidualne (stacjonarne w biurze LGD i niestacjonarne w Mobilnym Punkcie Informacyjno-Doradczym LSR oraz Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych na terenach gmin obszaru LGD),
- informacje na stronie (www LGD oraz podmiotów wchodzących w skład LGD, www PUP, www GOK),
- informacje na portalach społecznościowych, poczta elektroniczna, e-newsletter, mailing.

W stosunku do grup defaworyzowanych, LGD planuje ponadto zastosować **innowacyjną formę komunikacji** tzw. **Streetworking**, mającą na celu aktywizowanie ww. grup przez specjalistów w swoich dziedzinach (m.in. pracownicy pomocy społecznej), którzy mając bezpośredni kontakt z odbiorcami są w stanie do nich dotrzeć, przekazać informacje oraz pozyskać informację zwrotną. W trosce o zapewnienie skuteczności komunikacji **z osobami o różnych rodzajach niepełnosprawności** oraz ich równego dostępu do informacji na temat wdrażania LSR, LGD planuje uzupełnić standardowy sposób komunikacji o **innowacyjne środki**, które pomogą osobom niepełnosprawnym w odbiorze komunikatów, np. dostosowanie strony www LGD dla osób niedowidzących oraz e-konsultacje.

We wszystkich działaniach komunikacyjnych skierowanych do mieszkańców przestrzegana będzie zasada odpowiedniego oznakowania komunikatu informująca o źródłach finansowania z funduszu PROW 2014-2020. Wszelkie materiały i publikacje (tradycyjne i internetowe) będą wyraźnie oznaczone logotypami LGD i oraz Programu, co wpłynie na promocję i rozpoznawalność marki oraz zwiększy świadomość mieszkańców co do działań LGD.

Adresaci działań komunikacyjnych

Działania komunikacyjne zaplanowane w niniejszym Planie komunikacji adresowane są do **grup docelowych**, które wynikają z LSR i zapisanych tam celów, tj.:

- **mieszkańcy obszaru, w tym grupy defaworyzowane** (osoby młode do 25 roku życia, osoby starsze po 50 roku życia, osoby długotrwale bezrobotne, kobiety oraz osoby niepełnosprawne),
- **przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, osoby fizyczne chcące rozpocząć działalność gospodarczą, rolnicy**
- **organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, w tym Koła Gospodyń Wiejskich, zespoły ludowe,**
- **JST** (władze publiczne i instytucje publiczne, w tym instytucje kultury),
- **członkowie Stowarzyszenia i jego organów-** będący odbiorcami kampanii informacyjno-promocyjnych, badań satysfakcji i jakości,
- **pracownicy biura LGD** będący odbiorcami badań satysfakcji i jakości, spotkań nt. zasad oceniania i wyboru operacji przez LGD,
- **media.**

Udział społeczności lokalnych i wyodrębnionych z niej poszczególnych grup adresatów-interesariuszy w procesie komunikacji będzie możliwie szeroki i co do zasady otwarty.

Analiza efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu

Niniejszy Plan komunikacji zakłada cele, które dzięki niemu mają zostać osiągnięte. Celom tym podporządkowano działania i odpowiednio dobrano środki przekazu. LGD jako instytucja zaangażowana we wdrażanie LSR będzie **regularnie monitorować** oraz **dokonywać oceny skuteczności prowadzonych działań komunikacyjnych i stosowanych środków przekazu** pod kątem osiągnięcia zaplanowanych efektów, a także racjonalnego wykorzystania budżetu Planu komunikacji. **Monitoring prowadzony będzie raz na kwartał** m.in. w oparciu o dane z ankiet wypełnianych przez lokalne społeczności, listy obecności na spotkaniach i szkoleniach, karty doradztwa, dane z poszczególnych naborów, statystyki dostępne dla portali internetowych i społecznościowych, w tym: liczba odsłon artykułów, liczba pobrań materiałów, liczba komentarzy oraz ich wydźwięk (pozytywny lub negatywny), liczba like'ów, monitoring pochodzenia odbiorców, a także liczba subskrybentów e-newslettera. Zebrane w ten sposób informacje odpowiednio przeanalizowane i zinterpretowane pomogą w **lepszym dostosowaniu portali internetowych i społecznościowych LGD do odbiorców**, zwłaszcza pod kątem publikowanych przez nas treści oraz zwiększeniu skuteczności prowadzonych naborów, organizowanych spotkań, szkoleń, doradztwa. **Ewaluacja dokonywana będzie co najmniej raz w roku** w oparciu o sprawozdania kwartalne z monitoringu oraz rejestr danych LGD.

Jeśli w wyniku monitoringu lub ewaluacji zostanie stwierdzone, iż któreś z działań komunikacyjnych czy też środków przekazu nie przynosi pożądanych efektów, zostanie zastosowany plan naprawczy. Plan ten polegać będzie na modyfikacji dotychczasowych praktyk komunikacyjnych, ich udoskonaleniu lub wprowadzeniu innych, które w ocenie LGD będą bardziej odpowiednie w drodze do osiągnięcia celu.

Wyniki monitoringu oraz ewaluacji będą na bieżąco publikowane, w formie zestawień kwartalnych, rocznych i końcowych na stronie internetowej LGD oraz gmin wchodzących w obszar LGD.

Wykorzystanie wniosków/opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych

W Planie komunikacji przewidziano również działania komunikacyjne mające na celu pozyskanie informacji o funkcjonowaniu LGD i realizacji LSR. Dane będą zbierane w formie informacji zwrotnej na temat oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie. Dodatkowe informacje zbierane będą podczas działań informacyjnych o zasadach i efektach LSR skierowanych do potencjalnych wnioskodawców oraz do mieszkańców obszaru. Pozyskane w ten sposób informacje zostaną wykorzystane do aktualizacji LSR, procedur oraz ewentualnej zmiany funkcjonowania poszczególnych organów LGD czy biura.

Wyniki działań realizowanych w ramach Planu komunikacji będą upubliczniane za pomocą internetowych środków przekazu. Raporty i zestawienia będą na bieżąco pojawiały się na stronie internetowej LGD. Na stronach gmin zamieszczony będzie też komunikat odsyłający odbiorców do strony LGD.

W sytuacji zaistnienia problemów z wdrażaniem LSR, a także potencjalnego pojawienia się sytuacji niesatysfakcjonującej akceptacji społecznej wdrożone zostaną następujące środki zaradcze:

Zagrożenie	Środki zaradcze
Niewłaściwe zrozumienie komunikatów – trudny język branżowy „projektowy", zmiana zasad w stosunku do poprzedniego okresu programowania (nabyte nawyki).	Kierowanie komunikatów sformułowanych prostym językiem, wskazanie na zmiany w stosunku do poprzedniego okresu programowania (dodatkowe spotkania, doradztwo w Biurze LGD bądź w Mobilnym Punkcie Informacyjno-Doradczym LSR).
Małe zainteresowanie społeczności lokalnej pozyskaniem dofinansowania w budżetu LSR (lęk przez odpowiedzialnością finansową, obawa przed podejmowaniem ryzyka).	Wskazanie dobrych praktyk oraz korzyści płynących z pozyskania środków z budżetu LSR (dodatkowe spotkania ze społecznością w których udział wezmą byli beneficjenci, specjalistyczna pomoc Mobilnego Punktu Informacyjno-Doradczego.
Duża liczba odrzuconych wniosków przez Samorząd Województwa na etapie weryfikacji (słaba jakość przygotowanych wniosków).	Świadczenie specjalistycznego doradztwa (stacjonarnego, w Mobilnym Punkcie Informacyjno-Doradczym LSR, w formie e-konsultacji), co ułatwi potencjalnym beneficjentom korzystanie z usług doradczych biura LGD.
Nieprawidłowa realizacja projektów skutkująca niewypłaceniem środków.	Prowadzenie monitoringu podpisanych umów oraz utrzymywanie stałego kontaktu z beneficjentami i SW w celu nadzoru nad prawidłową realizacją projektów. Ingerowanie w przypadku zagrożeń (pomoc doradcza oraz specjalistyczne szkolenia z zakresu realizacji i rozliczania operacji).
Problemy zgłaszane przez beneficjentów na etapie realizacji projektów (bariery wynikające z braku doświadczenia, niezrozumienia dokumentów prawnych i braku orientacji w przepisach).	Organizacja spotkań mających na celu objęcie specjalistyczną opieką indywidualnego beneficjenta i przeprowadzenie go przez najtrudniejsze etapy realizacji projektu.
Brak zaufania do LGD jako instytucji zajmującej się Funduszami i przekonanie o ich niedostępności.	Bezpośrednie kontakty mieszkańców z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za LSR. Szkolenia dla beneficjentów.

Rozdział X. Innowacyjność - dotyczy całego procesu tworzenia i realizacji LSR

Pojęcie innowacji oznacza tworzenie czegoś nowego, jak i przekształcenie istniejących możliwości w nowe idee i wprowadzenie ich do praktycznego zastosowania. W niniejszej strategii innowacyjność należy rozpatrywać w odniesieniu do obszaru LSR jako całości, zarówno na etapie jej tworzenia jak i realizacji. W niniejszym rozdziale przedstawiono kierunki umożliwiające zastosowanie rozwiązań innowacyjnych, natomiast praktyczne aspekty zostały uszczegółowione w kryteriach wyboru operacji.

Na etapie opracowania LSR innowacyjność przejawia się w doborze nowych i skutecznych metod partycypacji społecznej, takich jak world café, open space, grupy wielokrotne czy warsztaty przyszłościowe (szczegółowo opisane w rozdziale II. Partycypacyjny charakter LSR), których zastosowanie pozytywnie wpłynęło na liczbę uczestników konsultacji społecznych, a także na jakość wypracowanych efektów. Wykorzystane metody skutecznie zaktywizowały lokalną społeczność, jednocześnie budując w niej przekonanie, że jej głos w opracowaniu i realizacji założeń LSR ma kluczowe znaczenie. Dzięki oddolnemu, partycypacyjnemu charakterowi prac nad strategią oraz w oparciu o przeprowadzoną diagnozę obszaru, określone zostały kierunki rozwoju obszaru LGD uwzględniające potrzeby jego mieszkańców oraz wykorzystujące jego niepowtarzalne atuty.

Przez innowacyjność premiowaną na terenie LGD należy rozumieć nowatorskie wykorzystanie oraz zintegrowanie zasobów własnych obszaru**. Innowacyjność na etapie realizacji LSR będzie się wyrażać w stworzeniu unikatowej obejmującej cały obszar LGD marki „Malowniczy Wschód", odwołującej się do istniejących na obszarze LGD tożsamości lokalnej, dziedzictwa przyrodniczego, historycznego i kulturowego, stanowiących o unikalnym charakterze obszaru oraz wpisującej się w nią, kompleksowej i innowacyjnej oferty turystycznej, spójnej dla całego obszaru**. Marka identyfikować będzie obecne jak i przyszłe produkty, lokalne usługi i inicjatywy, a także podmioty gospodarcze, twórców ludowych oraz podmioty działające w obszarze lokalnej kultury.

W niniejszej LSR przewiduje się realizację operacji, które wesprą **stworzenie innowacyjnego na obszarze LGD produktu tj. marki lokalnej „Malowniczy Wschód" oraz wpisanej w nią kompleksowej oferty turystycznej**, opierającego się na:

- zintegrowanej i wykorzystującej nowatorskie rozwiązania (m.in. aplikacje mobilne, tablice informacyjne z kodami QR,) promocji całego obszaru LGD pod wspólną marką „Malowniczy Wschód",
- wykorzystaniu potencjału Trasy rowerowej „Malowniczy Wschód"- trasa docelowo obejmie swym zasięgiem wszystkie gminy obszaru LGD, połączy miejsca rekreacji i wypoczynku (zbiorniki wodne) oraz kluczowe atrakcje i miejsca strategiczne, stanowiąc jednocześnie spójną całość z systemem szlaków turystycznych przebiegających przez obszar LGD, bądź w jego bliskim sąsiedztwie (m.in. GREEN VELO, Greenways „Dziedzictwo Wschodu"). Innowacyjnym będzie też „wyprowadzenie" Trasy poza granicę Polski i jej połączenie ze szlakami turystycznymi znajdującymi się po stronie ukraińskiej (na obszarze LGD znajdują się dwa przejścia graniczne: w Dorohusku i w Zosinie),

- utworzeniu w obrębie Trasy rowerowej „Malowniczy Wschód" nowatorskiej „ścieżki widokowej" wykorzystującej już istniejące punkty widokowe oraz punkty nowo tworzone w miejscach szczególnie ważnych z punktu widzenia występujących tam zasobów przyrodniczych czy kulturowych,
- tworzeniu innowacyjnych na obszarze LGD form ożywienia gospodarki wiejskiej oraz kultywowania lokalnych tradycji tj. izb tradycji/wiosek/zagród tematycznych (w związku z lokalną tradycją wypiekania chleba w gminie Dorohusk czy też występowaniem na obszarze powiązań historycznych z osadami słowiańskimi - grodzisko wczesnośredniowieczne w Busieńcu (gm. Białopole), grodzisko wczesnośredniowieczne „Maczuły" w Horodysku (gm. Leśniowice), grodzisko wczesnośredniowieczne z trzema pierścieniami wałów zwane „Pohulanka" lub „Zamczysko" w Majdanie Nowym (gm. Wojsławice)),
- nowatorskim wykorzystaniu aspektów trójkulturowości (katolickiej, żydowskiej i prawosławnej) poprzez organizację imprez tematycznych łączących obrzędy i tradycje poszczególnych kultur w ramach jednego obszaru tematycznego, a także szczególną dbałość o zabytki sakralne unikatowe dla obszaru (idealnym miejscem na realizację są Wojsławice - miejscowość, w której do dziś zachowały się świątynie trzech kultur - kościół katolicki, synagoga oraz cerkiew prawosławną, a także Dubienka – w której znajdziemy zarówno kościół katolicki, jak i cerkiew prawosławną),
- zagospodarowaniu technicznym i dostosowaniu zbiorników wodnych istniejących na terenach gmin, na których trasa „Malowniczy Wschód" dopiero zostanie wytyczona i oznakowana,
- tworzeniu questów tematycznych pieszych i rowerowych i skorelowanych z nimi „paszportów turystycznych",
- wykorzystaniu możliwości jakie niesie potencjał rzeki Bug, w tym organizacji imprez nawiązujących do tradycji słowiańskich, np. Noc Świętojańska, wykorzystaniu rzeki do celów rekreacyjnych (np. kajaki),
- przenikaniu się kultury polskiej i ukraińskiej, szczególnie w gminie Horodło – najdalej na wschód wysuniętej gminie w Polsce,
- organizacji imprez aktywizujących lokalną społeczność z wykorzystaniem unikatowych dla obszaru cech przyrodniczych i historycznych, niepowtarzalnego dziedzictwa kulturowego, kulinarnego (m.in. organizacja Jarmarku Aktywności Kobiet z Lnem Złocistym w tle w gminie Żmudź. Len złocisty to niezwykle rzadko występująca roślina, wpisana na *Czerwoną listę roślin i grzybów Polski*, która występuje na terenie gminy),
- tworzeniu nowych funkcji opartych na dawnych tradycjach i zwyczajach np. poprzez powstawanie tematycznych obiektów agroturystycznych, co korzystnie wpłynie na tworzenie i rozwój przedsiębiorczości,
- wykorzystaniu możliwości płynących z umiejscowienia przez Andrzeja Pilipiuka akcji cyklu powieści o Jakubie Wędrowyczu na terenie LGD (Jakub Wędrowycz był postacią fikcyjną zamieszkującą w Majdanie Starym w gminie Wojsławice) poprzez organizację wycieczek tematycznych szlakiem przygód bohatera literackiego, również wirtualnych.

W trakcie realizacji założeń niniejszej LSR innowacyjność będzie miała odzwierciedlenie również w ramach operacji podejmowanych przez podmioty ubiegające się o ich dofinansowanie i to zarówno w sferze przedsiębiorczości, jak również realizacji operacji inwestycyjnych i działań miękkich podejmowanych przez różne podmioty.

W ramach Przedsięwzięcia 1.1.1: T*worzenie nowych miejsc pracy,* potencjalni beneficjenci ubiegający się o środki na utworzenie lub rozwój działalności gospodarczej otrzymywali będą, na etapie oceny operacji, dodatkowe punkty za:

- wykorzystanie nowatorskich rozwiązań technicznych lub technologicznych,
- wprowadzenie na lokalny rynek nowego lub znacząco ulepszonego lub zmodyfikowanego produktu lub usługi,
- nietypowe podejście do wykorzystania lokalnych zasobów, tradycji,
- skracanie łańcuchów dostaw i/lub promowanie współpracy między przedsiębiorstwami,

Innowacyjność promowana i wykazywana będzie również w ramach realizacji Przedsięwzięcia 3.3.2: *Wykorzystanie i promocja walorów turystycznych,* w ramach którego za innowacyjne uznawane będą operacje:

- wykorzystujące partycypacyjne metody aktywizacji społeczności lokalnej składające się na realizację danej operacji,
- wykorzystujące nowatorskie rozwiązania techniczne lub technologiczne przy budowie, rozbudowie i modernizacji obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej sprzyjające ochronie środowiska czy przeciwdziałaniu zmianom klimatycznym,
- stosujące innowacyjne kanały i instrumenty promocji,
- dążące do powstania i rejestracji tradycyjnego produktu lokalnego lub marki lokalnej,
- promujące współpracę podmiotów działających w różnych branżach w jednym wspólnym celu (sieciowanie),
- skupiające w jednym miejscu różnorodne atrakcje turystyczne,
- wykorzystujące i promujące unikalne walory przyrodnicze i kulturowe, np. unikalne formy przyrody, ginące i tradycyjne zawody, dziedzictwo kulinarne, obiekty o wybitnych walorach architektoniczno-krajobrazowych.

Operacje takie będą dodatkowo punktowane na etapie oceny operacji.

Rozdział XI. Zintegrowanie

Podejście zintegrowane zastosowane w niniejszej strategii obejmuje i integruje wszystkie aspekty życia lokalnej społeczności (sferę społeczną, kulturową, przyrodniczą, gospodarczą, historyczną). Określone cele i przedsięwzięcia wynikają z diagnozy obszaru, analizy SWOT i przeprowadzonego procesu konsultacji społecznych z zastosowaniem metod partycypacyjnych oraz są ze sobą ściśle powiązane, komplementarne i odpowiadają na potrzeby lokalnej społeczności zidentyfikowane na poprzednich etapach tworzenia LSR, umożliwiając wykorzystanie endogenicznego potencjału terytorium, jego zasobów i wiedzy.

Zintegrowany charakter LSR przejawia się, w pierwszej kolejności, **w spójności i kompleksowości celów i przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji** i odpowiadających zidentyfikowanym potrzebom lokalnej społeczności, w tym osobom z grup

defaworyzowanych i przedstawicielom grup docelowych strategii. Cele oraz przedsięwzięcia są nastawione w szczególności na wzmocnienie potencjału turystycznego obszaru LGD przy wykorzystaniu zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych, wsparcie lokalnej gospodarki, w tym szczególnie działającej w branżach okołoturystycznych oraz wsparcie włączenia społecznego. Poszczególne cele i przedsięwzięcia są ze sobą zintegrowane na płaszczyźnie poziomej we wspólnym obszarze tematycznym, jak również w płaszczyźnie pionowej poprzez umożliwienie połączeń i interakcji pomiędzy nimi, ponieważ wszystkie składają się na osiągnięcie zrównoważonego rozwoju obszaru w zakresie gospodarczym, społecznym i turystycznym.

Cele i przedsięwzięcia zostały tak dobrane i sformułowane, aby odpowiadały na potrzeby lokalnej społeczności zapewniając jej możliwość rozwoju, a także umożliwiały **integrację podmiotów różnych sektorów** zaangażowanych w realizację poszczególnych działań. Tworzenie nowych miejsc pracy oraz wsparcie edukacyjne dla nowych i istniejących podmiotów gospodarczych z zakresu przedsiębiorczości, promujących rozwiązania innowacyjne i proekologiczne, umożliwia integrację zarówno przedsiębiorców, mieszkańców (osób zainteresowanych założeniem działalności gospodarczej), przedstawicieli sektora społecznego (np. KGW), a także przedstawicieli sektora publicznego, poprzez wymianę doświadczeń związanych z istnieniem firm na rynku, stosowaniem rozwiązań innowacyjnych i proekologicznych, umożliwi zdobycie kontaktów, które zaowocują współpracą w przyszłości (np. istniejące już gospodarstwo agroturystyczne podejmie współpracę z nowopowstałą firmą oferującą przejażdżki konne po okolicy czy wypożyczanie rowerów oraz z lokalnym KGW, które może brać czynny udział w organizacji np. wieczorów z piosenką ludową, które mogłyby na stałe wejść do oferty gospodarstwa). Natomiast przedstawiciele JST mogą się włączyć w proces edukacyjny dla nowych i istniejących podmiotów gospodarczych z głosem doradczym oraz świadczyć pomoc w zakresie rejestracji firmy. Bezpośredni kontakt z lokalnymi przedsiębiorcami umożliwi podjęcie wzajemnej współpracy między sektorem gospodarczym, a publicznym w przyszłości. Realizacja przedsięwzięć zaplanowanych w ramach celów szczegółowych stwarza wiele możliwości na integrację międzysektorową. Jednym z przykładów jest tutaj np. remont świetlicy wiejskiej administrowanej przez samorządy gminne przeprowadzony przez lokalne firmy z branży budowlanej. Wyremontowany obiekt zostanie oddany w użytkowanie organizacji pozarządowej lub KGW, które organizowały w nim będą różnorodne formy aktywizacji społecznej, zarówno warsztaty, spotkania integrujące pokolenia (np. spotkania seniorów z dziećmi i wspólne zajęcia plastyczne / koronkarskie / hafciarskie), spotkania przy piosence ludowej angażujące lokalne zespoły śpiewacze i orkiestry dęte i wiele innych form umożliwiających integrację mieszkańców oraz inicjujące proces włączenia społecznego.

Założenia LSR stwarzają również idealne warunki do **zintegrowania zasobów** przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych obszaru LGD poprzez **dążenie do zbudowania marki lokalnej „Malowniczy Wschód"** oraz kompleksowej, innowacyjnej, a przede wszystkim spójnej dla całego obszaru LGD oferty turystycznej. Aby oferta była kompletna i atrakcyjna dla przedstawicieli rożnych grup wiekowych, zainteresowanych spędzaniem wolnego czasu w sposób aktywny lub bierny, planujących pobyt weekendowy lub dłuższy, musi angażować:

- zasoby przyrodnicze – m.in. parki krajobrazowe, rezerwaty przyrody, pomniki przyrody, zbiorniki wodne,
- zasoby historyczne – m.in. dobrze oznakowane i opisane obiekty zabytkowe, miejsca bitew i ważnych wydarzeń historycznych, kurhany,
- zasoby kulturowe – m.in. kalendarz imprez cyklicznych charakterystycznych dla regionu (np. Dni Wojsława w Wojsławicach, Święto Lnu Złocistego w Żmudzi, „Wesele po Majdańsku" w Majdanie Ostrowskim), izby pamięci rzemiosła ludowego, warsztaty kulinarne tradycyjnej kuchni lokalnej oraz kuchni ukraińskiej (współpraca z zagranicą), występy regionalnych zespołów śpiewaczych i orkiestr dętych, Gminne Ośrodki Kultury,
- zasoby społeczne – m.in. lokalne organizacje pozarządowe, Koła Gospodyń Wiejskich, mieszkańcy, twórcy ludowi, przedsiębiorcy, władze lokalne.

Dążenie do zbudowania wspólnej oferty turystycznej obszaru wymaga wykorzystania nie tylko opisanych powyżej szans na integrację zasobów i współpracę podmiotów różnych sektorów, ale umożliwia również **integrację wewnątrz konkretnych sektorów**. Współpraca jednostek szczebla samorządowego (sektor publiczny) z terenu gmin LGD od wielu lat przebiega bez zakłóceń i staje się coraz bardziej intensywna. Gminy podejmują współpracę w różnych dziedzinach. Sztandarowym przykładem jest zrealizowany projekt „Turystyka międzynarodowa impulsem rozwoju gospodarczego", którego liderem była gmina Wojsławice, a partnerami gminy Dorohusk, Leśniowice oraz Żmudź. W nowym okresie programowania gminy będą realizowały działania o podobnym charakterze, wynikające z zapisów LSR, tj. dążyły do odnowy i modernizacji obiektów zabytkowych, zagospodarowania i wykorzystania do celów rekreacyjnych istniejących zbiorników wodnych, budowały i modernizowały obiekty działające w sferze kultury, będą współorganizatorami imprez dla mieszkańców i turystów, promujących walory turystyczne obszaru i jego zasoby kulturowe oraz społeczne.

Wszystkie wymienione powyżej przykłady stanowią o **silnej integracji całego obszaru LGD**, jako terenu atrakcyjnego turystycznie. Gminy, które dotychczas nie upatrywały szansy swojego rozwoju w branży turystycznej lub w pojedynkę nie były w stanie przebić się ze swoją ofertą ponad poziom lokalny, w ramach włączenia do realizacji wspólnych celów i przedsięwzięć skorzystają na pozycji sąsiadów. Wykorzystując efekt synergii wspólnie stworzą mocną, lokalną markę turystyczną „Malowniczy Wschód", która zintegruje cały obszar LGD. Silnym magnesem przyciągającym turystów są m.in. Wojsławice, które w 2011 roku otrzymały tytuł Turystycznej Perły Lubelszczyzny.

Działania podjęte w ramach poszczególnych celów sprzyjały będą **integracji branż działalności gospodarczej**. Wspomniane już firmy reprezentujące sektor budowlany (sekcja F, PKD 2007) podejmą współpracę z firmami trudniącymi się handlem hurtowym i detalicznym (sekcja G, PKD 2007) mającą na celu budowę, rozbudowę i modernizację różnych typów obiektów, w których swoje działania będą prowadziły przedsiębiorstwa prowadzące działalność związaną z kulturą, rozrywką i rekreacją (sekcja R, PKD 2007) lub edukacyjną (sekcja P, PKD 2007). Jeśli do tego w pobliżu takich obiektów lub bezpośrednio w nich przewidziane zostaną miejsca

noclegowe lub punkty gastronomiczne wystąpi również możliwość zintegrowania działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (sekcja I, PKD 2007).

Realizacja założeń niniejszej LSR przyczyni się do integrowania rozwoju w wymiarach środowiskowym (wykorzystanie zasobów przyrodniczych, z zastosowaniem rozwiązań proekologicznych), społecznym (włączenie mieszkańców w proces decydowania i podejmowania działań), kulturowym (wykorzystanie zasobów dziedzictwa lokalnego) oraz przestrzennym (traktowanie terenu LGD jako całości). Wszystkie te wymiary silnie współzależą od siebie, do tego stopnia, że realizacja przedsięwzięć w jednym z wymiarów sprzyja osiąganiu celów w innym.

Cele szczegółowe oraz przedsięwzięcia zawarte w niniejszej strategii są zintegrowane z 3 celami przekrojowymi PROW na lata 2014-2020, dotyczącymi innowacyjności, zmian klimatu oraz ochrony środowiska.

Oprócz możliwości zintegrowania celów i przedsięwzięć samych w sobie, LSR opracowana została w taki sposób, aby zapewnić jej zgodność z innymi dokumentami o charakterze strategicznym, które związane są z obszarem objętym niniejszym opracowaniem. Powiązania LSR z dokumentami strategicznymi prezentuje poniższa tabela:

Inne dokumenty o charakterze strategicznym	**Cele ogólne Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej" oraz powiązane z nimi cele szczegółowe**		
	Cel ogólny 1. **Wzmocnienie potencjału lokalnej gospodarki przyjaznej środowisku i tworzenie miejsc pracy**	Cel ogólny 2. **Wsparcie włączenia społecznego mieszkańców obszaru LGD „Ziemi Chełmskiej"**	Cel ogólny 3. **Wzmocnienie potencjału turystycznego obszaru LGD przy wykorzystaniu zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych**
	Zgodność z:		
Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszarem strategicznym **II. Konkurencyjna gospodarka.** Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki. Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki. Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego. Cel II.6. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko.	Obszarem strategicznym **III. Spójność społeczna i terytorialna.** Cel III.1. Integracja społeczna. Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.	Obszarem strategicznym **III. Spójność społeczna i terytorialna.** Cel III.1. Tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i finansowych dla realizacji działań rozwojowych w regionach. Cel III.3. Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmacnianie potencjału obszarów wiejskich.
Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)	Celem strategicznym 2. **Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich** oraz Celem strategicznym 3. **Selektywne zwiększanie potencjału, wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu.** Celami operacyjnymi: 2.4. Wspieranie przedsiębiorczości na wsi i tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich. 3.5. Wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw.	Celem strategicznym 4. **Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu.** Celami operacyjnymi: 4.2. Wspieranie włączenia społecznego. 4.3. Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej.	Celem strategicznym 4. **Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu.** Celami operacyjnymi: 4.5. Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych, przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego.
Strategia Rozwoju Powiatu Chełmskiego na lata 2008-2015 (z perspektywą do 2020 r.)	Celem strategicznym (priorytetem) 1. **Zrównoważone wykorzystanie istniejących zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego** oraz 2. **Zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności lokalnej gospodarki.**	Celem strategicznym (priorytetem) 4. **Podnoszenie kompetencji i zdolności do kooperacji mieszkańców oraz ograniczenie wykluczenia cywilizacyjnego.** Celem operacyjnym: 4.3. Przeciwdziałanie wykluczeniu cywilizacyjnemu w zakresie	Celem strategicznym (priorytetem) 3. **Wzrost poziomu zatrudnienia i jakości życia mieszkańców powiatu**. Celem operacyjnym: 3.2. Rozbudowa infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej służącej zwiększeniu

	Celami operacyjnymi: 1.2. Ochrona środowiska w zgodzie z potrzebami życiowymi człowieka. 2.2. Promowanie i wspieranie innowacyjności.	społecznym, kulturalnym, edukacyjnym, informatycznym, komunikacyjnym, technicznym.	zatrudnienia w sektorze usług.
Strategia Europa 2020	Priorytetem: **Rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji** oraz priorytetem: **Rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.**	Priorytetem: **Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.**	Priorytetem: **Rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.**
Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020	Osią priorytetową: **3. Konkurencyjność przedsiębiorstw** oraz **9. Rynek pracy** Priorytetem inwestycyjnym 3a: Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości. Priorytetem inwestycyjnym 8iii: Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw	Osią priorytetową: **11. Włączenie społeczne.** Priorytetem inwestycyjnym 9i: Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie.	Osią priorytetową: **7. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego.** Priorytetem inwestycyjnym 6c: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
Strategią rozwoju turystyki i współpracy transgranicznej Gmin Leśniowice, Żmudź, Wojsławice, Dorohusk, Gmina Huszcza	Priorytetem 1**. Intensyfikacja działań gmin w zakresie współpracy turystycznej, transgranicznej i gospodarczej.** Celem operacyjnym: 1.2. Intensyfikacja działań w zakresie współpracy transgranicznej.	_____	Priorytetem 1. **Intensyfikacja działań gmin w zakresie współpracy turystycznej, transgranicznej i gospodarczej.** Priorytetem 2. **Rozbudowa oferty turystycznej poszczególnych gmin i łączenie ofert we wspólne produkty turystyczne.** Priorytetem 3. **Wypromowanie i upowszechnienie produktów turystycznych Gmin w Polsce i na Ukrainie.**
Strategia Rozwoju Gminy Białopole na lata 2008-2015	Celem strategicznym 1. **Rozwój infrastruktury technicznej i przedsiębiorczości w gminie.** Celem operacyjnym: I.3. Tworzenie warunków do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości.	Celem strategicznym 3. **Wzrost poziomu życia mieszkańców gminy.** Celami operacyjnymi: III.8. Działania budujące aktywność społeczną i tożsamość lokalną mieszkańców gminy.	Celem strategicznym 2. **Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich** oraz Celem strategicznym 3. **Wzrost poziomu życia mieszkańców gminy.** Celami operacyjnymi: II.5. Rozwój turystyki, agro i ekoturystyki. III.4. Rozwój działalności kulturalnej i ochrona dóbr kultury.
Aktualizacja	Celem strategicznym 2. **Rozwój**	Celem strategicznym 3. **Poprawa**	**Celem strategicznym 2. Rozwój**

Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Dorohusk na lata 2009 – 2015 z perspektywą do roku 2022	**i promocja przedsiębiorczości oraz funkcji rekreacyjno-turystycznej gminy.** Celem operacyjnym: 2.3. Wsparcie przedsiębiorczości i inicjatyw służących rozwojowi turystyki wiejskiej.	**jakości usług społecznych i edukacyjnych na terenie gminy.** Celami operacyjnymi: 3.1. Poprawa i zwiększenie dostępności do usług edukacyjnych na terenie gminy. 3.2. Poprawa i zwiększenie dostępności do usług opieki zdrowotnej i społecznej na terenie gminy.	**i promocja przedsiębiorczości oraz funkcji rekreacyjno-turystycznej gminy.** Celami operacyjnymi: 2.1. Podniesienie atrakcyjności turystycznej gminy poprzez rozwój infrastruktury rekreacyjno-turystycznej. 2.2. Ochrona, renowacja i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego.
Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Dubienka na lata 2007 – 2015	Celem strategicznym 2. **Obszary chronione i zasoby przyrodnicze bogactwem gminy Dubienka oraz potencjałem rozwoju turystyki i rekreacji** oraz Celem strategicznym 3. **Aktywizowanie społeczności lokalnej i podnoszenie świadomości mieszkańców czynnikiem rozwoju gminy Dubienka.** Celami operacyjnymi: 2.1. Wspieranie edukacji ekologicznej społeczności lokalnej. 3.3. Tworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju sektora małej i średniej przedsiębiorczości na terenie gminy Dubienka.	Celem strategicznym 3. **Aktywizowanie społeczności lokalnej i podnoszenie świadomości mieszkańców czynnikiem rozwoju gminy Dubienka.** Celami operacyjnymi: 3.2. Wspieranie projektów szkoleniowych i doradczych wśród mieszkańców. 3.4. Wspieranie rozwoju sektora pozarządowego w gminie Dubienka.	Celem strategicznym 2. **Obszary chronione i zasoby przyrodnicze bogactwem gminy Dubienka oraz potencjałem rozwoju turystyki i rekreacji.** Celami operacyjnymi: 2.2. Promocja walorów przyrodniczych i potencjału turystycznego gminy Dubienka. 2.4. Edukacja i promocja w zakresie tworzenia gospodarstw ekologicznych i prowadzenia działalności agroturystycznej. 2.5. Promocja produktów lokalnych.
Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Horodło na lata 2008-2015	Celem strategicznym S1. **Zrównoważony rozwój gospodarczy Gminy Horodło szansą na poprawę zamożności mieszkańców.** Celami operacyjnymi: S.1.3. Wspieranie rozwoju drobnej i średniej przedsiębiorczości.	Celem strategicznym S2. **Poprawa jakości życia społeczeństwa Gminy Horodło** oraz Celem strategicznym S3. **Racjonalne wykorzystanie oraz ochrona środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego w procesie rozwoju Gminy Horodło.** Celem operacyjnym: S.2.4. Kompleksowe programy społeczne dla mieszkańców Gminy Horodło. S.3.3. Budowa społeczeństwa obywatelskiego.	Celem strategicznym S3. **Racjonalne wykorzystanie oraz ochrona środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego w procesie rozwoju Gminy Horodło.** Celami operacyjnymi: S.3.1. Ochrona środowiska naturalnego w Gminie Horodło. S.3.2. Rozwój działalności kulturalnej i ochrona tradycji historycznych.
Strategia Rozwoju Gminy Kamień na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2030 r.	Obszarem priorytetowym 1. **Jakość życia, partycypacja społeczna mieszkańców i współodpowiedzialność za otoczenie.** Celem operacyjnym: 1.5. Wzrost świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska.	Obszarem priorytetowym 1. **Jakość życia, partycypacja społeczna mieszkańców i współodpowiedzialność za otoczenie.** Celami operacyjnymi: 1.3. Tworzenie warunków do asymilacji różnych grup mieszkańców. 1.4. Wspieranie procesów partycypacji społecznej.	Obszarem priorytetowym **3. Budowa pozycji konkurencyjnej gminy: gmina atrakcyjna pod względem mieszkania i zagospodarowania**. Celami operacyjnymi: 3.4. Wykorzystanie potencjału Zbiornika w Natalinie. 3.5. Wspieranie rozwoju turystyki. 3.6. Budowa sieci ścieżek rowerowych, pieszych i konnych. 3.7. Zapewnienie dostępu do atrakcyjnych wydarzeń kulturalnych. 3.8. Wspieranie rękodzieła i działalności twórczej

			mieszkańców.
Program Rozwoju Gminy Leśniowice na lata 2015-2020	Priorytetem 2. **Rozwój gospodarczy Gminy poprzez wzmocnienie rozwoju strategicznych dla regionu branż oraz aktywności pozarolniczej mieszkańców Gminy.** Celami operacyjnymi: 2.1.Organizacja i wzmocnienie rozwoju gospodarczego. 2.2.Utworzenie punktu informacyjno-konsultacyjnego dla przedsiębiorców. 2.6.Rozwój działalności agroturystycznej.	Priorytetem 3. **Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców Gminy oraz aktywne przeciwdziałanie wykluczeniom**. Celami operacyjnymi: 3.2. Podnoszenie kwalifikacji osób pełnoletnich i adaptacyjność pracowników.	Priorytetem 1**. Budowanie świadomości proekologicznej mieszkańców Gminy poprzez wsparcie w wykorzystaniu zasobów naturalnych oraz rozwój turystyki i rekreacji**. Celami operacyjnymi: 1.4. Rozwój bazy turystycznej i rekreacyjnej oraz podniesienie standardu świadczonych usług turystycznych. 1.5. Ochrona kulturowych walorów Gminy.
Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Wojsławice na lata 2008 – 2015 z perspektywą do 2022 roku	Priorytetem 3. **Gmina aktywna gospodarczo** oraz priorytetem 4. **Gmina dbająca o środowisko naturalne, promująca dziedzictwo kulturowe i historyczne obszaru.** Celami operacyjnymi: 3.1. Lepszy dostęp przedsiębiorstw do usług informacyjnych, doradczych i szkoleniowych. 3.2. Zwiększenie konkurencyjności oraz zdolności inwestycyjnej przedsiębiorstw. 3.3. Rozwój nowych firm w branżach kluczowych dla rozwoju gminy. 4.2. Edukacja ekologiczna i podnoszenie świadomości mieszkańców w zakresie ochrony środowiska naturalnego.	Priorytetem 2. **Gmina przyjazna dla mieszkańców, turystów i inwestorów.** Celem operacyjnym: 2.1. Lepszy dostęp mieszkańców do usług zdrowotnych, w zakresie opieki nad dziećmi i osobami starszymi oraz skutecznych form integracji społecznej.	Priorytetem 2. **Gmina przyjazna dla mieszkańców, turystów i inwestorów** oraz priorytetem 4. **Gmina dbająca o środowisko naturalne, promująca dziedzictwo kulturowe i historyczne obszaru**. Celami operacyjnymi: 2.3. Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej poprawiającej atrakcyjność turystyczną gminy. 2.4. Poprawa estetyki i ładu przestrzennego w gminie. 4.1. Zwiększenie dostępu do infrastruktury ochrony środowiska naturalnego. 4.3. Odnowa i promocja zabytków i miejsc pamięci. 4.4. Promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego.
Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Żmudź na lata 2008 – 2015 z perspektywą do 2022 roku	Celem strategicznym 1: **Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki poprzez rozwój infrastruktury oraz wzrost zatrudnienia mieszkańców gminy poza rolnictwem.** Celem operacyjnym: 1.2. Wspieranie przedsiębiorczości i tworzenie miejsc pracy poza rolnictwem.	Celem strategicznym 3: **Rozwój społeczności lokalnej oraz włączenie społeczne.** Celami operacyjnymi: 3.1. Poprawa infrastruktury społecznej i nowoczesna edukacja. 3.2. Rozwój kapitału społecznego.	Celem strategicznym 2: **Pełniejsze wykorzystanie położenia i potencjału turystycznego gminy.** Celami operacyjnymi: 2.1. Rozwój oraz rozbudowa infrastruktury poprawiającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną gminy. 2.2. Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego.

Rozdział XII. Monitoring i ewaluacja

W niniejszym rozdziale przedstawiono opis prowadzenia ewaluacji i monitoringu w ramach wdrażania LSR na okres programowania 2014-2020 oraz funkcjonowania LGD. Celem prowadzonych badań i analiz będzie zebranie informacji na temat finansowego, rzeczowego oraz społecznego wymiaru działania LGD i wdrażania LSR pod kątem skuteczności i wydajności pracy Stowarzyszenia. Dodatkowo, przyjęte procedury mają na celu ocenę zgodności realizacji operacji z przyjętymi celami strategii.

Monitoring jest działaniem towarzyszącym procesowi wdrażania dokumentu – pozwala na sprawdzanie poziomu realizacji kierunków interwencji oraz wskazuje na ewentualną potrzebę podjęcia działań korygujących. Proces monitoringu ma charakter ciągły. Celem ewaluacji jest ocena działań realizowanych przez LGD oraz za jego pośrednictwem, za badany okres, ze względu na adekwatność i użyteczność tych działań w efektywnym wydatkowaniu środków, w zgodzie z założeniami i kierunkami rozwoju nakreślonymi w LSR.

Wdrażanie LSR wymaga ścisłej koordynacji i współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami. Stąd też efektywność realizacji celów wyodrębnionych w dokumencie w dużej mierze będzie zależała od Zarządu Stowarzyszenia, który odpowiedzialny jest za monitoring i ewaluację strategii, a także samych mieszkańców obszaru LGD, których opinia ma istotne znaczenie dla realizacji jednej z podstawowych zasad działania LGD –oddolności i współdecydowania w obszarze kierunków rozwoju.
Organem pomocniczym, wykonującym czynności techniczne związane z procesem monitoringu jest Biuro LGD. Do zadań Biura LGD należeć będzie w szczególności:

- pomiar efektywności i zasięgu oddziaływania podejmowanych działań komunikacyjnych,
- analiza stopnia realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR,
- badanie zgodności realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR,
- badanie zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia,
- zbieranie danych na temat jakości świadczonego doradztwa,
- zbieranie danych dotyczących działalności organów stowarzyszenia,
- przygotowywanie okresowych (kwartalnych) sprawozdań z realizacji LSR.

Do zbierania danych służą sprawozdania, ankiety, rejestry, zestawienia itp.

Głównym narzędziem badawczym w procesie monitoringu wdrażania LSR będzie ankieta monitorująca, kierowana do wszystkich beneficjentów operacji podejmowanych w ramach realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność objętego PROW na lata 2014-2020. Wypełnienie niniejszej ankiety, przekazywanej beneficjentom przez biuro Stowarzyszenia po uzyskaniu informacji od Instytucji Wdrażającej o wystawieniu zlecenia płatności, będzie obowiązkowe dla wszystkich podmiotów, które otrzymały wsparcie finansowe na realizację działań za pośrednictwem LGD. Po przeprowadzonych naborach Biuro LGD sporządzać będzie sprawozdania, odzwierciedlające rzeczywisty obraz ich przebiegu. Ponadto z racji prowadzonych naborów wniosków o przyznanie pomocy w ramach realizacji projektów grantowych pracownicy LGD dokonywać będą kontroli realizacji poszczególnych zadań grantowych. W tym celu posiłkować się będą kartą kontrolną grantu.

Przynajmniej raz w roku, na podstawie analizy raportów i materiałów przedstawianych przez Biuro LGD, Zarząd Stowarzyszenia lub ekspert zewnętrzny sporządza raport ewaluacyjny, w oparciu o **kryteria trafności, użyteczności, skuteczności, efektywności i trwałości** analizowanych poziomów wdrażania LSR.

Kryteria ewaluacyjne

1. Trafność/adekwatność/odpowiedniość – oznaczająca adekwatność celów do zidentyfikowanych problemów beneficjentów.
2. Użyteczność –stopień zaspakajania potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych operacji. Analiza użyteczności jest prowadzona po zamknięciu inwestycji lub w trakcie jej wdrażania.
3. Skuteczność – określająca stopień realizacji założonych celów, skuteczność użytych działań w przełożeniu na efekty.
4. Efektywność/wydajność – porównująca stopień użytych nakładów (finansowych, ludzkich, poświęconego czasu) do uzyskania wyników i rezultatów.
5. Trwałość – kryterium pozwalające ocenić czy pozytywne efekty/zmiany będą widoczne po zakończeniu działań.

Wyniki przeprowadzonych ewaluacji i analiz danych monitoringowych pozyskanych również od lokalnej społeczności będą służyły, w razie wykrycia nieprawidłowości i/lub niskiej oceny któregoś z przyjętych kryteriów, do wprowadzenia niezbędnych zmian w organizacji LGD i/lub wdrażaniu LSR.

Uzyskane wnioski z prowadzonych badań i analiz z zakresu monitorowania i ewaluacji funkcjonowania LGD i wdrażania LSR będą przedmiotem dyskusji na spotkaniu Zarządu, Rady oraz Komisji Rewizyjnej. Celem spotkania będzie ustalenie, które i w jaki sposób wnioski płynące z dokonanych analiz przedstawionych w formie raportu należy zaimplementować w pracy Stowarzyszenia i/lub we wdrażaniu LSR. Decyzją Zarządu zostanie przygotowany projekt zmian w LSR lub innych dokumentach wpływających na zagadnienie, które wymaga aktualizacji, zgodnie z zasadami dokonywania zmian opisanymi w LSR, statucie i/lub odpowiednich regulaminach.

Działania dotyczące monitoringu i ewaluacji (w tym przede wszystkim metody zbierania oraz analizy i oceny danych) zostały zawarte w ujęciu tabelarycznym. Proces realizacji monitoringu:

Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Analiza i ocena danych
Stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR	Biuro LGD	• ankieta monitorująca postęp realizacji LSR • sprawozdania, • rejestr danych LGD • karta kontrolna grantu	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	stopień realizacji wskaźników oraz zgodność osiąganych wskaźników z planem działania
Harmonogram ogłaszanych konkursów	Biuro LGD	• rejestr ogłoszonych konkursów	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	zgodność ogłaszania konkursów LSR z harmonogramem, ocena stopnia realizacji zadań wdrażanych w ramach LSR
Nabory wniosków o przyznanie pomocy	Biuro LGD	• ankiety monitorujące • sprawozdania z naborów	na bieżąco (okres objęty pomiarem:	stopień realizacji zadań wdrażanych w ramach LSR,

		wniosków o przyznanie pomocy	kwartał poprzedzający)	wykorzystania środków finansowych
Stopień realizacji wybranych projektów grantowych	Biura LGD	• ankieta monitorująca • karta kontrolna grantu	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	terminowość realizacji poszczególnych zadań, zgodność ponoszonych wydatków z zadeklarowanym zestawieniem rzeczowo-finansowym.
Budżet LGD	Biuro LGD	• rejestr danych LGD • informacja od instytucji wdrażającej o zawartych umowach oraz wysokości wypłacanych środków • zestawienia wypłaconych środków	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	stopień wykorzystania środków finansowych w odniesieniu do środków zakontraktowanych na funkcjonowanie LGD, projekty realizowane przez beneficjentów, projekty grantowe, operacje własne, projekty współpracy
Plan komunikacji	Biuro LGD	• dane z ankiet wypełnianych przez lokalne społeczności, listy obecności na spotkaniach i szkoleniach, • karty doradztwa, • statystyki dostępne dla portali internetowych i społecznościowych, w tym: liczba odsłon artykułów, liczba pobrań materiałów, liczba komentarzy, liczba like'ów, monitoring pochodzenia odbiorców, subskrybentów e-newslettera.	Na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	działania komunikacyjne i stosowane środki przekazu, racjonalne wykorzystania budżetu Planu komunikacji
Zasięg działań komunikacyjnych	Biuro LGD	• licznik odwiedzin strony www LGD, • listy obecności ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD, • ankiety wypełnione przez beneficjentów,	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	skuteczność przekazywania/ uzyskiwania informacji na temat działalności LGD.
Szkolenia organizowane przez LGD	Biuro LGD	• listy obecności na szkoleniach, • anonimowe ankiety oceniające szkolenie,	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	stopień realizacji harmonogramu szkoleń, ocena jakości świadczonych usług
Doradztwo świadczone przez pracowników Biura LGD	Biuro LGD	• anonimowe ankiety od beneficjentów dotyczące poziomu świadczonego doradztwa	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	ocena pracy pracowników, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów, efektywność świadczonego doradztwa
Poziom współpracy z innymi organizacjami i podmiotami, w ramach zaplanowanych projektów współpracy	Biuro LGD	• rejestr współpracy	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	ocena współpracy z innymi organizacjami i podmiotami, w tym stopień realizacji zaplanowanych projektów współpracy
Działalność organów LGD	Biuro LGD	• listy obecności z posiedzeń	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku	frekwencja na posiedzeniach

			kolejnego)	

Proces realizacji ewaluacji:

Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Analiza i ocena danych
Stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• ankiety monitorująca postęp realizacji LSR, • sprawozdania, • rejestr danych LGD, • karta kontrolna grantu, • sprawozdania kwartalne Biura LGD.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Skuteczność:** Ocena celowości i trafności założeń realizowanych w ramach LSR. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post) **Skuteczność:** Określenie stopnia realizacji poszczególnych celów. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post) **Użyteczność:** Określenie stopnia zaspokojenia potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych przedsięwzięć (ewaluacja ex-post)
Wpływ realizacji LSR na rozwój społeczny i gospodarczy obszaru LGD	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• rejestr danych LGD, • dane statystyki publicznej (GUS, PUP), • ankiety beneficjentów, • sprawozdania kwartalne Biura LGD.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Trafność:** Globalny wpływ działań LGD na procesy rozwojowe zachodzące na terenie gmin tworzących LGD, ocena stopnia, w jakim przyjęte założenia LSR odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym projektem i/lub realnym potrzebom beneficjentów (ewaluacja on-going) **Trwałość:** Ocena, czy pozytywne efekty przedsięwzięć mogą trwać po zakończeniu realizacji LSR (ewaluacja ex-post)
Harmonogram rzeczowo-finansowy LSR	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• rejestr danych LGD, • sprawozdania kwartalne Biura LGD.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Efektywność:** Ocena zgodności ogłaszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR (ewaluacja on-going) **Użyteczność:** Ocena, czy opracowany harmonogram umożliwił przygotowanie się beneficjentów do aplikowania o środki (ewaluacja ex-post)
Realizacja naborów w tym kryteria i procedury wyboru operacji, zainteresowanie społeczne naborem	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• sprawozdania z naborów wnioskowo przyznanie pomocy • ankieta monitorująca • analiza kryteriów i procedury wyboru operacji • sprawozdania kwartalne Biura LGD	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Efektywność:** Ocena dostępności informacji oraz poziom zainteresowania lokalnej społeczności podejmowaniem działań w ramach prowadzonych naborów. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Trafność:** Ocena jasności, przejrzystości i aktualności kryteriów wyboru (ewaluacja on-going). **Efektywność:** Ocena sprawności przeprowadzonej oceny w oparciu o przyjęte kryteria i procedury wyboru operacji (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Efektywność:** Ocena wpływu kryteriów i procedur naboru operacji na realizację wskaźników i celów strategii (ewaluacja ex-post). **Skuteczność:** Ocena wpływu kryteriów wyboru na realizację założonych celów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post).
Stopień realizacji wybranych projektów grantowych	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• ankieta monitorująca • karta kontrolna grantu • sprawozdania kwartalne Biura LGD.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Skuteczność:** Ocena stopnia realizacji projektów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Trwałość:** Ocena, czy pozytywne efekty przedsięwzięć mogą trwać po zakończeniu realizacji projektów (ewaluacja ex-post).
Budżet LSR	Zarząd	• rejestr danych LGD,	ocena roczna	**Trafność:** Ocena zgodności zaplanowanych

	Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• sprawozdania kwartalne Biura LGD.	(dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	środków na poszczególne przedsięwzięcia z potrzebami zidentyfikowanych grup defaworyzowanych (ewaluacja on-going). **Efektywność:** Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia (ewaluacja on-going). **Użyteczność:** Ocena wpływu wykorzystanego budżetu LSR na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze LGD (ewaluacja ex-post). **Trwałość:** Ocena efektów powstałych w wyniku wykorzystania budżetu LSR po zakończeniu wdrażania LSR (ewaluacja ex-post).
Plan komunikacji	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• rejestr danych LGD, sprawozdania kwartalne	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Trafność:** Ocena adekwatności działań komunikacyjnych do grup docelowych LSR tym grup defaworyzowanych (ewaluacja on-going) **Skuteczność:** Ocena skuteczności prowadzonych działań komunikacyjnych i stosowanych środków przekazu pod katem osiągnięcia zaplanowanych efektów, a także racjonalne wykorzystania budżetu Planu komunikacji (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post)
Skuteczność promocji i aktywizacji społeczności lokalnej	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• ankiety wypełnione przez beneficjentów, • sprawozdania kwartalne Biura LGD.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Skuteczność:** Ocena skuteczności promocji LGD oraz działań wdrażanych w ramach LSR, mierzona, jako liczba osób, które uzyskały informację na temat LGD oraz skuteczność animacji społeczności(ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post)
Działalność LGD (pracownicy i funkcjonowanie biura)	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• badania ankietowe, karty doradztwa, opinie beneficjentów, • rozmowy z mieszkańcami podczas otwartych spotkań konsultacyjnych • wywiady z wnioskodawcami, • wywiady z przedstawicielami Zarządu, Rady i Biura LGD, • sprawozdania kwartalne Biura LGD.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Efektywność:** Ocena poprawności działalności prowadzonej przez LGD (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post) **Skuteczność**: Ocena skuteczności realizowanych zadań w odniesieniu do założeń LSR oraz poniesionych nakładów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post) **Trwałość:** Ocena działań własnych LGD w odniesieniu do trwałej rozpoznawalności stowarzyszenia wśród mieszkańców (ewaluacja ex-post)
Efektywność współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej z innymi LGD	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	• rejestr współpracy • sprawozdania kwartalne Biura LGD.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Trafność:** Ocena adekwatności organizowanych szkoleń do potrzeb potencjalnych beneficjentów (ewaluacja on-going), **Efektywność:** ocena jakości świadczonych usług (ewaluacja on-going) **Użyteczność:** Ocena szkolenia w odniesieniu do zaspokojenia potrzeb potencjalnych beneficjentów i lepszej realizacji celów LSR (ewaluacja ex-post).
Organ zarządzający, decyzyjny oraz kontrolny	Ekspert, podmiot zewnętrzny	• listy obecności z posiedzeń, • protokoły z posiedzeń, • sprawozdania z działalności organów.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	**Trafność:** Ocena adekwatności udzielanego doradztwa do potrzeb potencjalnych beneficjentów (ewaluacja on-going), **Skuteczność:** Ocena pracy pracowników, sposobu przekazywania istotnych informacji

				potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów (ewaluacja on-going), **Użyteczność:** Ocena, czy udzielone doradztwo zaspokoiło potrzeby potencjalnych beneficjentów i przyczyniło się do lepszego realizowania celów LSR (ewaluacja ex-post).

Rozdział XIII. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

LSR jest dokumentem strategicznym, a jej założenia mają charakter długofalowy, zatem jej efekty mogą potencjalnie znacząco wpływać na środowisko. W związku z tym należało zbadać, już na etapie jej projektowania, czy podlega ona wymogowi poddania strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko. Konieczność przeprowadzenia takiej oceny zależy od indywidualnej zawartości dokumentu, zewnętrznych uwarunkowań jego realizacji oraz ryzyka wystąpienia znaczącego negatywnego oddziaływania na środowisko, w tym na obszary Natura 2000 w związku z realizacją zaplanowanych na ich terenie przedsięwzięć.

W związku z powyższym zgodnie z art. 47 i art. 56 Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r., poz. 1235 ze zm.), LGD w dniu 12 listopada 2015 r. zwróciło się z prośbą do Naczelnika Wydziału Spraw Terenowych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Chełmie o stwierdzenie czy koniecznym jest przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla opracowywanej LSR na okres programowania 2014-2020 w ramach działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Przygotowywana Strategia obejmuje obszar 8 gmin znajdujących się w granicach województwa lubelskiego, w tym 7 gmin należących do powiatu chełmskiego (Białopole, Dorohusk, Dubienka, Kamień, Leśniowice, Wojsławice, Żmudź) oraz jedną należącą do powiatu hrubieszowskiego (Horodło).

W odpowiedzi na złożone pismo, LGD otrzymało odpowiedź z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Lublinie stanowiącą, iż działając na podstawie art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r. poz. 1235 z późn. zm.) Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Lublinie stwierdza, że nie zachodzi konieczność przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu „Lokalna Strategia Rozwoju na okres programowania 2014-2020".

Wykaz wykorzystanej literatury

1. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 13 marca 2015 r., poz. 349).
2. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2015 r., poz. 378).
3. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 320, z późn. zm.).
4. *Innowacje w rozwoju turystyki*, pod red. Nuszkiewicza K. i Romana M., Gołądkowo 2013.
5. Prognoza ludności na lata 2014-2050 [w:] Studia i analizy statystyczne, pod kierunkiem Szałtys D., wyd. GUS, Warszawa 2014.

Załączniki do LSR

Załącznik 1 – Procedura aktualizacji LSR

Procedura aktualizacji LSR Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania "Ziemi Chełmskiej"

I. Cel procedury

Celem niniejszej procedury jest dostosowanie zapisów Lokalnej Strategii Rozwoju, zwanej dalej LSR, do wymogów prawnych, aktualizacja danych dotyczących obszaru oraz korekta zapisów wynikająca z ewaluacji wdrażania LSR.

II. Organ odpowiedzialny

Aktualizacja LSR dokonywana jest uchwałą Zarządu Stowarzyszenia na podstawie przedłożonych przez Członków Rady, Członków Stowarzyszenia, Kierownika biura Stowarzyszenia propozycji zmian. Od strony technicznej zmianą zapisów w LSR zajmuje się Biuro LGD.

III. Sposób aktualizacji

LSR może podlegać aktualizacji w zakresie przewidzianym obowiązującymi przepisami prawa. Podstawą do aktualizacji będą wnioski i rekomendacje wynikające z przeprowadzanego monitoringu i ewaluacji wdrażania LSR, zmiany spowodowane wystąpieniem modyfikacji w uwarunkowaniach wdrażania strategii lub w sposobach jej wdrażania (zmiany prawne, które nie są zależne od LGD).

IV. Zakres aktualizacji

Zakres zmian może obejmować: zmianę celów ogólnych i szczegółowych, zmianę przedsięwzięć planowanych do realizacji oraz zmiany kryteriów wyboru lokalnego, zmianę wskaźników oraz innych zapisów mających wpływ na wdrażanie LSR.

V. Przebieg aktualizacji

1. Zakresem aktualizacji zajmuje się Biuro LGD przy aktywnym udziale społeczności lokalnej, w tym członków LGD.
2. Po weryfikacji przez Zarząd przesłanek do aktualizacji LSR i uznania je za zasadne, Zarząd, za pośrednictwem Biura LGD, przygotowuje propozycję zmian w treści LSR wraz z uzasadnieniem i przedstawia je do konsultacji społecznych. Proces aktualizacji zapisów LSR obejmuje:
   a. minimum jedno spotkanie konsultacyjne,
   b. konsultacje propozycji zmian on-line (za pośrednictwem strony internetowej LGD),
   c. w Biurze LGD.

Podczas spotkania konsultacyjnego, na które zaproszeni zostaną członkowie LGD oraz mieszkańcy, uczestnicy będą mieli możliwość odniesienia się do propozycji zmian w LSR.

3. Po przeprowadzonych konsultacjach społecznych, Zarząd wypracowuje wspólne stanowisko uwzględniające wnioski z konsultacji.
4. Na posiedzeniu Zarząd podejmuje uchwałę o zatwierdzeniu zmian w LSR zwyczajną większością głosów.
5. Zarząd przygotowuje wniosek do Samorządu Województwa o zatwierdzenie zaktualizowanej LSR.
6. Po uzyskaniu pozytywnej odpowiedzi, za pomocą elektronicznych środków przekazu (strony internetowej stowarzyszenia, poczty e-mail) informuje członków LGD oraz potencjalnych beneficjentów o obowiązującej zaktualizowanej wersji LSR.

Załącznik 2 – Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu

Procedura monitoringu i ewaluacji

I. Cel procedury

Celem procedury jest ocena stopnia realizacji wskaźników i planowanych przedsięwzięć, weryfikacja założonych w LSR celów oraz określenie czy LSR jest wdrażana prawidłowo a jej realizacja przebiega zgodnie z założeniami, a także czy sposób funkcjonowania LGD przebiega w sposób gwarantujący wypełnianie nałożonych obowiązków.

II. Założenia monitoringu

Monitoring to proces systematycznego zbierania i analizowania informacji ilościowych i jakościowych na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji strategii w aspekcie finansowym i rzeczowym, którego celem jest uzyskanie informacji na temat skuteczności i wydajności wdrażanej strategii, a także ocena zgodności realizacji operacji z założeniami i celami.

Monitoring jest działaniem towarzyszącym procesowi wdrażania dokumentu – pozwala na sprawdzanie poziomu realizacji kierunków interwencji oraz wskazuje na ewentualną potrzebę podjęcia działań korygujących. Proces monitoringu ma charakter ciągły.

III. Przebieg procedury monitorowania

1. Monitorowanie prowadzone jest przez Biuro LGD.
2. Do zadań Biura LGD należeć będzie w szczególności:
   1) pomiar efektywności i zasięgu oddziaływania podejmowanych działań komunikacyjnych,
   2) analiza stopnia realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR,
   3) badanie zgodności realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR,
   4) badanie zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia,
   5) zbieranie danych na temat jakości świadczonego doradztwa,
   6) zbieranie danych dotyczących działalności organów stowarzyszenia,
   7) przygotowywanie okresowych (kwartalnych) sprawozdań z realizacji LSR.
3. Wszyscy partnerzy realizujący zadania zdefiniowane w LSR będą poproszeni o aktywną współpracę z Biurem LGD. Przyczyni się to do lepszej organizacji oraz realnego monitorowania wdrażania LSR oraz funkcjonowania LGD.
4. Na poziomie merytorycznym Zarząd LGD wspiera merytorycznie Biuro LGD. Jego zadaniem jest przede wszystkim nadzór nad zadaniami monitorującymi prowadzonymi przez Biuro Stowarzyszenia.
5. Elementy monitorowane w zakresie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju i funkcjonowania biura LGD:
   1) Stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR – stopień realizacji wskaźników oraz zgodność osiąganych wskaźników z planem działania.
   2) Harmonogram ogłaszanych konkursów - zgodność ogłaszania konkursów LSR z harmonogramem, ocena stopnia realizacji zadań wdrażanych w ramach LSR.
   3) Nabory wniosków o przyznanie pomocy - stopień realizacji zadań wdrażanych w ramach LSR, wykorzystania środków finansowych.
   4) Stopień realizacji wybranych projektów grantowych - terminowość realizacji poszczególnych zadań, zgodność ponoszonych wydatków z zadeklarowanym zestawieniem rzeczowo-finansowym.
   5) Budżet LGD - stopień wykorzystania środków finansowych w odniesieniu do środków zakontraktowanych na funkcjonowanie LGD, projekty realizowane przez beneficjentów, projekty grantowe, operacje własne, projekty współpracy.
   6) Plan komunikacji - działania komunikacyjne i stosowane środki przekazu, racjonalne wykorzystania budżetu Planu komunikacji.

7) Zasięg działań komunikacyjnych - skuteczność przekazywania/ uzyskiwania informacji na temat działalności LGD.
8) Szkolenia organizowane przez LGD - stopień realizacji harmonogramu szkoleń, ocena jakości świadczonych usług.
9) Doradztwo świadczone przez pracowników Biura LGD - ocena pracy pracowników, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów, efektywność świadczonego doradztwa.
10) Poziom współpracy z innymi organizacjami i podmiotami, w ramach zaplanowanych projektów współpracy - ocena współpracy z innymi organizacjami i podmiotami, w tym stopień realizacji zaplanowanych projektów współpracy.
11) Działalność organów LGD - frekwencja na posiedzeniach.

6. Do zbierania danych służą sprawozdania, ankiety, rejestry, zestawienia, spacery badawcze itp.

Głównym narzędziem badawczym w procesie monitoringu wdrażania LSR będzie ankieta monitorująca, kierowana do wszystkich beneficjentów operacji podejmowanych w ramach realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność objętego PROW na lata 2014-2020. Wypełnienie niniejszej ankiety, przekazywanej beneficjentom przez biuro Stowarzyszenia po uzyskaniu informacji od Instytucji Wdrażającej o wystawieniu zlecenia płatności, będzie obowiązkowe dla wszystkich podmiotów, które otrzymały wsparcie finansowe na realizację działań za pośrednictwem LGD. Po przeprowadzonych naborach Biuro LGD sporządzać będzie sprawozdania, odzwierciedlające rzeczywisty obraz ich przebiegu. Ponadto z racji prowadzonych naborów wniosków o przyznanie pomocy w ramach realizacji projektów grantowych, celem kontroli prawidłowej i terminowej ich realizacji, pracownicy LGD dokonywać będą kontroli realizacji poszczególnych zadań grantowych. W tym celu posiłkować się będą kartą kontrolną grantu.

IV. Założenia ewaluacji

Ewaluacja jest natomiast systematycznym działaniem analitycznym, mającym na celu dostarczenie informacji na temat skuteczności podjętych celów i przedsięwzięć. Pozwala ona na zestawienie wyników realizowanej strategii z zaplanowanymi wskaźnikami. Celem ewaluacji jest ocena działań realizowanych przez LGD oraz za jego pośrednictwem, za badany okres, ze względu na adekwatność i użyteczność tych działań w efektywnym wydatkowaniu środków, w zgodzie z założeniami i kierunkami rozwoju nakreślonymi w LSR.

V. Przebieg procedury ewaluacji

1. Przynajmniej raz w roku (w pierwszym kwartale roku następnego po roku ocenianym), na podstawie analizy raportów i materiałów przedstawianych przez Biuro LGD, Zarząd Stowarzyszenia lub ekspert zewnętrzny sporządza raport ewaluacyjny, w oparciu o **kryteria trafności, użyteczności, skuteczności, efektywności i trwałości** analizowanych poziomów wdrażania LSR.
2. Kryteria ewaluacyjne:
   1) Trafność/adekwatność/odpowiedniość – oznaczająca adekwatność celów do zidentyfikowanych problemów beneficjentów.
   2) Użyteczność –stopień zaspakajania potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych operacji. Analiza użyteczności jest prowadzona po zamknięciu inwestycji lub w trakcie jej wdrażania.
   3) Skuteczność – określająca stopień realizacji założonych celów, skuteczność użytych działań w przełożeniu na efekty.
   4) Efektywność/wydajność – porównująca stopień użytych nakładów (finansowych, ludzkich, poświęconego czasu) do uzyskania wyników i rezultatów.
   5) Trwałość – kryterium pozwalające ocenić czy pozytywne efekty/zmiany będą widoczne po zakończeniu działań,
3. Ze względu na termin przeprowadzenia badania względem programu/projektu możemy wyróżnić:
   1) ewaluację (**ex-ante**) – przeprowadzaną przed realizacją programu/projektu, zasadniczym celem tego typu ewaluacji jest ocena na ile planowana interwencja z punktu widzenia potrzeb (sektora, beneficjentów) jest spójna w zakresie planowanych celów i sposobów ich realizacji, diagnoza potrzeb i oczekiwań grupy docelowej, identyfikacja potencjalnych trudności w kontekście społecznym, gospodarczym, prawnym.
   2) ewaluację bieżącą (**on-going**), która przeprowadzana jest w trakcie wdrażania programu, np. w przypadku, gdy monitorowanie ujawniło odchylenia od założonych wartości wskaźników. Jej efektem jest identyfikacja barier realizacji celów.
   3) ewaluację końcową (**ex-post**) - przeprowadzaną po zakończeniu realizacji programu/projektu, poddającą ocenie skuteczność i efektywność interwencji, jej trafność i użyteczność, a także stopień realizacji założonych celów oraz badanie długotrwałych efektów (oddziaływania) projektu/programu. Tego typu ewaluacja może stanowić cenne źródło informacji użytecznych przy planowaniu kolejnych interwencji.
4. Elementy podlegające ewaluacji w zakresie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju i funkcjonowania Biura LGD wraz z rozpatrywanymi kryteriami:
   1) Stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR - **Skuteczność:** Ocena celowości i trafności założeń realizowanych w ramach LSR. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Skuteczność:** Określenie stopnia realizacji poszczególnych celów. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Użyteczność:** Określenie stopnia zaspokojenia potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych przedsięwzięć (ewaluacja ex-post).
   2) Wpływ realizacji LSR na rozwój społeczny i gospodarczy obszaru LGD - **Trafność:** Globalny wpływ działań LGD na procesy rozwojowe zachodzące na terenie gmin tworzących LGD, ocena stopnia, w jakim przyjęte założenia LSR odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym projektem i/lub realnym potrzebom beneficjentów (ewaluacja on-going). **Trwałość:** Ocena, czy pozytywne efekty przedsięwzięć mogą trwać po zakończeniu realizacji LSR (ewaluacja ex-post).
   3) Harmonogram rzeczowo-finansowy LSR - **Efektywność:** Ocena zgodności ogłaszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR (ewaluacja on-going). **Użyteczność:** Ocena czy opracowany harmonogram umożliwił przygotowanie się beneficjentów do aplikowania o środki (ewaluacja ex-post).

4) Realizacja naborów w tym kryteria i procedury wyboru operacji, zainteresowanie społeczne naborem - **Efektywność:** Ocena dostępności informacji oraz poziom zainteresowania lokalnej społeczności podejmowaniem działań w ramach prowadzonych naborów. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Trafność:** Ocena jasności, przejrzystości i aktualności kryteriów wyboru, (ewaluacja on-going). **Efektywność:** Ocena sprawności przeprowadzonej oceny w oparciu o przyjęte kryteria i procedury wyboru operacji (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Efektywność:** Ocena wpływu kryteriów i procedur naboru operacji na realizację wskaźników i celów strategii (ewaluacja ex-post). **Skuteczność:** Ocena wpływu kryteriów wyboru na realizację założonych celów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post).
5) Stopień realizacji wybranych projektów grantowych - **Skuteczność:** Ocena stopnia realizacji projektów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Trwałość:** Ocena, czy pozytywne efekty przedsięwzięć mogą trwać po zakończeniu realizacji projektów(ewaluacja ex-post),
6) Budżet LSR - **Trafność:** Ocena zgodności zaplanowanych środków na poszczególne przedsięwzięcia z potrzebami zidentyfikowanych grup defaworyzowanych (ewaluacja on-going). **Efektywność:** Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia, (ewaluacja on-going). **Użyteczność:** Ocena wpływu wykorzystanego budżetu LSR na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze LGD (ewaluacja ex-post). **Trwałość:** Ocena efektów powstałych w wyniku wykorzystania budżetu LSR po zakończeniu wdrażania LSR (ewaluacja ex-post).
7) Plan komunikacji - **Trafność:** Ocena adekwatności działań komunikacyjnych do grup docelowych LSR tym grup defaworyzowanych (ewaluacja on-going). **Skuteczność:** Ocena skuteczności prowadzonych działań komunikacyjnych i stosowanych środków przekazu pod katem osiągnięcia zaplanowanych efektów, a także racjonalne wykorzystania budżetu Planu komunikacji (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post).
8) Skuteczność promocji i aktywizacji społeczności lokalnej - **Skuteczność:** Ocena skuteczności promocji LGD oraz działań wdrażanych w ramach LSR, mierzona, jako liczba osób, które uzyskały informację na temat LGD oraz skuteczność animacji społeczności (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post),
9) Działalność LGD (pracownicy i funkcjonowanie biura) -**Efektywność:** Ocena poprawności działalności prowadzonej przez LGD (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Skuteczność**: Ocena skuteczności realizowanych zadań w odniesieniu do założeń LSR oraz poniesionych nakładów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). **Trwałość:**Ocena działań własnych LGD w odniesieniu do trwałej rozpoznawalności stowarzyszenia wśród mieszkańców (ewaluacja ex-post).
10) Szkolenia organizowane przez LGD - **Trafność:** Ocena adekwatności organizowanych szkoleń do potrzeb potencjalnych beneficjentów (ewaluacja on-going), **Efektywność :** ocena jakości świadczonych usług (ewaluacja on-going) **Użyteczność:** Ocena szkolenia w odniesieniu do zaspokojenia potrzeb potencjalnych beneficjentów i lepszej realizacji celów LSR (ewaluacja ex-post).
11) Doradztwo świadczone przez pracowników Biura LGD - **Trafność:** Ocena adekwatności udzielanego doradztwa do potrzeb potencjalnych beneficjentów (ewaluacja on-going), **Skuteczność:** Ocena pracy pracowników, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów (ewaluacja on-going), **Użyteczność:** Ocena, czy udzielone doradztwo zaspokoiło potrzeby potencjalnych beneficjentów i przyczyniło się do lepszego realizowania celów LSR (ewaluacja ex-post).
12) Efektywność współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej z innymi LGD - **Efektywność:** ocena efektywności współpracy z innymi LGD, w tym stopień realizacji zaplanowanych projektów współpracy (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post).
13) Organ zarządzający, decyzyjny oraz kontrolny -**Efektywność:** Ocena poprawności działalności organów LGD, realizacji uchwał i przestrzegania regulaminów pracy organów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post).

VI. Wykorzystanie wyników ewaluacji

Wyniki przeprowadzonych ewaluacji i analiz danych monitoringowych pozyskanych również od lokalnej społeczności będą służyły, w razie wykrycia nieprawidłowości i/lub niskiej oceny któregoś z przyjętych kryteriów, do wprowadzenia niezbędnych zmian w organizacji LGD i/lub wdrażaniu LSR.

Uzyskane wnioski z prowadzonych badań i analiz z zakresu monitorowania i ewaluacji funkcjonowania LGD i wdrażania LSR będą przedmiotem dyskusji na spotkaniu Zarządu, Rady oraz Komisji Rewizyjnej. Celem spotkania będzie ustalenie, które i w jaki sposób wnioski płynące z dokonanych analiz przedstawionych w formie raportu należy zaimplementować w pracy Stowarzyszenia i/lub we wdrażaniu LSR. Decyzją Zarządu zostanie przygotowany projekt zmian w LSR lub innych dokumentach wpływających na zagadnienie, które wymaga aktualizacji, zgodnie z zasadami dokonywania zmian opisanymi w LSR, statucie i/lub odpowiednich regulaminach.

Załącznik 3 – Budżet LSR

Budżet LSR	
Zakres wsparcia	**Wsparcie finansowe PROW (PLN)**
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	6 050 000,00
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	100 000,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	1 187 700,00
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	62 300,00

PLAN FINANSOWY W ZAKRESIE PODDZIAŁANIA 19.2 PROW 2014-2020				
	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	2 399 392,28	1 371 458,39		3 770 850,67
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	1 450 222,71		828 926,62	2 279 149,33
RAZEM	3 849 614,99	1 371 458,39	828 926,62	6 050 000,00

Załącznik 4 – Plan działania wskazujący harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu

CEL OGÓLNY nr 1	**Lata**	**2016-2018**			**2019-2021**			**2022-2023**			**RAZEM 2016-2023**		**Program**	**Poddziałanie / zakres Programu**
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (zł)		
Cel szczegółowy 1.1 **Rozwój przedsiębiorczości na terenie LGD z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych**													PROW/ RPO	
Przedsięwzięcie 1.1.1 *Tworzenie nowych miejsc pracy*	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	14 sztuk	45%	1 400 000,00	9 sztuk	74%	900 000,00	8 sztuk	100%	800 000,00	31 sztuk	3 100 000,00	PROW	Realizacja LSR
	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	2 sztuki	67%	200 000,00	1 sztuka	100%	100 000,00	0	0%	0,00	3 sztuki	300 000,00	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 1.1				1 600 000,00			1 000 000,00			800 000,00		3 400 000,00		

Cel szczegółowy 1.2 **Podnoszenie wiedzy nt. przedsiębiorczości oraz promowanie postaw przeciwdziałających zmianom klimatu**														
Przedsięwzięcie 1.2.1 *Wsparcie edukacyjne dla nowych i istniejących podmiotów gospodarczych z zakresu przedsiębiorczości promujących rozwiązania innowacyjne i proekologiczne*	Liczba zorganizowanych szkoleń	3 sztuki	60%	300,00	2 sztuki	100%	200,00	0	0	0	5 sztuk	500,00	PROW	Aktywizacja
Razem cel szczegółowy 1.2				300,00			200,00			0,0		500,00		
Razem cel ogólny				**1 600 300,00**			**1 000 200,00**			**800 000,00**		**3 400 500,00**		
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia związane z tworzeniem lub utrzymaniem miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW													% budżetu poddziałania Realizacja LSR	
												3 400 000,00	**56,20%**	

CEL OGÓLNY nr 2	**Lata**	**2016-2018**			**2019-2021**			**2022-2023**			**RAZEM 2016-2023**		**Program**	**Poddziałanie / zakres Programu**
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (zł)		

Cel szczegółowy 2.1 **Inicjowanie zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia społecznego**													PROW/ RPO	
Przedsięwzięcie 2.1.1 *Wsparcie inicjatyw kulturalno-społecznych integrujących środowisko lokalne*	Liczba wydarzeń /imprez (o charakterze integracyjnym)	11 sztuk	100%	66 336, 11	0	0	0	0	0	0	11 sztuk	66 336,11	PROW	Realizacja LSR
		3 sztuki	42,86%	18, 000,00	3 sztuki	85,71 %	18, 000,00	1 sztuka	100%	6 000,00	7 sztuk	42 000,00	PROW	Aktywizacja
	Liczba zorganizowanych spotkań, warsztatów oraz innych inicjatyw aktywizujących lokalną społeczność	8 sztuk	100%	65 580, 42	0	0	0	0	0	0	8 sztuk	65 580, 42	PROW	Realizacja LSR
		1 sztuka	33,33%	3 000,00	2 sztuki	100%	6 000,00	0	0	0	3 sztuki	9 000,00	PROW	Aktywizacja
Przedsięwzięcie 2.1.2 *Wdrożenie działań poprawiających warunki startu zawodowego skierowane do grup defaworyzowanych*	Liczba zorganizowanych warsztatów z poradnictwa zawodowego	8 sztuk	50%	400,00	8 sztuk	100%	400,00	0	0	0	16 sztuk	800,00	PROW	Aktywizacja
Razem cel szczegółowy 2.1				153 316, 53			24 400, 00			6 000,00		183 716, 53		
Razem cel ogólny				153 316, 53			24 400, 00			6 000,00		183 716, 53		

CEL OGÓLNY nr 3	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2023			RAZEM 2016-2023		Program	Poddziałanie / zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająca	Planowane wsparcie (zł)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (zł)		
Cel szczegółowy 3.1 **Zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru LGD przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych i proekologicznych**													PROW/ RPO	
Przedsięwzięcie 3.1.1 *Budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej*	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	2 sztuki	25%	316 690,11	5 sztuk	87%	175 972, 40	1 sztuka	100%	52 856, 91	8 sztuk	545 519, 42	PROW	Realizacja LSR
	Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1 sztuka	50%	68 998, 90	0	0	0	1 sztuka	100%	55 551, 56	2 sztuki	124 550, 46	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 3.1				385 689, 01			175 972, 40			108 408, 47		670 069, 88		
Cel szczegółowy 3.2 **Zintegrowana promocja oraz zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego**														
Przedsięwzięcie 3.2.1 *Zachowanie i udostępnianie lokalnego dziedzictwa kulturowego*	Liczba wydanych publikacji oraz wyprodukowanych filmów z zakresu dziedzictwa lokalnego	0	0	0	1 sztuka	100%	10 000, 00	0	0	0	1 sztuka	10 000,00	PROW	Realizacja LSR
		1 sztuka	100%	5 000,00	0	0	0	0	0	0	1 sztuka	5 000,00	PROW	Aktywizacja

	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	3 sztuki	100%	525 818, 84	0	0	0	0	0	0	3 sztuki	525 818, 84	PROW	Realizacja LSR
	Liczba nowych, zmodernizowanych lub wyposażonych obiektów / podmiotów działających w sferze kultury	12 sztuk	75%	718 421, 28	2 sztuki	87%	284 566, 47	2 sztuki	100%	111 102, 00	16 sztuk	1 114 089, 75	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 3.2				1 249 240, 12			294 566, 47			111 102, 00		1 654 908, 59		
Cel szczegółowy 3.3 **Promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i przyjaznego środowisku**														
Przedsięwzięcie 3.3.1 *Wspieranie twórczości ludowej, promocja twórców i artystów ludowych*	Liczba zespołów artystycznych z terenu LGD, które wyposażone zostały w stroje i instrumenty	2 sztuki	25%	30 000, 00	6 sztuk	100%	80 000, 00	0	0	0	8 sztuk	110 000, 00	PROW	Realizacja LSR
	Liczba wydarzeń /imprez (kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe)	0	0	0	2 sztuki	100%	25 000, 00	0	0	0	2 sztuki	25 000,00	PROW	Realizacja LSR

	Liczba zorganizowanych warsztatów z zakresu twórczości ludowej	0	0	0	1 sztuka	100%	15 000,00	0	0	0	1 sztuka	15 000,00	PROW	Realizacja LSR
Przedsięwzięcie 3.3.2 *Wykorzystanie i promocja walorów turystycznych*	Liczba wydanych publikacji, przewodników, map turystycznych	0	0	0	2 sztuki	100%	13 105,00	0	0	0	2 sztuki	13 105,00	PROW	Realizacja LSR
		0	0	0	0	0	0	1 sztuka	100%	5 000,00	1 sztuka	5 000,00	PROW	Aktywizacja
	Liczba wydarzeń /imprez (promujących walory turystyczne obszaru)	0	0	0	1 sztuka	100%	35 000,00	0	0	0	1 sztuka	35 000,00	PROW	Realizacja LSR
Przedsięwzięcie 3.3.3 Budowanie partnerstw na rzecz wzrostu atrakcyjności turystycznej LGD	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	2 sztuki	100%	100 000,00	0	0	0	0	0	0	2 sztuki	100 000,00	PROW	Projekt współpracy
Razem cel szczegółowy 3.3				130 000,00			168 105,00			5 000,00		303 105,00		
Razem cel ogólny				1 764 929,13			638 643,87			224 510,47		2 628 083,47		

Razem LSR, w tym:		**3 518 545,66**		**1 663 243,87**		**1 030 510,47**		**6 212 300,00**		
Aktywizacja		26 700,00		24 600,00		11 000,00		62 300,00		
Projekt współpracy		100 000,00		0,00		0,00		100 000,00		
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia związane z tworzeniem lub utrzymaniem miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW									% budżetu poddziałania Realizacja LSR	
								3 400 000,00	56,20%	

	Lata	**2016-2018**			**2019-2021**			**2022-2023**			**RAZEM 2016-2023**		**Program** % realizacji wskaźnika narastająco	**Poddziałanie / zakres Programu** Planowane wsparcie (zł)
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (zł)		
Koszty bieżące													PROW/ RPO	
1.1 Realizacja planu komunikacji	Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców	27 sztuk	60%	1 200,00	18 sztuk	100%	800,00	0	0	0	45 sztuk	2 000,00	PROW	koszty bieżące
	Liczba publikacji artykułów w lokalnej prasie	5 sztuk	50%	2 000,00	3 sztuk	80%	1 200,00	2 sztuki	100%	800,00	10 sztuk	4 000,00	PROW	koszty bieżące
	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego	30 sztuk	50%	7 500,00	20 sztuk	83%	9 000,00	10 sztuk	100%	3 750,00	60 sztuk	20 250,00	PROW	koszty bieżące

	doradztwa w ramach funkcjonowania Mobilnego Punktu Informacyjno-Doradczego LSR													
2.1 Realizacja planu szkoleń	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników i organów LGD	113 sztuk	58%	6 000,00	64 sztuki	91%	3 200,00	17 sztuk	100%	1 200,00	194 sztuk	10 400,00	PROW	koszty bieżące
3.1 Bieżące funkcjonowanie LGD	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	50 sztuk	55%	426 314, 81	30 sztuk	88%	511 577, 78	10 sztuk	100%	213 157, 41	90 sztuk	1 151 050, 00	PROW	Koszty bieżące
Razem koszty bieżące				**443 014, 81**			**525 777, 78**			**218 907, 41**		**1 187 700, 00**		

Załącznik 5 – Plan komunikacji

Termin	Cel komunikacji	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)	Środki przekazu	Wskaźniki	Planowane efekty	Sposób i częstotliwość pomiaru efektywności
II/2016 I/2017 I/2018 I/2019 I/2020	Poinformowanie mieszkańców obszaru LGD o LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania pomocy oraz	kampania informacyjno-promocyjna	mieszkańcy obszaru, w tym grupy defaworyzowane, przedsiębiorcy,podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, osoby fizyczne chcące rozpocząć działalność gospodarczą, rolnicy,	artykuły w prasie lokalnej	Liczba opublikowanych artykułów – 10	Wzrost poziomu wiedzy mieszkańców obszaru LGD nt. LSR, jej głównych celów, zasad, przyznawania pomocy oraz typów operacji, na których realizację będzie można otrzymać wsparcie.	przeprowadzenie ankiety on-line przed rozpoczęciem kampanii i tuż po, weryfikacja liczby odsłon artykułów na stronie www LGD
				ogłoszenia na tablicach ogłoszeń w siedzibach instytucji publicznych (urzędy, PUP,GOK)	Liczba wywieszonych ogłoszeń – 25		
				artykuły na stronie www LGD oraz gmin należących do LGD	Liczna zamieszczonych artykułów – 90		

	typach operacji, na których realizację będzie można otrzymać wsparcie.		NGO, KGW, grupy nieformalne, zespoły ludowe, JST, instytucje publiczne), media	informacje na portalach społecznościowych	Liczba zamieszczonych wpisów – 25	Wzrost partycypacji mieszkańców obszaru LGD reprezentujących różne sektory i grupy interesów w realizacji LSR.	bieżące śledzenie statystyk odwiedzin i komentarzy wpisów na portalach
				Newsletter (1/m-c)	Liczba emisji newslettera – 30 Liczba odbiorców newslettera – 400		bieżąca analiza prowadzonych działań
				ulotka informacyjna dystrybuowana na obszarze LGD	Liczna rozdanych ulotek - 500		
				przekazanie informacji do Lokalnego Punktu Informacyjnego UE.	bieżące przekazywanie informacji		
II/2016 2017 II/2018 II/2019 II/2020	Poinformowanie mieszkańców obszaru LGD o planowanych konkursach i innych działaniach podejmowanych przez LGD, zwiększenie zaangażowania mieszkańców w działalność LGD oraz promocja dobrych praktyk	kampania informacyjno -promocyjna	mieszkańcy obszaru, w tym grupy defaworyzowane, przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, osoby fizyczne chcące rozpocząć działalność gospodarczą, rolnicy, NGO, KGW, grupy nieformalne, zespoły ludowe, JST, instytucje publiczne, media	artykuły na stronie www LGD i gmin należących do LGD	Liczba zamieszczonych artykułów - 45	Wzrost poziomu wiedzy mieszkańców obszaru nt. planowanych konkursów i innych działań podejmowanych prze LGD oraz zwiększenie zaangażowania mieszkańców w działalność LGD, promocja dobrych praktyk LGD.	bieżąca analiza odsłon
				spotkania/wydarzenia adresowane do mieszkańców organizowane na terenie gmin LGD oraz w PUP	Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców – 45 Liczba uczestników spotkań/wydarzeń – 400		przeprowadzenie ankiety podczas spotkań
				informacje na portalach społecznościowych	Liczba zamieszczonych wpisów - 10 wpisów		bieżąca analiza wpisów i statystyk
				funkcjonowanie Mobilnego Punktu Informacyjno - Doradczego LSR 1 dzień w miesiącu w każdej gminie	Liczba dni dyżurów Mobilnego Punktu Informacyjno-Doradczego -96		bieżące przeprowadzanie ankiet, weryfikacja kart doradztwa
				informacja na tablicach informacyjnych w sołectwach oraz w siedzibach instytucji publicznych(UG,PUP)	Liczba wywieszonych informacji – 90		bieżąca analiza prowadzonych działań
II/2016 I/2017 II/2017 II/2018 I/2019 II/2019 I/2020	Poinformowanie mieszkańców obszaru LGD o ogłoszonym konkursie i terminach przyjmowania wniosków	kampania informacyjna	mieszkańcy obszaru, w tym grupy defaworyzowane, przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, osoby fizyczne chcące	artykuły na stronie www LGD oraz gmin należących do LGD	Liczba opublikowanych artykułów – 63	Wzrost poziomu wiedzy mieszkańców obszaru nt. ogłoszonych konkursów. Wzrost aktywności społecznej mieszkańców LGD w zakresie	bieżąca analiza prowadzonych działań
				informacje na portalach społecznościowych dla każdego ogłoszonego konkursu	Liczba zamieszczonych wpisów – 7		bieżąca analiza statystyk i wpisów na portalach internetowych
				ogłoszenia o każdym konkursie na tablicach	Liczba wywieszonych ogłoszeń – 28		bieżąca analiza prowadzonych działań

			rozpocząć działalność gospodarczą, rolnicy, NGO, KGW, grupy nieformalne, zespoły ludowe, JST i instytucje publiczne	informacyjnych w siedzibach instytucji publicznych(UG,PUP)		aplikowania o środki w ramach budżetu LSR.	
				mailing do min. 30 odbiorców przed każdym ogłoszonym konkursem	Liczba rozesłanych e-maili – min. 210		
2016 2017 2018 2019 2020 2021	Informowanie o zasadach rozliczania i realizacji projektów	kampania informacyjna	wnioskodawcy/beneficjenci realizujący projekty, w tym grupy defaworyzowane, przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, osoby fizyczne chcące rozpocząć działalność gospodarczą, rolnicy, NGO, KGW, grupy nieformalne, zespoły ludowe, JST, instytucje publiczne	ogłoszenia na stronie www LGD oraz gmin należących do LGD	Liczba zamieszczonych artykułów – 54	Podniesienie wiedzy mieszkańców obszaru LGD nt. zasad rozliczania i realizacji projektów.	bieżąca analiza prowadzonych działań
				informacje na portalach społecznościowych	Liczba zamieszczonych informacji – 24		bieżąca analiza wpisów na portalach internetowych
		szkolenia nt. zasad rozliczania i realizacji projektów		szkolenia dla beneficjentów	Liczba szkoleń – 6 Liczba uczestników szkoleń - 42 Liczba opracowanych ankiet - 6		bieżące przeprowadzanie i analiza ankiet, weryfikacja list obecności,
				materiały szkoleniowe w wersji drukowanej i elektronicznej	Liczba rozdystrybuowanych kompletów materiałów szkoleniowych – 42		bieżąca analiza prowadzonych działań
		badanie satysfakcji i jakości		ankiety wypełniane przez uczestników szkoleń	Liczba przeprowadzonych ankiet - 6 Liczba wypełnionych ankiet-42	Uzyskanie informacji zwrotnej dotyczącej satysfakcji wnioskodawców ze wsparcia LGD w zakresie zasad rozliczania i realizacji projektów.	analiza ankiet po zakończeniu realizacji spotkania
2016-2020	Poinformowanie o wynikach konkursu	kampania informacyjna	j.w.	artykuł na stronie www LGD dla każdego konkursu	Liczba opublikowanych artykułów – 7	Wzrost poziomu wiedzy mieszkańców i wnioskodawców o wynikach konkursu.	Analiza liczby odsłon każdego artykułu.
2016 2017 2018 2019 2020 2021	Poznanie opinii o jakości działań podejmowanych przez LGD i usług doradczych	badanie satysfakcji i jakości	wnioskodawcy/beneficjenci, w tym grupy defaworyzowane, przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, lokalni wytwórcy, osoby	- ankiety wypełnianie przez wnioskodawców, beneficjentów, uczestników spotkań, szkoleń, doradztwa	Liczba wypełnionych ankiet –400	Uzyskanie informacji zwrotnej dotyczącej satysfakcji wnioskodawców z jakości działań i usług świadczonych przez LGD	bieżące przeprowadzanie i analiza ankiet i wywiadów
				- ankiety elektroniczne wysłane do beneficjentów spotkań, i doradztwa	Liczba wysłanych i wypełnionych ankiet – 300		

2022	świadczonych przez LGD		fizyczne chcące rozpocząć działalność gospodarczą, rolnicy, NGO, KGW, grupy nieformalne, zespoły ludowe, JST, instytucje publiczne, mieszkańcy,	- ankiety on-line dla beneficjentów spotkań, szkoleń i doradztwa	Liczba opracowanych ankieta on-line – 7 Liczba wypełnionych ankiet - 300		
				wywiady z pracownikami Biura LGD	Liczba przeprowadzonych wywiadów – 7		
				wywiady z mieszkańcami obszaru przy okazji organizowanych przez poszczególne gminy imprez i wydarzeń	Liczba przeprowadzonych wywiadów -100		
				publikacja raportów z monitoringu i ewaluacji działań komunikacyjnych	Liczba opublikowanych raportów z monitoringu – 30 Liczba opublikowanych raportów z ewaluacji – 7		bieżąca analiza prowadzonych działań
Każda zmiana zapisów LSR	Poinformowanie o zmianach w LSR dotyczących np. zmiany kryteriów oceny	informacja internetowa	j.w.	artykuł na stronie www LGD	Liczba opublikowanych artykułów -1artykuł w odniesieniu do każdej wprowadzanej zmiany	Podniesienie wiedzy mieszkańców obszaru LGD na temat LSR.	bieżąca analiza prowadzonych działań
		spotkania		spotkanie konsultacyjne zmian wprowadzanych w LSR	Liczba spotkań - 1 spotkanie w odniesieniu do każdej zmiany LSR		
2016-2023	Poinformowanie o efektach wdrażania LSR	kampania informacyjno-promocyjna	j.w.	artykuły na stronach www LGD, gmin LGD, na portalach społecznościowych, podsumowujące każdy rok realizacji LSR	Liczba opublikowanych artykułów -80	Podniesienie wiedzy mieszkańców obszaru LGD nt. efektów wdrażania LSR.	bieżąca analiza prowadzonych działań bieżąca analiza statystyk i wpisów na portalach
Całkowity budżet Planu komunikacyjnego						**26 250,00 zł**	